

# Vlastenecká výchova v organizacích volného času mládeže ve 20. století

Bc. Stanislav Hrnčířík

---

Diplomová práce  
2011



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně  
Fakulta humanitních studií

---

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně  
Fakulta humanitních studií  
Ústav pedagogických věd  
akademický rok: 2010/2011

## ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Stanislav HRNČIŘÍK**  
Osobní číslo: **H09202**  
Studijní program: **N 7501 Pedagogika**  
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Volnočasové aktivity s důrazem na vlasteneckou výchovu ve 20.století**

Zásady pro vypracování:

**Zpracování rešerše a studium odborné literatury.**  
**Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti pedagogiky volného času a vlastenecké výchovy.**  
**Příprava metodiky výzkumné části.**  
**Realizace kvalitativního výzkumu.**  
**Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.**  
**Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.**

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

**CIPRO, M. Výchova v socialismu. Praha: Orbis, 1976. ISBN 11-001-77**

**KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky (1918-1938). Díl třetí: O přežití a o život (1936-1938). Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1**

**KLICPEROVÁ-BAKER, M. Demokratická kultura v České republice : občanská kultura, étos a vlastenectví ze srovnávacího pohledu. Vyd. 1. Praha : Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1433-7**

**PÁVKOVÁ, J. Pedagogika volného času : Iteorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času. 3., aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-717-8711-6**

**PŘADKA, M. Kapitoly z dějin pedagogiky volného času. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2033-4**

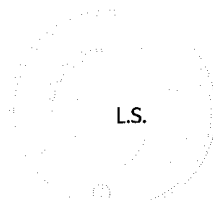
Vedoucí diplomové práce: **doc. PaedDr. Marcela Musilová, Ph.D.**  
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **19. ledna 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. dubna 2011**

Ve Zlíně dne 19. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.  
*děkan*



Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.  
*ředitelka ústavu*

## PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby <sup>1)</sup>;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 <sup>2)</sup>;
- podle § 60 <sup>3)</sup> odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 <sup>3)</sup> odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ..... 29. 4. 2011

..... 

*1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:*

*(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.*

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odprá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

## ABSTRAKT

Diplomová práce nabízí retrospektivní pohled na přítomnost vlastenecké výchovy v organizacích volného času. Přináší tak spojení pedagogiky volného času v podobě organizací volného času a vlastenecké výchovy jako prvku výchovy v těchto organizacích.

Teoretická část přináší teoretický základ vlastenecké výchovy v podobě jejich hlavních úloh, procesu a etap této výchovy, vnitřní a vnější faktory ovlivňující vývin vlasteneckých citů a dále přehled organizací volného času a výběr a popis organizací s potenciálem výchovy k vlastenectví.

Praktická část je založena na historickém výzkumu a analýze dokumentů, týkajících se organizací volného času ve 20. století. Základem výzkumu je identifikace aspektů vlastenectví, mravní a branné výchovy jako součástí vlastenecké výchovy ve zkoumaných dokumentech. Součástí výzkumu je komparace vybraných organizací a časových období.

Klíčová slova: vlastenectví, vlastenecká výchova, mravní výchova, branná výchova, osvěta, Sokol, Skaut

## ABSTRACT

The thesis offers a retrospective view of the presence of patriotic education in the organization of leisure time. This allows the concentration of free time teaching in the form of organization of free time and patriotic education as an element of education in these organizations.

The theoretical part provides a theoretical basis for patriotic education as their main task, process and stages of education, internal and external factors affecting the development of patriotic feelings and an overview of the organization of free time and the selection and description of the organization with the potential for education to patriotism. The research is based on historical research and analysis of documents relating to the organisations of free time in the 20th century. The basis of the research is to identify aspects of patriotic, moral and military training as part of patriotic education in researched documentary. The research is a comparison of selected organizations and time periods.

Keywords: patriotism, patriotic education, moral education, military training, education of the public, Sokol, Skaut

Motto:

*"Jest povinností každého myslícího člověka, aby činně pomáhal na regeneraci svého národa, každý učiní nejlépe, působí-li nejprve energicky na sebe, na svou rodinu, na své děti. Jest národní povinností každého jednotlivce potlačovat degeneraci lidstvo ohrožující, to vyžaduje dnešní pravý patriotismus nutně."*

Tomáš Garrigue Masaryk

Poděkování:

Děkuji vedoucí diplomové práce paní doc. PaedDr. Marcela Musilové, Ph.D. za odborné rady, vedení a trpělivost při přípravě této práce.

Děkuji zaměstnancům Státního okresního archivu Zlín za pomoc, vstřícnost a ochotu při hledání a shromažďování dokumentů.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

**OBSAH**

<b>ÚVOD</b> .....	<b>10</b>
<b>I TEORETICKÁ ČÁST</b> .....	<b>12</b>
<b>1 NACIONALISMUS</b> .....	<b>13</b>
1.1 OBČANSKÝ A KULTURNÍ NACIONALISMUS .....	14
1.2 ČESKÝ NACIONALISMUS .....	15
<b>2 VLASTENECKÁ VÝCHOVA</b> .....	<b>16</b>
2.1 HLAVNÍ ÚLOHY VLASTENECKÉ VÝCHOVY.....	16
2.2 PROCES VLASTENECKÉ VÝCHOVY.....	17
2.3 ETAPY VLASTENECKÉHO VÝVINU DĚTÍ A MLÁDEŽE .....	18
2.4 VNITŘNÍ FAKTORY VÝVINU OSOBNOSTI DĚTÍ A MLÁDEŽE .....	18
2.4.1 Školní období .....	18
2.4.2 Období dospívání .....	19
2.4.3 Období adolescence.....	20
2.5 VNĚJŠÍ FAKTORY VÝVINU VLASTENECKÝCH CITŮ .....	20
2.5.1 Rodina .....	21
2.5.2 Škola.....	22
2.5.3 Mládežnické a společenské organizace.....	22
2.5.4 Sport a tělesná výchova.....	23
2.5.5 Kulturní instituce.....	23
2.5.6 Pamětní místa .....	24
2.5.7 Osobní zájem o věci veřejné .....	24
2.5.8 Armáda.....	24
<b>3 VLASTENECTVÍ A VOLNOČASOVÉ ORGANIZACE V ČR NAPŘÍČ 20. STOLETÍM</b> .....	<b>26</b>
3.1 VOLNOČASOVÉ ORGANIZACE A JEJICH VÝVOJ V LETECH 1918 - 1938.....	26
3.1.1 Sokol .....	27
3.1.2 Jednoty Orelské .....	28
3.1.3 Dělnické tělocvičné jednoty československé (D. T. J.).....	29
3.1.4 Federované dělnické tělocvičné jednoty .....	29
3.1.5 Tělovýchovné odbory strany národně sociální .....	29
3.1.6 Selské jízdy .....	30
3.1.7 Skaut.....	30
3.2 POVÁLEČNÝ VÝVOJ .....	31
3.2.1 Jednotné organizace dětí a mládeže .....	34
3.2.2 Pionýr .....	36
3.2.3 Svazarm.....	37
3.3 ROK 1989 A POREVOLUČNÍ VÝVOJ.....	38
3.3.1 Vývoj organizací volného času v 90. letech.....	39
3.3.2 Vlastenecké tendence po roce 1989 .....	41
<b>II PRAKTICKÁ ČÁST</b> .....	<b>43</b>



<b>4</b>	<b>METODOLOGIE VÝZKUMU.....</b>	<b>44</b>
4.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM .....	44
4.2	CÍLE VÝZKUMU .....	44
4.3	DRUH VÝZKUMU .....	45
4.4	TYP KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU.....	45
4.5	VÝZKUMNÉ METODY .....	46
4.6	TECHNIKA ZPRACOVÁNÍ DAT.....	47
4.7	VÝZKUMNÝ VZOREK .....	47
<b>5</b>	<b>VLASTENECKÁ VÝCHOVA V ORGANIZACÍCH VOLNÉHO ČASU NAPŘÍČ 20. STOLETÍM.....</b>	<b>50</b>
5.1	OBDOBÍ LET 1918 – 1938 .....	50
5.1.1	Aspekty vlastenectví, nacionalismu, patriotismu a vlastenecké výchovy v programových idejích organizace Sokol.....	50
5.1.2	Aspekty vlastenectví, nacionalismu, patriotismu a vlastenecké výchovy v programových idejích organizace Skaut.....	56
5.1.3	Sokol a branná výchova .....	61
5.1.4	Skaut a branná výchova.....	63
5.1.5	Sokol a mravní výchova.....	66
5.1.6	Skaut a mravní výchova .....	67
5.1.7	Sokol a osvěta .....	70
5.1.8	Komparace organizací Sokol a Skaut a jejich vzájemný vztah.....	72
5.2	OBDOBÍ LET 1945 – 1989 .....	74
5.2.1	Sokol po roce 1945.....	74
5.2.2	Skaut po roce 1945.....	75
5.2.3	Přeměna skauta na pionýr..... <b>Chyba! Záložka není definována.</b>	
5.2.4	Aspekty vlastenectví, nacionalismu, patriotismu a vlastenecké výchovy v programových idejích organizace Pionýr .....	79
5.2.5	Pionýr a osvěta .....	80
5.2.6	Komparace organizace Skaut a Pionýr a jejich vzájemný vztah.....	82
5.2.7	Svazarm.....	83
5.2.8	Branná výchova a aspekty vlastenectví, nacionalismu, patriotismu a vlastenecké výchovy v programových idejích organizace Svazarm .....	84
5.3	OBDOBÍ LET 1989 - SOUČASNOST .....	85
5.3.1	Sokol po roce 1989.....	85
5.3.2	Branná a mravní výchova v současnosti .....	87
5.3.3	Vlastenecká výchova a vlastenectví v dnešních organizacích volného času.....	88
	<b>ZÁVĚR .....</b>	<b>92</b>
	<b>SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....</b>	<b>94</b>

## ÚVOD

I ve 21. století chce být člověk sám sebou a někam patřit. I v globalizovaném světě, ať přijde kamkoliv, zeptají se ho: Kdo jsi, odkud jsi přišel? A člověk odpoví ve shodě se svým původem tak, jak si jej uvědomuje.

I v dnešním světě potřebuje člověk svůj domov, svůj rodný kraj, který dávno před ním obývali a vzdělávali jeho předkové. V lásce k vlasti je člověk spojený sám se sebou a se svými blízkými, s kterými ho spojuje společný jazyk, společná domovina a společné dějiny. To spojení je tak přirozené, jednoduché a samozřejmé, že by nebylo vůbec potřebné připomínat ho, kdyby se neobjevovali vlivy, které toto spojení ruší. O připomenutí tohoto spojení a jeho upevnění se stará vlastenecká výchova. Než se však začnu věnovat historii a tradici vlastenecké výchovy u nás, považuji za důležité nastínit také hlavní motivy volby daného tématu.

Zvoleným tématem bych chtěl navázat na svou bakalářskou práci, ale nebudu pokračovat ve stejném tématu, ale naopak v tématu, které je protikladem. Ve své bakalářské práci jsem se zabýval globální a multikulturní výchovou. Ve výzkumné části jsem se pomocí pedagogického experimentu, tvořeného kurzem sestaveným z různých aktivit, snažil získat informace o postoji mládeže v otázce jejich identity a multikulturality. Z uvedeného výzkumu vyplynulo, že většina studentů projevuje jistou nedůvěru k multikulturní a globální výchově a objevily se u nich i znaky a projevy nacionalismu a patriotismu., které nad těmito trendy současné výchovy převládali. To mě přivedlo na myšlenku zabývat se tématem, které je protipólem tématu, jíž jsem se zabýval v bakalářské práci, a tím je vlastenecká výchova.

V České republice nebyla vlastenecká výchova nikdy vymezena jako samostatná oblast výchovy, vždy byla spjata s jinou oblastí. Nenajdeme publikace, které by se čistě vlasteneckou výchovou zabývaly, či výzkumy zaměřené na vlasteneckou výchovu – snad jen výzkumy věnující se projevům vlastenectví či historickému a kulturnímu dědictví naší vlasti. Přesto má vlastenectví a vlastenecká výchova u nás, obzvláště po roce 1918, silnou tradici a mládež měla častokrát v dějinách Československa a České republiky možnost svůj vztah k vlasti veřejně prezentovat, i díky ne zrovna příznivým historickým událostem. Inspirací k výběru témat mé práce mi byl i zvýšený zájem a diskuze o vlastenecké výchově v sousedních zemích Slovensku, Polsku nebo vzdálenějším Maďarsku. V těchto zemích

dochází stále častěji k projevům nacionalismu a uvažuje se zde o zavedení vlastenecké výchovy a jejích prvků do školní výchovy pomocí „vlasteneckého zákona“. U nás můžeme prvky vlastenecké výchovy najít ve více vyučovacích předmětech na školách, jsou to především občanská výchova, dějepis, zeměpis, ale objevují si i hlasy volající po zavedení předmětu etika, kde by vlastenecká výchova dostala určitě více prostoru. Tématem mé práce není vlastenecká výchova ve škole, ale její spojení s pedagogikou volného času. Volnočasové aktivity jsou po rodině a škole, třetí nejvýznamnější oblastí působící na výchovu a vývoj mládeže. Cílem této práce je pomocí spojení dvou oblastí – pedagogiky volného času a vlastenecké výchovy – přinést nové poznatky o výskytu, vývoji a změnách vlastenecké výchovy ve volnočasových organizacích v průběhu 20. století v Československu a České republice.

Ostatní národy světa zdůrazňují, že jedinečná a neopakovatelná vlastní národní identita se nesmí potlačovat. Nám se říká, že v integrované Evropě anebo globalizovaném světě je národní svébytnost přežitkem. Cílem této práce, ale není přinést poznatky o vztahu dnešní mládeže k vlasti, vnímání národní identity v Evropě ani rozdíly mezi vnímáním vlastenectví u jednotlivých generací, to by bylo téma na novou práci a výzkum.

Problematiku vlastenecké výchovy je potřebné zkoumat nejen v úzkém vztahu s historií utváření národa a jeho státnosti, ale i v širších mezinárodních politických souvislostech. I když jde o pedagogický problém, mnohé otázky jeho řešení je třeba interpretovat v kontextu historických souvislostí. Práce má tak přinést retrospektivní pohled na místo vlastenecké výchovy v organizacích volného času.

## **I. TEORETICKÁ ČÁST**

## 1 NACIONALISMUS

Nacionalismu, patriotismu a nejnověji dokonce i „matriotismu“ jsou žhavá témata. Mimo jiné i proto, že významné národy světa prožívají ve světle současných událostí svůj díl krize identity: Evropané po sjednocení, Američané v důsledku útoku z 11. září 2001 a války v Iráku, Rusové, kteří se stále ještě vyrovnávají s politickou, ekonomickou i národnostní transformací, Číňané proto, že se ocitli v centru světové globalizace. Avšak i bez těchto žhavých událostí je nacionalismu mnohými považován za nejmocnější sílu současnosti.

Nacionalismus tak patří k obecným pojmům, hojně probíraným spolu s etnickými problémy, občanstvím, národem, národním státem. To, co bylo dříve pokládáno za pevné společenství s objektivními rysy, bylo již na konci 20. století zbaveno konkrétních obrysů a „dekonstruováno“. Nyní je nacionalismus pokládán spíše za „stav mysli“, který vytváří národy, a nikoli naopak, jako tomu bylo dřív. Při vymezování pojmů jako vlastenectví, patriotismus a nacionalismus panuje nejednotnost, zejména ocitáme-li se na pomezí různých vědních oborů, ale obecně se rozlišují tři hlavní přístupy. Jeden považuje nacionalismus za obecnou emotivní energii vycházející z identifikace s vlastní etnickou skupinou, které lze využít ku prospěchu lidí i k jejich záhubě. Druhý směr spatřuje v nacionalismu i v patriotismu především lásku k vlastnímu národu, přičemž však mezi oběma pojmy kvalitativně rozlišuje: zatímco podstatou patriotismu je zároveň i tolerance a respekt k okolním národům, nacionalismus je svou podstatou netolerantní až šovinisticky arogantní, neboť vyzdvihuje vlastní národ na úkor národů ostatních. Třetí pojetí je založeno na lingvistických základech obou slov – nacionalismus je podle něj prostě pozitivní vztah k vlastnímu národu, a patriotismus k patrii, tedy vlasti – zemi. Kromě uvedených hlavních pohledů lze ovšem v literatuře snadno nalézt i další odlišná pojetí, např. vedle patriotismu konstruktivního je uváděn i patriotismus vulgární a slepý. Svě oprávnění má i to, je-li nacionalismus obecně vnímán spíše negativně, protože – vedle náboženství – nejčastějším zdrojem brutality, jako tomu bylo v době nejhorších hrůz německého nacismu, nebo během masakrů ve Rwandě, na Balkáně či v Čečně, když vzpomene nepříliš vzdálené události. Nebo že by se tato záporná stránka nacionalismu objevovala zejména v kritických časech – za vlády tyranů, v dobách ekonomických krizí a v posttotalitních obdobích? Třeba je nacionalismus jen katalyzátorem, a nikoli příčinou agrese. Vždyť nacionalismus mívá i přátelštější tvář a lze jej nalézt i v „zónách míru“. Tam je nacionalismus spolu s demokracií vetkán do mo-

derních demokratických národních států. Ačkoli je tedy nacionalismus převážně spojován s intolerancí a brutalitou, nabývá někdy i pozitivního významu, pro který bývá častěji rezervována ne tak záporně znějící nálepka patriotismu. (Klicperová-Baker, 2007)

## 1.1 Občanský a kulturní nacionalismus

Kromě různé vazby k antisociálnímu či sociálně žádoucímu chování jsou v literatuře popisovány také různé typy či styly nacionalismu. Často se zdůrazňuje dichotomie občanského kulturního nacionalismu a její pozoruhodné souvislosti s demokratickým potenciálem lidí. Zatímco občanský nacionalismus se ztotožňuje s liberální demokracií, s ústavou, kulturní či etnický nacionalismus má na výběr z palety všech kulturních projevů společnosti. Občanský či liberální nacionalismus bývá spjat se svobodou, individualismem, demokracií, lidskými právy, svobodným podnikáním a rovností, zatímco kulturní nacionalismus je spojován s výlučným jazykem, náboženstvím, rasou, společnými předky, společnými dějinami, literaturou, hudbou a uměním. Občanský a kulturní nacionalismus se zrodily v souvislosti s Americkou a Francouzskou revolucí.

„**Občanský nacionalismus** je definován konvergencí nacionalismu s demokracií. Historickou ukázkou takového splynutí je Americká revoluce, která byla zároveň také první válkou za národní osvobození. Došlo při ní nejen ke zrodu první moderní demokracie, ale také prvního moderního národa. Amerika se tehdy zavázala k novým, jedinečným zásadám. Nacionalismus a demokracie tehdy nebyly v antagonistickém rozporu, ale slily se v jedinou sílu.“ (Klicperová-Baker, 2007, s. 122)

„**Kulturní nacionalismus** se zrodil záhy poté s Francouzskou revolucí. Francouzská revoluce spolu s odporem k Napoleonově dobytosti měla za následek, že nacionalismus, který se začal šířit po Evropě, doznal podstatně jiné podoby, než měl nacionalismus americký. Byl mnohem méně spojován se svobodou a vyvolával jedinečné, exkluzivní emoce. Národy, které vnikaly v 19. a 20. století, se rodily s novým, kulturním nacionalismem: „Idea národa se přesunula od suverenity k jedinečnosti“. A tak se pojetí mezi nacionalismem a občanstvím porušilo a nacionalismus se slil s etnickými prvky. Národní státy se pak staly nejmocnějšími organizacemi světa.“ (Klicperová-Baker, 2007, s. 122)

## 1.2 Český nacionalismus

Také čeští vlastenci a buditelé 19. století nacházeli inspiraci v národní kultuře, resp. v kulturním a etnickém nacionalismu. Svými obrozeneckými aktivitami se snažili zachránit národ tonoucí v germánském moři. Spisovatelé a dramatici se soustředili především na udržení českého jazyka a vytváření slovníků, novin, literárních děl a dramát. Brzy následovaly další umělecké formy včetně nejkrásnějších národních hudebních děl. Zlatou kapličku se – příznačně pro Čechy – stala světská budova, z lidové sbírky postavené Národní divadlo. První fázi českého nacionalismu, která přispěla k přežití národa, byl bezesporu nacionalismus kulturní.

Občanský prvek se rozvíjel současně s kulturním. Vznikaly spolky kulturně obranné, vzdělávací a národní (např. matiční spolky a spolky Národní jednoty), hasičské, zdravotnické a tělovýchovné – byl založen Sokol, vlastně Sokolská obec. To vše dalo vzniknout mocné občanské společnosti, která spolu s rakouským parlamentním systémem umožnila budování české národní politiky, ze které vzešel otec-zakladatel T. G. Masaryk. Jemu se podařilo spojit demokracii s českou historií, českým vlastenectvím, ale také smyšlenkou československého národa, vzdělanosti a humanistickými ideály. Existuje vlastně určitá paralela mezi tím, jak se vytvářel demokratický americký národ občanským osvobozením od Británie a jak se národně osvobozovali budoucí Čechoslováci od Rakouska-Uherska. Přitom nešlo jen o teoretické demokratické ideály a vizi občanského mnohonárodnostního státu, o výborné osobní vztahy Masaryka s americkým prezidentem Wilsonem, ale také o vojenskou statečnost k prosazení samostatnosti, na což se v antimilitaristických Čechách pozapomíná. Pro studium občanských prvků nacionalismu je přitom důležité, že v československých legiích, které byly vesměs složeny ze sokolů, vládla nevšední míra rovnosti, vzájemnosti a samosprávy – tykání, demokratické volby, vojenské rady.

Pozoruhodné vzepětí nacionalismu, ovšem zcela jiného druhu, nastalo u Čechů v období bezprostředně následujícím po druhé světové válce, kdy docházelo k brutálním akcím proti německému obyvatelstvu. Ty by bylo možné kvalifikovat i v pojmech etnického nacionalismu. Naopak chování obyvatelstva v památných dnech srpnové okupace, podtržené mučednickými oběťmi Jana Palacha, Jana Zajíce a dalších, jsou příkladem nacionalismu pevně spjatého s duchem demokracie. Dění, které doprovázelo sametovou revoluci v roce 1989, lze pak bez váhání kvalifikovat v pojmech oné již zmíněné ideální směsi občanského a kulturního nacionalismu. (Klicperová-Baker, 2007)

## 2 VLASTENECKÁ VÝCHOVA

I když existují v současnosti různé snahy spojovat vlasteneckou výchovu např. s regionální nebo občanskou výchovou, výchova v duchu vlastenectví je především významnou součástí mravní výchovy. Mravní výchova je neobyčejně důležitou součástí komplexní výchovy mladého člověka, protože jakékoliv bohaté vědomosti a dokonalé zručnosti by mohli být společností dokonce škodlivé, kdyby nebyli spojené s ušlechtilými mravními vlastnostmi. Tuto principiální zásadu si uvědomovali učenci od nejstarších časů. Formulaci této myšlenky nacházíme i u J. A. Komenského: „Nebo co je vzdělání bez mravnosti? Kdo prospívá ve vzdělání a v mravech upadá, víc upadá, jak prospívá.“

Toto poznání platí stále, i když nechceme podceňovat ostatní složky výchovy, prostřednictvím kterých, v jejich vzájemné spojitosti a podmíněnosti, se uskutečňuje cíl výchovy – všestranný rozvoj osobnosti. Oddělování výchovného a vzdělávacího procesu je samozřejmě chybné, ale právě tak chybné je i jejich automatické ztotožňování, což nejméně v posledních letech oslabilo intenzitu mravní výchovy a způsobilo i závažné nedostatky ve vlastenecké výchově.

### 2.1 Hlavní úlohy vlastenecké výchovy

Vlastenectví samo o sobě je významným rysem mravnosti jedince. Láska k vlasti a hluboké vlastenecké přesvědčení jsou významné hybné síly při budování lepší obce, města a celé krajiny, ale současně je ochranou proti rozličným škodlivým ideologiím (rasismus, nihilismus, šovinismus atd.). Výchova přesvědčených a oduševnělých vlastenců je jednou z úloh školy. Vlasteneckou a státoobčanskou výchovou škola velkou mírou napomáhá utvářet mravní profil mladého člověka a současně utvářet občanskou a mravní jednotu celé naší společnosti.

Mezi základní úlohy vlastenecké a občansko-státní výchovy patří:

- výchova lásky k rodné krajině, k přírodě a ke všemu cennému, co předcházející generace na území vlasti vybudovali
- výchova úcty a lásky k vlastnímu národu, národní hrdosti, starostlivého vztahu k národní minulosti, k pokrokovým tradicím, které je třeba opírat o úspěchy ekonomické, politické, pracovní, sportovní a kulturní



- výchova úcty k našemu státu a jeho představitelům
- výchova úcty k demokratickému zřízení a odhodlání bránit ho
- výchova dobrých občanských vztahů ke všem národnostem naší vlasti
- výchova k dobrým vztahům se všemi sousedními zeměmi, s kterými nás spojuje stále silnější politická, hospodářská a kulturní spolupráce

(Bienik, 2009)

## 2.2 Proces vlastenecké výchovy

Vzhledem na kvalitativní a kvantitativní mnohoznačnost vnitřních a vnějších činitelů, které determinují mravní rozvoj osobnosti, studium procesu mravní výchovy patří mezi nejkomplicovanější pedagogicko-psychologické problémy. Platí to i procesu formování vlasteneckých citů, který je na jedné straně podmiňovaný množstvím podnětů z vnějšího prostředí a na druhé straně závislý na mravních kvalitách osobnosti. V žádné jiné složce mravní výchovy se neuplatňuje tolik rozmanitých vlivů, často i protichůdných jako právě ve vlastenecké výchově.

Všeobecně platí, že duševní rozvoj člověka je podmíněn vnějšími vlivy, které působí na každého jednotlivce specificky, zvláště, vzhledem na jeho subjektivní předpoklady. V pedagogické a výchovné teorii a praxi se stále ještě přeceňují vnější formativní vlivy, a málo se přihlíží na individuální a ontogenetické zvláštnosti. Zjednodušená představa, že člověk je souhrn společenských vztahů, způsobila, že se výzkumné jevy zkoumali převážně z hlediska vnějších forem a postupů učitelů a nedostatečně se analyzovali vnitřní duševní stránky výchovného procesu.

Při analýze procesu vlastenecké výchovy vycházíme ze všeobecně známé zásady kooperace vnitřních podmínek a vnějších příčin. Efekt všech vnějších vlivů, i společenských, závisí na vnitřních podmínkách, na té „půdě“, na kterou tyto vlivy dopadají. To znamená, že každý výchovný a jiný podnět z vnějšího prostředí má jisté důsledky ve výchově jen v souvislosti a prostřednictvím vnitřních podmínek, které se v důsledku předcházejících okolností utvořili. (Bienik, 2009)

## 2.3 Etapy vlasteneckého vývinu dětí a mládeže

### 1. etapa

Začíná se formovat už od dětství a pokračuje během celého školního období dětí a mládeže. Můžeme ji označit jako osvojování přiměřeného množství vhodných poznatků, jako i vlastních životních zkušeností. Děti se obeznamují s prostředím, okolím školy a rodiny, poznávají jednotlivé stránky objektivní reality i historie národa.

### 2. etapa

Představuje formování vlastních postojů a vztahů k poznávání skutečnosti, upevňování výchovných norem a zásad. Charakteristické je, že v této etapě se začínají u dětí formovat názory, vlastní mínění o všem, s čím se střetávají a co jim výchovní činitelé předkládají jako ideál a normu. Poznávají jiné krajiny i vztahy mezi národy, čímž se vytváří nezbytný základ pro další výchovnou práci.

Obě tyto etapy můžeme nazvat formováním vlasteneckého a státoobčanského vědomí. Jsou to vlastně jen dvě stránky toho stejného procesu, neboť probíhají souběžně ve velmi úzké vzájemné spojitosti.

(Kačáni, 1966)

## 2.4 Vnitřní faktory vývinu osobnosti dětí a mládeže

### 2.4.1 Školní období

První roky školní docházky nedávají ještě plné předpoklady pro rozvoj vlasteneckého přesvědčení, i když jisté citové projevy náklonnosti k domovu, k nejbližšímu okolí se už začínají projevovat. Sociální vztahy, které se v předpubertálním období kvantitativně a kvalitativně dále rozvíjejí, nepřesahují rámec příbuzenských, případně přátelských interpersonálních vztahů. Děti v tomto období nemají dostatečně rozvinutou schopnost abstraktního myšlení, aby mohli v plné šířce obsáhnout představu vlasti, pochopit příslušnost k národu. Toto období je však velmi vhodné, aby si osvojily první základní informace, aby se seznámily se základní představou vlastenecké mravní normy. V tomto období je z výchovného hlediska důležité zjistit, co je žákovi nejbližší, s čím je přirozeně emociálně spjatý, jak ho co nejlépe v budoucnosti formovat. S vlasteneckou výchovou, můžeme tedy

začít již v předškolním věku, přirozeně přiměřenými metodami a formami. (Kotoč, Kačáni, 1972)

#### 2.4.2 Období dospívání

Tímto obdobím procházejí děti vyšších ročníků ZŠ a právem se pokládá za nejsložitější období vývinu mladého člověka. Kromě tělesných změn pubescenta jsou charakteristické a podstatné změny v oblasti duševního života. To platí v oblasti rozumových funkcí, jako je utváření společenských a morálních kvalit. Děti se stále více odpoutávají od běžných problémů každodenního života školy i rodiny, nebo začíná projevovat uvědomělejší zájem o svoje okolí, kulturu a politiku. Samostatněji začíná řešit, analyzovat mnohé stránky vztahu k přírodě, společnosti, světonázorové otázky a hledá si místo ve svém prostředí. Začíná uvažovat o smyslu života a vlastním uplatnění v budoucnosti. Zamýšlí se nad pohnutkami, motivy svého konání i konání jiných a přiměřeně je diferencuje. U dětí 8. a 9. ročníku je přirozený už i uvědomělejší vztah k společenským problémům, k svému okolí, k vlasti, což se projevuje zaujímáním postojů k jevům, které se jich bezprostředně netýkají.

Myšlení se zdokonaluje tak, že umožňuje při předkládání jednotlivých zásad opřít se o rozumovou analýzu poznatků a příkladů, usiluje je logicky zdůvodňovat a samostatněji se k některým zásadám propracovat. I citový život dospívající mládeže se výrazně kvantitativně rozšiřuje a kvalitativně prohlubuje. V porovnání s předcházejícím obdobím se výrazně projevují různé city a v případě správné výchovy mezi nimi i cit lásky k vlasti. Začátky vlastenecké výchovy sahají až do období mladšího školního věku. Přece však až v období dospívání můžeme hovořit o projevech vlastenectví v pravém slova smyslu. I zde je však nemožné pokládat názory a postoje dětí a mládeže za něco hlubokého a pevného. Jejich labilita a kolísavost jsou velké, často není potřeba větší námaha je přesvědčit o opaku, aby přijaly odlišný názor. Zatímco na jedné straně děti poměrně lehce přijímají kladné výchovné podmínky, rovněž se u nich můžou bez větších těžkostí uplatnit nesprávné názory. Souvisí to nejen s ještě nedostatečným množstvím osvojených poznatků, ale i s nedostatečnou schopností abstraktního myšlení. V období puberty, až na ojedinělé případy, nemůžeme ještě očekávat od dětí nějaké hluboké uvědomění si příslušnosti k vlastnímu národu. (Kačáni, 1966)

### 2.4.3 Období adolescence

Vzhledem na podstatný rozvoj celé osobnosti, jsou utvořené v podstatě už všechny předpoklady na rozvoj vlasteneckého cítění a uvědomění. Mladý člověk na rozdíl od předcházejících období, začíná aktivněji a reálněji hodnotit jevy okolo sebe, obeznámuje se s čím dál větším množstvím poznatků, které pomáhají rozvíjet tyto morální kvality. V plné míře nastupuje „uvědomělá“ výchova a sebevýchova, jejímž základem je vlastní analýza předkládaných faktů, příkladů, jejich charismatická interpretace a konfrontace norem se skutečností. Projevuje se to ve snaze rozlišovat teorii od praxe, analyzovat jednotlivé stránky jevů a událostí národního a mezinárodního charakteru. Tím se utváří i lepší podmínky na formování vztahu k vlasti za zvýšené účasti aktivity samotných žáků.

Uvědomělejší postoj adolescenta k různým stránkám života mu umožňuje uvědomovat si individuální a sociální stránky motivace vlastní činnosti školní a mimoškolní práci. Žáci umí poměrně přesně diferencovat národnostní rozdíly, pochopit charakteristické znaky národa, čímž se utváří přirozený základ pro uvědomění si příslušnosti k vlastnímu národu, pro pochopení a procítění její hloubky. V důsledku získávání stále širších informací narůstá i racionální stránka vlasteneckého přesvědčení.

Adolescenci je třeba pokládat za období, kde se může nejen formovat, ale v mnoha stránkách i dotvářet hluboké vlastenecké a státoobčanské postoje a názory a postupně krystalizovat celkové mravní uvědomění a cítění v tomto směru. (Kotoč, Kačáni, 1972)

## 2.5 Vnější faktory vývinu vlasteneckých citů

Prostředí, ve kterém člověk žije, představuje zdroj příčin vývinu osobnosti vcelku. Společenský, mravní, politický i duševní rozvoj osobnosti žáků je determinovaný složitými nejednou i protichůdnými vlivy svého okolí, i celkovou společenskou atmosférou.

Je třeba vidět složitost a mnohoznačnost vnějších vlivů, které v tomto směru ovlivňují vývin dětského uvědomění. Proto můžeme jen těžko ohraničit jednotlivé vlivy prostředí a posoudit jejich specifický dosah pro vlastenecký vývin. Vnější okolnosti, které determinují vlastenecký vývin dětí a mládeže, můžeme rozdělit do několika skupin a pokusit se aspoň všeobecně zkoumat jejich specifické účinky. Jde hlavně o následující výchovné činitele:

- a) rodina
- b) škola

- c) individuální aktivity (sport, církve, mládežnické a společenské organizace apod.)
- d) média
- e) společenské prostředí (vládní politika, kulturní instituce, ale i emigrace a další)

V těchto vnějších faktorech se odráží, jak se syntetizuje celková společenská situace, stav i perspektivy rozvoje společenských vztahů a politická atmosféra daného období, a to v konečném důsledku v rozhodující míře ovlivňuje vývin vlasteneckých citů. (Bienik, 2009)

### 2.5.1 Rodina

Je útvar, který na základě příbuzenských vztahů ovlivňuje vývin dítěte vcelku. Zvláště v oblasti mravní, vlastenecké a občansko-státní se rodinné výchově právem připisuje mimořádný význam. Specifické vlivy rodiny v oblasti vlastenecké výchovy spočívají v tom, že na základě emocionálních, příbuzenských vztahů se formují u dítěte sociální postoje, modifikují se mezilidské vztahy. Velký význam rodinné výchovy vězí zejména v tom, že výrazně působí na rozvoj citů žáků. Zejména v období předškolního a mladšího školního věku má rodina výrazné postavení v systému jednotlivých formujících činitelů osobnosti. Je třeba jednoznačně konstatovat, že nedostatky vlastenecké výchovy jsou většinou determinované rodinnou výchovou. Je zřejmé, že pozitivní vliv rodiny podstatně ulehčí v této oblasti práci školy. Správné vlastenecké přesvědčení rodičů, které se odráží v jejich každodenní práci, najde přiměřený odraz i u dětí. Působení rodiny není většinou cílevědomé, ale uskutečňuje se jaksí automaticky, bez záměrného přičinění rodičů. Většina rodičů si ani neuvědomuje dosah a možnosti výchovného působení při formování vlasteneckých citů. Nevyplývá to ani tak z nedostatečného poznání možností takového výchovného působení, jako spíše z dlouhodobého podceňování vlastenectví. Nemůžeme říct, že by si školy nedostatečně uvědomovali možnosti, které pozitivní vliv v rodině při formování vlastenectví nabízí. Bohužel společenské postavení školy a rodiny pokleslo. Usměřňovat a informovat rodiče i v oblasti vlastenecké výchovy má škola prostřednictvím různých forem styků s rodinou. (Kačáni, 1966)

### 2.5.2 Škola

Je instituce, která v jistém věkovém období charakteristickou formou rozvíjí základní stránky vlasteneckého uvědomění žáků. Její dosah na výchovu mládeže v tomto směru by měl být komplexní. Zprostředkuje dětem poznatky, utváří odpovídající představy, obeznamuje je se společenskými cíli a normami.

I když je škola jeden z nejdůležitějších činitelů vlastenecké výchovy, musíme se na její možnosti dívat reálně. Vliv školy není třeba v tomto směru přeceňovat, nemůžeme ji označit za jediný faktor, který v každém případě - bez ohledu na ostatní vlivy společenského prostředí - může s úspěchem vyvolávat jakýkoliv mravní ideál. Čím dále tím víc se ukazuje, že to tak není. Vlastenecký vývoj ve velké míře ovlivňuje společenské prostředí, v kterém dítě žije, jako i celková atmosféra doby. Platí to dvojnásobně, pokud je školní působení odtrhnuté od života, pokud v plném rozsahu nevychází z reality konkrétní společenské situace a nerespektuje ji. U mnohých učitelů ještě stále zůstává ideálem představa tzv. skleníkové výchovy, jejímž cílem je izolovat dítě od „negativní“ zkušenosti.

Dětem je třeba zprostředkovat informace tak, aby viděli jejich složitost, aby rozeznali teorii od praxe, a aby chápali složitost a protichůdnost společenských procesů. To se projevuje především při aplikaci a realizaci zásad vlastenectví v konkrétním životě. Bez toho, aby se škola vzdávala, je třeba dětem ukázat cíle, které si v této oblasti určujeme. Takto můžeme přiměřeně a s taktem připravit děti na to, že v životě se nejednou setkají i s porušováním zásad vlastenectví. Jenom takové postoje, které na jedné straně respektují přiměřeně vytyčené cíle a normy a na druhé straně vidí složitost jejich realizace v praktickém životě, se stanou činorodými. Jen takto můžeme vytvořit předpoklady, že dítě při konfrontaci s porušením zásad vlastenectví nerezignuje, že se nesmíří s daným stavem, ale bude bojovat za jejich zlepšení. (Kotoč, Kačáni, 1972)

### 2.5.3 Mládežnické a společenské organizace

Základním předpokladem úspěšné výchovné činnosti v dětských, mládežnických a společenských organizacích je výběr a použití výchovných forem a metod. Je třeba respektovat zvláštní podmínky mimoškolní práce. I tady charakter dobrovolnosti vyžaduje pracovat s takovými metodami a formami, které jsou mládeži blízké a přitažlivé. Z hlediska vlastenecké výchovy jsou to zejména vycházky, výlety, turistika, mládežnické tábory, různé soutěže, družby, partnerství apod.

Tyto organizace se můžou stát velmi důležitým činitelem vlastenecké a státoobčanské výchovy, zda se to někomu líbí nebo ne. V minulosti byli Pionýrská organizace a mládežnické organizace ČSM a později SZM významnými pomocníky, kteří vhodně doplňovali výchovnou činnost školy. Specifikem působení dětských a mládežnických organizací má být faktor dobrovolnosti, což předpokládá podstatně více respektovat osobní zájmy dětí a mládeže. Mládežnické organizace – tak jako celá naše společnost – Prošli v posledním období velmi složitým vývinem. Od nihilizmu a zatracování všeho, co mládežnické organizace od osvobození v roce 1945 při výchově dětí a mládeže udělali, až po jejich násilnou politickou likvidaci po roce 1989. Dnes se opět utvářejí dobré podmínky výchovné práce, a to zejména po stránce organizační. Jedním z předpokladů úspěšné výchovné práce mládežnických organizací je dát jim opět čestné místo v našem společenském životě a vytvářet lepší materiální a personální podmínky pro jejich činnost. Je také potřeba jednoznačně pozorně rozlišovat i prostředky a cíle jejich činnosti. (Bienik, 2009)

#### **2.5.4 Sport a tělesná výchova**

Význam tělesné výchovy, cvičení a sportu ve vlastenecké výchově se také velmi zanedbává. A právě ve sportu je množství pozitivních vzorů pro mládež, ať už z minulosti či současnosti. Je to normální ukázka toho, jak silně ovlivňují úspěchy masových sportů sebevědomí národů. Stačí vzpomenout na úspěch našich hokejistů na olympiádě v roce 1998, a davy hrdých a slavicích lidí. Tento psychologický jev můžeme pozorovat všude na světě nejenom u nás.

#### **2.5.5 Kulturní instituce**

Vedle školy nesmí stát bokem ani divadla, galerie, muzea a ostatní odborné a kulturní instituce. Jejich působení by mělo být ve vzájemné součinnosti. Jen tak lze splnit hlavní cíl školy – vychovávat mládež hrdou na svůj národ, na tvorbu našich předků a tím na svou vlast. Především knihovny mají bohaté zkušenosti s mimoškolní výchovnou činností a i ve vlastenecké výchově můžou sehrát významnou úlohu. Významným prostředkem vlastenecké výchovy může být i film, ale i loutkové divadlo u dětí předškolního věku. Zvláštní kategorií jsou osvětové střediska, která by také mohla v oblasti vlastenecké výchovy výrazně pomoci. Prostor věnovaný vlastenecké výchově v těchto zařízeních je nedostačující. (Bienik, 2009)

### 2.5.6 Pamětní místa

Můžou mít různou podobu i různé zaměření. Od pamětních míst v místě narození a působení různých kulturních buditelů, spisovatelů apod. až po stálé expozice ukázek lidové užitkové tvořivosti, místa lidových tradicí atd. Můžou mít podobu i malých specializovaných muzeí. Nemůžeme podceňovat ani tuto formu vlastenecké výchovy a to nejen pro její názornost, konkrétnost, a její spojitost se životem obce, ale i proto, že může být i ekonomicky zajímavou z hlediska návštěvnosti obce, či cestovního ruchu.

### 2.5.7 Osobní zájem o věci veřejné

Proces vlastenecké výchovy představuje velmi složitý, mnohostranný komplex dynamické součinnosti vzájemně se podmiňujících vnitřních a vnějších okolností. Dosáhnutí plného výchovného efektu závisí na tom, jak umí výchova maximálně respektovat vnitřní, duševní podmínky jednotlivce, jako i sledovat a usměrňovat záměrné působení z hlediska ostatních vlivů prostředí.

Neméně významné je i úsilí, jehož výsledkem by mělo být vzbuzení zájmu žáků o širší společenské problémy, zvýšení osobní aktivity, angažovanosti každého žáka. Plný výchovný úspěch závisí především na tom, jak dokáže výchova „zapojit“ do procesu formování vlasteneckých postojů, názorů a citů samotných žáků, jak vyvolá jejich vnitřní zájem o tyto otázky. Neboť „vnitřní podmínkou každé efektivní výchovné práce je vlastní mravní práce vychovávaného“. Proto způsob výchovné práce musí být takový, aby soustavně podněcoval k přemýšlení, k zaujímání vlastních postojů. Už v období dospívání je třeba vzbudit u dětí zájem o širší společenské problémy, navzdory tomu, že konkrétní praxe funkce společenských vztahů plně neodpovídá jejich představám. Tato zainteresovanost může mít dalekosáhlý význam, neboť se zpravidla stává trvalou záležitostí, která ovlivní celý duševní vývoj dítěte. (Kotoč, Kačáni, 1972)

### 2.5.8 Armáda

Pro úplnost je potřeba aspoň stručně zmínit úlohu armády ve vlastenecké výchově. Od nepaměti lidstva je vlastenectví spojeno především s obranou vlasti, proto určitá forma výchovy k vlastenectví byla vždy neoddělitelnou součástí vojenské přípravy. V minulosti, když byla povinná vojenská služba, bylo tomu tak i u nás.



Důležitou úlohu v této oblasti sehrála i dobrovolná zájmová organizace Svazarm (Svaz pro spolupráci s armádou), kde se zájemci věnovali střelbě, parašutismu, radioamatérství, modelování, ale i motorizmu apod. V současnosti se pro účely výchovy k vlastenectví dají využít více méně jen ukázkové dny, organizované armádou anebo policií, případně vojenské slavnosti.

### 3 VLASTENECTVÍ A VOLNOČASOVÉ ORGANIZACE V ČR NAPŘÍČ 20. STOLETÍM

#### 3.1 Volnočasové organizace a jejich vývoj v letech 1918 - 1938

V meziválečném období 20. století (dvacátá až třicátá léta) vnikly dva základní modely uspořádání volného času dětí a mládeže. V zemích západní a severní Evropy se za rostoucí, nikoli však dominantní úlohy státu rozvinuly do širší dosavadní typy sdružení a zařízení i jejich aktivity. Jejich iniciátory se často stávala sdružení dětí, mládeže a dospělých nebo novátorsky uvažující a jednající pedagogové. Takto poprvé v širším celostátním měřítku rozvinuly svou činnost např. ve Francii domy mládeže a kultury, ubytovny mládeže, prázdninové kolonie a letní tábory dětí a mládeže. Některé z nich vytvářeli národní i mezinárodní asociace. Země západní a severní Evropy začaly získávané zkušenosti analyzovat, zobecňovat, teoreticky reflektovat a celospolečensky doceňovat. Svědčí o tom např. počátky pedagogiky volného času v Německu během dvacátých let 20. Století nebo významné podněty z Francie druhé poloviny let třicátých. Zde vnikl jako státní orgán v roce 1936 první sekretariát pro mládež a tělovýchovu, na který navázal vývoj po druhé světové válce vytvořením samostatného ministerstva mládeže a sportu.

Druhým základním modelem byla sdružení a zařízení volného času dětí a mládeže v tehdejší Sovětské svazu. Jejich vznik a působení byly spjaty s přímým vlivem státu, s jeho ideologií a s monopolní organizací dětí a mládeže, vedle nichž neexistovala alternativní řešení. Toto uspořádání vytvářelo ve své době podmínky pro účinné výchovné vzdělávací působení v této zemi, kde převládala vysoká negramotnost a celkově nízká životní a kulturní úroveň. Umožňovalo cílevědomé a organizované řešení základních společenských potřeb (alfabetizace, zvyšování úrovně vzdělanosti, uspokojování vysoké potřeby veřejně prospěšné činnosti) podnítilo rovněž rozvoj zájmové sféry jako oblasti relativně svobodného rozhodování mladého člověka o své účasti na volnočasových aktivitách. (Pávková, 2002)

V době industrializace měly některé aktivity volného času přímý vliv na dosahování kvalifikace v průmyslu i zemědělství (činnosti v technických přírodovědných zájmových oborech), udržovaly tradice lidového umění, sportem a turistikou rozvíjely fyzickou zdatnost. Takto vznikaly sítě nových typů zařízení, zejména všestranně pojatých domů pionýrů

a mládeže, odborně orientovaných stanic mladých techniků, přírodovědců nebo turistů, dětských stadionů, železnic, parků oddechu a dalších. Do systému se začleňovaly rovněž úseky práce mezi dětmi a dospívající mládeží odborářských domů kultury nebo aktivity a zařízení tělovýchovných, sportovních, branných a dalších společenských organizací.

Meziválečné Československo vyrovnávalo historicky vzniklé opoždění především vznikem sdružení a budováním společných zařízení pro mladé a dospělé v oblasti tělovýchovy, sportu a turistiky (tělocvičny, sportovní hřiště a stadiony tělovýchovných a sportovních organizací, chaty a trasy zřizované péčí turistických organizací). Pozitivním vývojem prošly zvláště letní kolonie a tábory budované sdružením dětí, mládeže i dospělých. V činnosti pokračovala sociální, charitativní a zdravotní zařízení podporovaná státem, dobrovolnými a dobročinnými organizacemi. Tím se stav začal přibližovat situaci v pokročilejších západoevropských zemích. Nestály se však ještě konstituovat nové typy zařízení výrazně volnočasového a zájmového zaměření, proto nevznikla ani ucelená koncepce teorie této oblasti. Také proto dodnes chybí hlubší rozbor jejího vývoje a nedoceny tak zůstávají i podněty našich novátorských pedagogů dvacátých let - např. Eduarda Štorcha (1878 - 1956), zakladatele dětské farmy v Praze-Libni a významného praktika pedagogiky zážitků. (Pávková, 2002)

### 3.1.1 Sokol

„Sokol je dravý pták, hbitý, statečný, kroužící ve výšinách. Pojmenování „Sokol“ je tedy symbolické. Ve starých slovanských zkazkách nazývají pěvci lidu mladého, hrdinného muže „sokolem“. Dodnes je tomu tak u Jihoslovanů. V době vzniku tělocvičných jednot českých bojovali Jihoslované o svobodu ze jha tureckého. Z obdivu k jihoslovanským hrdinům-sokolům nazvali se členové nových spolků „Sokolové“.“ (Československá vlastivěda, 1931)

První Sokolská jednota byla založena 16. února r. 1862 v Praze. Stalo se tak na popud hlavně mladého doktora filozofie Miroslava Tyrše. Český národ se tehdy probouzel k národnímu sebevědomí. Od r. 1882 nastává neustálý vzestup sokolský jak co do počtu členů, tak co do rozšiřování a prohlubování jeho činnosti. Tím vzrostl jeho vliv v národě, jemuž vtiskl tak svůj znak, že český národ mohl být právem zván před světovou válkou národem sokolským, často znala cizina spíše Sokoly než Čechy. K tomuto rozvoji přispěly vedle politického sílení a rostoucího uvědomění lidu hlavně všesokolské slety, které se

vesměs konaly v Praze a staly se nejen svátky sokolskými, nýbrž i celonárodními. V nich národ poznával svou sílu a učil se organizačním schopnostem. Od r. 1895 rozšířilo Sokolstvo svou výchovnou činnost po stránce duševní, hlavně mravně vzdělávací. Poměr sokolstva k otázkám politickým a náboženským upravil valný sjezd Č. O. S. v r. 1910, na němž dosáhly ženy rovnoprávnosti s muži. Otázkami politickými a náboženskými se znovu obíral po válce valný sjezd Č. O. S. r. 1925, na němž byly řešeny také otázky sociální výchovy mládeže. Do organizace sokolské byla včleněna vedle pravidelného pěstění cvičení tělesných i pravidelná činnost vzdělávací. S počátku se mysliło, že dobytím svobody a vlastního státu sokolská úloha jest dohrána. Ukázalo se však, že národ bez přísné mravní výchovy v celonárodním duchu a přísné kázně sokolské nemůže žít. A tak Sokolstvo ve vlastním státě má neztenčené důležité úkoly jako před válkou, ba větší ještě, neboť Slované jsou vždy pospolitější v útisku než ve svobodě.

„Správa spolku jest však jednotná. Jednotu řídí valná hromada a výbor. Činnost jednoty záleží: 1. Z pravidelných cvičení mužů, žen, dorostenců od 14 – 18 let, dorostenek od 14 – 18 let, žáků od 8 – 14 let a žákyň od 8 – 14 let. Řádná cvičení se konají 2 – 3 krát v týdnu, večer, mimořádně v neděli a o svátcích podle potřeby. Mládež (žactvo a dorost) cvičí odpovědně za vedení zvláštních cvičitelských sborů mládeže.

2. Z činnosti vzdělávací, která se skládá: a) z krátkých proslovů v tělocvičně před šikem, b) vzdělávacích škol v čekací lhůtě pro nově vstupující členy, bez kterých není nikdo přijat za člena definitivně, c) z přednášek pro členstvo a mládež, d) knihnic s povinnými vybranými spisy, e) zábav v ušlechtilém duchu, f) pěstění zpěvu jednohlasého a sborového, g) hudebních a dramatických kroužků, loutkových divadel, h) různých jazykových kursů, obyčejně před zájezdy za hranice“ (Československá vlastivěda, 1931, s. 588)

### 3.1.2 Jednoty Orelské

„Brzo po vzniku jednot dělnických počaly se tvořit tělocvičné odbory a jednoty na podkladě katolicismu. Obyčejně se uvádí za příčinu jejich vzniku náboženská nesnášenlivost Sokola vůči katolíkům, ale dlužno proti tomu uvést, že v Sokole bylo valným sjezdem Č. O. S. r. 1910 prohlášeno náboženství za věc soukromou. Až do války jak D. T. J., tak Orli stáli na půdě Rakouska a byli tedy Sokolstvem odmítáni jako oslabování národních tužeb. Po válce jednotnost a síla státu vyžadovala, aby se organizace tyto jako kulturní sblížily a pracovaly pro sjednocení národa. Vskutku při některých všenárodních podnicích vy-

stupuje Orel i Sokol současně. Bylo tomu zejména, když hrozilo mladému státu komunistické spiknutí, r. 1921 Orlové konali stráže a měli pohotovost společně se Sokoly.“ (Československá vlastivěda, 1931, s. 600)

### **3.1.3 Dělnické tělocvičné jednoty československé (D. T. J.)**

D. T. J. vznikaly v době pokrokového hnutí sokolského a uplatnily mnoho z názorů tehdy pronášených. „Bylo to odmítání závodů, přednost cviků lidových, především však přibírání činnosti osvětové, zakládání knihnic, pěstění divadel, loutkových divadel, přednášek, rozhovorů, dýchánek. Podporuje se abstinence. Vedle tělocviku nářadového pěstují se v odborech hry házená a odbíjená, tenis, plavectví, lehká atletika, lyžařství, skauting. Svaz také vydal heslo, že dělník a jeho děti patří do Dělnické tělocvičné jednoty a nikoliv do Sokola, který vyhrazují buržoasii. V poslední době učiněno politickým vedením strany sociálně demokratické usnesení, že žádný sociální demokrat nemá býti členem Sokola, ač malé procento jich je dosud v Sokole. Formální styky D. T. J., zejména vůdců, se Sokolstvem jsou snášlivé. Ve skutečnosti bojují tu přece jen dvě ideje, idea všenárodní s mezinárodním třídním separatismem.“ (Československá vlastivěda, 1931, s. 597)

### **3.1.4 Federované dělnické tělocvičné jednoty**

Federace dělnických tělocvičných jednot vznikla v r. 1921 odštěpením se komunistů od Svazu D. T. J. „Komunistické učení slučováno s tělesným vzděláním v takové míře a vštěpováno zejména mládeži, že vláda republiky zakázala r. 1925 cvičiti školní mládeži v komunistických jednotách. Roku 1926 spojily se všechny odbory a sporty s členstvem komunistickým v jediný svaz se jménem Federace proletářské tělovýchovy, zkratka F. P. T., která opustila tělovýchovné metody domácí, české, a převzala soustavu Sportintery z Moskvy.“ (Československá vlastivěda, 1931, s. 602)

### **3.1.5 Tělovýchovné odbory strany národně sociální**

Ustavením se dělnických a orelských jednot nebylo ukončeno třídění tělesné výchovy podle politických stran. Podle jejich příkladu zřídila si strana národně sociální Tělovýchovné odbory národně socialistické. „Povaha jejich činnosti jest sportovní. Pěstují hlavně různé sporty, turistiku, skauting a snaží se nabýti půdy mezi mládeží.“ (Československá vlastivěda, 1931, s. 603)

### 3.1.6 Selské jízdy

Roku 1925 vznikly na venkově selské jízdy. „Členové selských jízd mají za povinnost býti současně členy Sokola a některé „Národní střelecké jednoty“. V programu činnosti selských jízd jest pěstění jízdy na koni, snahy chovatelské, tělovýchovná činnost v duchu Tyršově s otužováním brannosti.“ (Československá vlastivěda, 1931, s. 603)

### 3.1.7 Skaut

Letopočet 1907 se pokládá za rok zrodu světového skautingu ve Velké Británii. Úspěch skautské myšlenky potvrzuje rychlé pronikání skautingu po Evropě i v zámoří. Roku 1911 vzniká také skauting v Čechách. O rok později získává svůj tradiční název – Junák. Období předmnichovské republiky je zlatou érou českého skautingu. Oddíly Junáka prošla řada vynikajících osobností nejrůznějšího zaměření – prezident Edvard Beneš, básník Jiří Wolker, klinický lékař, akademik Josef Charvát, cestovatel František A. Elstner, příslušník zahraničního odboje a spolustrůjce atentátu na Heydricha Jan Kubiš.

Za druhé světové války byl Junák zrušen. Mnoho skautů však hájilo myšlenky skautingu v ilegálním odboji či za hranicemi protektorátu. Sedm stovek z nich za to zaplatilo životem. Poválečné nadšení pro skauting přivedlo do Junáka čtvrt miliónu členů. Ti se významně podíleli na hospodářské obnově země výpomocí v zemědělství. Jako ledová sprcha působil obrat v roce 1948. Junácká organizace byla paralyzována, řada činovníků se stala obětí politických procesů a strávila roky v komunistických žalářích. V roce 1950 byl Junák zrušen. Nakrátko se k novému životu probudila skautská organizace v roce 1968. Budování organizační struktury a rozmach činnosti ukončil rok 1970, kdy byl Junák násilně pohlcen Pionýrskou organizací. Na přelomu let 1989 a 1990 vstala skautská organizace z popela znovu. Rychle se začleňuje do mezinárodních struktur. V souvislosti s rozdělením Československa se dělí i junácká organizace a získává svůj dnešní název Junák – svaz skautů a skautek ČR. (Sto let zkušeností, 1999)

### 3.2 Poválečný vývoj

Od konce druhé světové války se sdružení, zařízení a jejich aktivity rozšiřovaly a obsahově rozvíjely v podmínkách rozděleného kontinentu. V obou jeho částech procházela obnovená předválečná sdružení a zařízení rychlým vývojem, vznikaly jejich nové typy, rozšiřovaly se a obohacovaly obsah a metody své činnosti, zvětšovaly dosah na další věkové, sociální a zájmové skupiny dětí a mladých lidí. Tím vším upevňovaly své postavení v jejich životě a výchově, v systémech výchovy a vzdělání, v politice státu vůči mladé generaci a v celé společnosti získávaly významné postavení a prestiž.

Vývoj v západoevropských zemích pokračoval nadále v zásadách předválečného pluralismu. Takto se rozvíjela sdružení, jejichž spektrum se obohacovalo zejména o sdružení zájmových aktivit, soustavně se rozvíjely sítě různých typů hřišť, parků pro děti a dalších herních prostor, středisek volného času dětí a mládeže, domů mládeže a kultury, tělovýchovných, sportovních a turistických zařízení, letních táborů a dalších. Jejich rozvoj podporovaly státní orgány, které zajistily legislativní opatření včetně zákonů o mládeži. Obnovilo se a dále rozvinulo také působení volnočasových zařízení dospělých mezi dětmi a mládeží (muzeí, galerií, zoologických zahrad) a brzy začaly vznikat také nové typy zařízení s vynikajícím moderním technickým vybavením (planetária, parky zábavy a dobrodružství přibližující historii, tajemství přírody, Země nebo vesmíru).

Souběžně s tím se rozvíjela alternativní neformální hnutí dospívající mládeže a mladých dospělých. Vyvrcholením nespokojenosti první poválečné generace se svým postavením ve společnosti a s převládající soustavou hodnot se koncem šedesátých let stala revolta západoněmecké mládeže. Tento vývoj se i po sdružení a zařízení volného času stal výzvou, aby se přiblížila potřebám a zájmům, požadavkům a ambicím mladých lidí. Sdružení a zařízení se proto snažila vycházet z jejich mentality a přicházet s novými nabídkami mezi své členy nebo potenciální zájemce o účast (kolektivy sdružení dětí a mládeže v místě bydliště, mobilní herny, street-work v místech přirozeného soustředování). (Pávková, 2002)

V tehdejším Sovětském svazu pokračoval vývoj po poválečné obnově země v návaznosti na předválečné období. Obdobný model se uplatnil také v dalších zemích socialistické části kontinentu, i když zde byl někdy zčásti modifikován historickými podmínkami jednotlivých zemí (např. pokračoval činnost předválečné organizace polských herců, rozšiřovala se působnost našich domů pionýrů také na dospívající mládež). Kromě domů a od-

borných stanic vznikala při školách denní zařízení pro děti zaměstnaných rodičů (školní družiny a později také školní kluby pro starší školní věk). Výraznou specifikou se stala široká síť lidových škol umění (dnes základních uměleckých škol). V šedesátých letech 20. století se také u nás projeví snahy vytvářet v širším měřítku školy s celodenní péčí a školy-internáty, jež měly plně a závazně absorbovat prakticky veškerý volný čas svých žáků, v našich podmínkách se však právem neuplatnily.

Domy pionýrů a mládeže u nás byly od počátku koncipovány jako zařízení otevřená, přístupná všem dětem a mladým lidem pro dobrovolnou účast na zájmových aktivitách. Pro citlivost k osobnosti dítěte byly ve své době vysoce oceňovány také západními pedagogy. Stávaly se enklávami svobodného rozhodování o sobě (volbou zájmového oboru a účastí na aktivitě), sebeprojektování činnosti ve volném čase a v mnoha případech i široce odborně i výchovně zaměřené přípravy na volbu příští profese, životní perspektivy a jejího hodnotového zaměření. (Pávková, 2002)

Pražské jaro 1968 pro svoji krátkost ovlivnilo vývoj této oblasti pouze dočasně (např. obnovou plurality sdružení dětí a mládeže). I tak však umožnilo zdůraznit osobnost dítěte, možnost alternativní volby a oslabilo direktivní závislost zařízení na státu. Některé z přijatých přístupů se dařilo zachovat také v následujících období normalizace (např. možnost nadále vytvářet věkově smíšené a zájmově profilované oddíly jednotné dětské organizace).

Přes rozdíly společenských zřízení se ve vývoji sdružení a zařízení volného času obou částí rozděleného kontinentu projeví obdobné aktivity, některé shodné rysy koncepce i i celkového směřování praxe. Omezené možnosti mezinárodních kontaktů v národním a mezinárodním měřítku neznemožnily rozvíjet ani mezinárodní soutěže v přírodovědných, technických a uměleckých oborech, uskutečňovat jejich přehlídky, festivaly, předmětové olympiády a další aktivity. Sbližovaly se také některé koncepční přístupy, např. věkové spektrum jejich účastníků. V zařízeních střední a východní Evropy se prodlužovalo do let dospívající mládeže, zatímco v zemích ostatních se postupně přesouvalo až k počátku školní docházky. Společné rysy vývoje podpořily také dokumenty mezinárodního společenství (např. Deklarace lidských práv v OSN z 20. 11. 1959).

Sedmdesátá a osmdesátá léta 20. století charakterizuje v západoevropských zemích růst životních problémů mladé generace (krize rodiny, chronická nezaměstnanost, nárůst



drogové závislosti, klesající zájem o členství ve sdruženích, malá participace na životě obce, rostoucí xenofobní nálady a růst agresivity některých mladých lidí). To všechno si vyžádalo zvýšení pozornosti k sociálním problémům života dětí a mládeže. V některých zemích však paradoxně došlo k podcenění významu volného času mladé generace, jejich sdružení a zařízení, a částečně se tak oslabily i jejich sítě a význam. (Pávková, 2002)

V této době sílila touha dospívající mládeže emancipovat se od své rodiny, ačkoli se současně prodlužovala doba její existenční závislosti na ní. Vznikala rovněž alternativní hnutí a další iniciativy mladých lidí (protiválečná, ekologická, pro vytváření komun společného života a hospodaření). Přitom se rozšiřovalo jejich spektrum a zviditelňovaly se sociálně nepřizpůsobivé, marginalizované (okrajové) a sociálně vylučované skupiny dospívající mládeže a mladých dospělých. Do této oblasti začaly rostoucí měrou pronikat také vlivy tradičních i nových elektronických médií a komerčního sektoru, který utvářel spotřebitelské postoje dětí a mladých lidí. V této situaci se západoevropské země pokoušely koncipovat a realizovat komplexní politiku vůči své mladé generaci (včetně vytváření ministerstev mládeže a sportů nebo přijímání zákonů a mládeži) a své úsilí promítaly do mezinárodních aktivit (bilaterální aktivity, aktivní činnost v Radě Evropy nebo Evropské unii, porady resortních ministrů). Rozvoj sdružení a zejména zařízení pokračoval dalším budováním a rozšiřováním dosavadních sítí, vznikem jejich nových typů a důrazem na sociální dimenzi jejich působení. Ani v nejúspěšnějších zemích však nebyla plně uspokojována objektivní potřeba hřišť, kluboven a středisek volného času v místech bydliště. Stávala se proto součástí dlouhodobého plánování rozvoje města a jeho prostředí, pro něž byly někdy zpracovány kapacitní a plánovací normy (Německo, Rakousko).

Postavení sdružení a zařízení volného času spoluurčovaly celospolečenské podmínky, zejména pojetí a míra docenění sociálních a výchovných potřeb dětí a mládeže. Vznikala tak různá řešení: model sociálního státu, který tuto oblast koncepčně doceňoval a prakticky podporoval, na opačném pólu byl postoj ponechat ji mimo přímý a trvalý zájem a vliv společnosti. I v tomto druhém případě se však – byť v omezené míře – uplatňovala úloha státu i nižších správních celků. Rozvoji napomohla decentralizace odpovědnosti na nižší články samosprávy a zvýšení pravomocí obcí (Francie, Nizozemsko, Velká Británie). Ne náhodou se v tomto období začaly vytvářet také první rady dětí a mládeže v obcích jako nový způsob získání zájmu dětí a mládeže o věci veřejné a jejich spoluúčasti na životě obce (poprvé ve Francii v roce 1979). (Pávková, 2002)

V zemích střední a východní Evropy se v tomto období dále rozšiřovaly sítě dosavadních typů zařízení, především školních družin a klubů, domů pionýrů a mládeže, lidových škol umění a jejich obdob. Po likvidaci otevřenější koncepce domů a stanic v naší zemi, jež vnikla během pražského jara v roce 1968, bylo jejich pojetí opět unifikováno a spjato s jednotnou dětskou a mládežnickou organizací. Péčí společenských organizací dospělých (zejména odborů) se do šíře rozvíjely dětské prázdninové tábory. Oproti tomu pokusy o budování drobných zařízení v místě bydliště (nových typů hřišť, kluboven nebo klubů mládeže) měly časově nebo místně omezený ohlas a jejich stagnace oslabovala možnosti pestřejší nabídky a volby. Členská základna jednotných (zejména dětských) organizací dosahovala maxima a členství v mnoha jejich kolektivech se formalizovalo.

Existující zařízení dosaženou výchovnou úrovní i výsledky však své poslání úspěšně plnila také v tomto období, především v zájmové činnosti pravidelné, příležitostné a v průběhu (zejména letních) prázdnin, i nadále napomáhala uspokojovat diferencující se zájmy dětí a mládeže, v rozšiřujícím se věkovém a obsahovém spektru odkrývala a rozvíjela jejich zájmy a nadání. V osmdesátých letech 20. století se však také u části naší mládeže začaly výrazněji projevovat negativní jevy známé až dosud v západoevropských zemích (drogy, AIDS, brutality, xenofobie). Zatím však nebyly natolik silné, případně nebyly jako naléhavé pocíťovány, takže sdružení, zařízení volného času a jejich aktivity se na řešení těchto problémů přímo a ve větší míře zatím nepodílely. (Pávková, 2002)

### 3.2.1 Jednotné organizace dětí a mládeže

Obliba jednotných organizací dětí a mládeže ve střední a východní Evropě, žel neměla ještě skončit ani po ukončení druhé světové války. Státy střední a východní Evropy zůstaly po roce 1945 ve sféře vlivu tehdejšího Sovětského svazu a po krátkých epizodách poválečného období začalo budování socialismu ve všech směrech, včetně dětské a mládežnické jednotné organizace. Průběh je možno popisovat u nás, ale v podstatě byl ve všech tehdy, tzv. lidově demokratických státech stejný. Organizace musela být nejen jednotná, ale také „masová“. Masy mládeže měly budovat poválečné hospodářství, byty, silnice a přehrady. Masy mládeže, tj. řečeno správně- veškerá mládež měly ale také pěstovat novou kulturu, měly se stále školit a vzdělávat atd.

Vznik této nové situace byl provázen několika specifickými momenty. Především mladí lidé po osvobození v roce 1945 s nesmírným nadšením a citovým vztahem obnovovali čin-

nost všech organizací první republiky. Jejich rušení po dvou a půl roce nové poválečné existence nebylo tehdy pochopitelně provázeno žádnou radostí ani láskou k nové jednotné organizaci. Není divu, že některé organizace nebo skupinky dávaly najevo otevřený nesouhlas, někteří opouštěli republiku a někteří byli za to odsuzováni k trestům tehdejšími soudy.

Druhým momentem byla již vzpomenutá masovost. Režimy tohoto typu jako by chtěly být veřejně chváleny, lidé museli neustále dávat najevo, jak režim podporují, jak s ním souhlasí, jak jsou jím nadšeny. Mládež to měla vyjádřit masovým vstupováním do jednotné organizace. V různých místech byly různé poměry, byly rozdíly mezi vysokými školami, kde probíhaly prudké střety jak ve studentské vrstvě, tak mezi učiteli a řešením pak bylo zpravidla nacházeno po únoru 1948 v činnosti tzv. akčních výborů. Na středních školách zpravidla učitelé, či ředitel byli najednou někomu odpovědny za to, že do ČSM vstoupí celé třídy nebo celé školy. Jak to probíhalo, není třeba detailně popisovat, fakt je, že k roku 1950 tato organizace vykazoval jeden milion členů. Od počátku této jednotné organizace probíhala po celou dobu její existence školení funkcionářů i členů, na počátku 50. let počínaje mj. získáváním čtenářského Fučíkova odznaku. Vedle oné jednotnosti, masovosti a dobrovolnosti, oficiálně proklamované a po celou dobu nesmírně problematické, se oficiálně ještě rádo hovořilo o zájmovosti. Prostě organizace měla uspokojovat nejrůznější zájmy mládeže. (Přadka, 1999)

Samotný vývoj však ukazoval, že zájmové činnosti byly rozvíjeny jinde a v jiných organizacích (tělovýchovných, branných, u rybářů, myslivců, včelařů atd.) a že vlastně při centrálně řízené kampaňovité činnosti a činnosti obecně společensky prospěšné, při administrování a povinných školení a schůzích už na žádnou skutečnou zájmovost nezbyvalo ani místo, ani čas, ani chuť. Není divu, že Svaz mládeže byl trvale prožíván jako společensky vyžadovaná organizace, která nikoho nebavila a ruku v ruce s tím zezdola i shora byl kritizován za formalismus. Všechny uvedené problémy se projevíly v praxi dosti záhy, u nás v létech relativního uvolnění. Už v roce 1963 zazněl v ústředním orgánu ČMS hlas proti jednotné organizaci, která se přežila. Byla šířena politická teze, že organizace mládeže je zde proto, aby tvořila opozici vůči jediné vládnoucí straně, která bez opozice degeneruje. V roce 1965 byla oficiálně přijata myšlenka „diferenciovaného přístupu k jednotlivým sociálním a věkovým skupinám“. Od roku 1966 byla posílena obsahová a organizační samostatnost Pionýrské organizace, samostatně začali pracovat vysokoškolští a středoškolští

studenti, pomalu se hledaly formy samostatné práce mladých v místních skupinách, klubech mládeže, v zájmových kolektivech. Nejmarkantnější změny probíhaly v roce 1968.

Byla obnovena činnost Junáka a do srpna 1968 vzniklo v Československu 18 dětských a mládežnických organizací. Pro ilustraci i pro možnost srovnání s pozdější situací to byly: Svaz pracujících mládeže, Juvena Unie středoškoláků a učňů, Svaz klubů mládeže, Česká tábornická unie, Junák, Pionýr, Svaz vysokoškolského studentstva Čech a Moravy, Svaz polské mládeže, Svaz pražských středoškoláků, Svaz pražských učňů v ČSR, Zvaz pracující mládeže, Streta, Zvaz stredoškolskej a učňovskej mládeže Junák, Zvaz vysokoškolských študentov, Pionerska organizácia v SSR a Svaz vojenské mládeže s celostátní působností, který se vnitřně členil na 14 organizací. 21. srpna 1968 vtrhla vojska pěti tehdejších socialistických států na naše území, aby násilím přerušila dosavadní vývoj. Situace se postupně měnila, zvláště od dubna 1969 byla odshora nastoupena cesta k „normalizaci“. V období zhruba od května do září 1970 ukončily svou činnost jednotlivé české organizace dětí a mládeže, činnost byla povolena opět jediné organizaci (SSM) a jediné dětské-Pionýrské organizaci. Další změna měla přijít až v listopadu 1989. (Přadka, 1999)

### 3.2.2 Pionýr

Protože Junák sdružoval velkou část mládeže, logicky první snaha komunistické strany o získání rozhodujícího vlivu na mládež se tedy zaměřila na něj. Jejím cílem bylo Junák ovládnout a přetvořit k obrazu svému. Teprve později, když komunistická strana zjistila, že Junák je „nereformovatelný“ a že by zůstal „baštou reakce“, rozhodla Junák zrušit. Prvním krokem bylo již v roce 1945 založení Svazu české mládeže (SČM), do kterého Junák pod nátlakem ze strany státu vstoupil. Postupem času, jak se SČM stávalo více a více politicky a prokomunisticky orientované, a jak sílí komunistický tlak na Junáka, někteří členové Junáka opouštějí a stále více členů Junáka je pro vystoupení Junáka z SČM. Protože Junák byl již v posledním tažení a pro stranu nepoužitelný, vyvstala potřeba založit organizaci novou. A tak na slučovací konferenci ČSM (Československého svazu mládeže) dne 24. 4. 1949, vznikl Pionýr. Až do roku 1968 je v podstatě jedinou organizací pro děti a mládež. Roku 1968 dochází k obnově činnosti organizace Junák, ovšem jenom krátkodobě. Roku 1970 je opětovně v rámci normalizace zrušen. A tak Pionýr opět až do roku 1989 působí jako jediná organizace pro děti a mládež. V roce 1989 zanikl SSM. PO SSM se z SSM vydělil a utvořil samostatné občanské sdružení Pionýr. To si ponechalo název, znak

a pozdrav, změnili statut, zákon, kroj. Pionýr se dnes deklaruje jako nezávislé apolitické hnutí pro mládež. Jeho oficiální zásady jsou poměrně dobře srovnatelné se skautskými: i když je v něm citelná absence prvního principu skautingu (povinnosti k nejvyšší Pravdě a Lásce), jsou rozhodně nezávadné a člověk důsledně je dodržující by byl pravděpodobně lepším člověkem než většina skautů. (Novák, 2000)

### 3.2.3 Svazarm

Svazarm byl československou brannou organizací údajně vytvořenou podle sovětského DOSAAFu. V řídicích funkcích až do úrovně okresních pohlavárů byly vysloužilí důstojníci z ČSLA. Oficiálně Svazarm sdružoval zájemce o branně-sportovní činnost. V rámci Svazarmu působili kynologové, střelci, radioamatéři, sportovní automobilisté a letci. Součástí přípravy branců pro armádu byla výuka nových řidičů v autoškolách, příprava pilotů v aeroklubech, spojařů v radistických kroužcích. Dlouhá léta zastřešoval Svazarm i řadu aktivit, které neměly mnoho společného s brannou činností a proklamovanou vazbou na armádu. Začátkem roku 1990 se vedoucí funkcionáři Svazarmu rozhodli vystoupit z Národní fronty a přejmenovali svaz na Sdružení technických sportů a činností. Téměř všechny majetek zaniklého Svazarmu byl převeden do STSČ.

V roce 1994 po rozpadu Československa došlo opět k reorganizaci a k přejmenování na Sdružení sportovních svazů České republiky. V současnosti SSSČR sdružuje tyto organizace:

- Aeroklub České republiky
- Česká asociace akademický technický sportů
- Český kynologický svaz
- Český radioklub
- Český svaz biatlonu
- Moravskoslezský kynologický svaz
- Svaz branně-technický sportů České republiky
- Svaz českých potápěčů
- Svaz modelářů České republiky
- Svaz potápěčů České republiky
- Svaz vodáků České republiky
- Svaz vodáků Moravy a Slezska

- Svaz vojáků v záloze České republiky
- Svaz záchranných brigád kynologů České republiky
- Ústřední automotoklub České republiky
- Zálesák - svaz pro pobyt v přírodě

(Tintěra, 1999)

### 3.3 Rok 1989 a porevoluční vývoj

Již úvodní demonstrace roku 1989, připomínající významné datum národní historie – dvacáté výročí oběti Jana Palacha v lednu 1989 (tzv. Palachův týden) – měly kromě občanského (skandování „Svobodu, svobodu!“) i zřetelný nacionalistický rozměr (volání „Češi, pojďte s námi“). Během samotné revoluce pak hrála hlavní roli, tak jako vždy v dobách národního obrození, národní kultura personifikována kromě studentů také významnými spisovateli, dramatiky a herci. I centrum odbojného dění bylo umístěno v divadle – Laterně magice. Masová pražská shromáždění a jejich charakter si při analýze nacionalismu zasluhují zvláštní pozornost. Stotisícové manifestace na Letné je možné považovat za demonstrace obou druhů nacionalismu. Občanská podstata demonstrací byla dána především ostentativním přihlášením se k demokratickým principům a hodnotám, a to jak mezinárodním (návrat do Evropy, hodnota nenásilí), tak k těm čerpaným z domácího odkazu (přímá návaznost na Masaryka a první republiku, Husova závěť života v pravdě). Občanské touhy byly ve zkratce vyjádřeny i ve sloganech revoluce: „Necht' pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“ a „Zpět do Evropy“. Zároveň byl program masových setkání protkáno připomínkami národního kulturního odkazu. Lidé dojatě zpívali „Kde domov můj“ (fragment buditelské divadelní hry Tyla a Škroupa), poslouchali vlasteneckou „Modlitbu“ Marty Kubišové – hymnu pražského jara 1968 (v textu Petra Rady je zakomponován fragment citátu z Kšaftu umírající matky jednoty bratrské J. A. Komenského: „Věřím i já Bohu, že po přijetí vichřice hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých k tobě se navrátí, ó lide český“). Pro srovnání text písně:

At' mír dál zůstává s touto krajinou.

Zloba, závist, zášť, strach a svár, ty at' pominou, at' už pominou.

Teď když tvá ztracená vláda věcí tvých

Zpět se k tobě navrátí, lide navrátí.

Z oblohy mrak zvolna odplouvá a každý sklízí setbu svou.

Modlitba má, ta at' promlouvá k srdcím, které zloby čas

Nespálil jak květy mráz, jak mráz.

Tento fragment se v naší historii neobjevuje poprvé, mohli jsme ho slyšet i z úst T. G. Masaryka.

(Klicperová-Baker, 2007)

### 3.3.1 Vývoj organizací volného času v 90. letech

V poslední dekádě 20. století se evropská společnost začala zásadně proměňovat, což se projevilo také v pojetí a praxi výchovy dětí a mládeže ve volném čase. Zanikla bipolarita uspořádání na evropském kontinentu, zintenzivnily mezinárodní kontakty a prohloubil a rozšířil se evropský integrační proces, i když proti původním představám probíhá složitěji a obtížněji. Do popředí vystupují společné zřetele a cíle, jejichž zásadním společným východiskem se počátkem tohoto období stala Úmluva o právech dítěte.

Transformace postkomunistických zemí se do pojetí a praxe výchovy dětí a mládeže ve volném čase začala promítat těmito směry:

- V hnutí mladých lidí vznikla pluralita, dosavadní jednotné pionýrské organizace se staly pouze jedním z většího počtu subjektů této oblasti a nově vymezily svoje pojetí a postavení. Činnost, přerušenu u nás koncem čtyřicátých let (pouze s krátkým obnovením v roce 1968), obnovila sdružení s předválečnými tradicemi (zvláště Junák, YMCA, YWCA nebo sdružení nábožensky orientovaná), činnost oživila i další sdružení vzniklá koncem šedesátých let, v desetiletích normalizace rovněž potlačena (Česká tábornická unie, Juvena). Kromě toho vznikla zcela nová sdružení různé zájmové orientace (Duha, zaměřená především na výchovu vztahu k přírodě, Asociace pro mládež, vědu a techniku - AMAVET, Folklorní sdružení ČR), v mnoha případech mají nová sdružení pouze regionální nebo místní dosah.
- Dosavadní typy volnočasových zařízení (školní družiny a kluby, základní umělecké školy) pokračovaly v činnosti a rozvoji. Domy pionýrů a mládeže se přeměnily v domy dětí a mládeže, uvolnily se z jednotné státní ideologie a odstranily hierarchické vztahy závislé na územním dosahu (domy místní, okresní, krajské).

Vzhledem k výsledkům své předchozí práce zachovaly a dále rozvinuly tradiční, osvědčené směry činnosti (zájmovou činnost pravidelnou, příležitostnou, prázdninovou, podíl na organizování celostátně vyhlašovaných soutěží). Nově zaměřily pozornost k činnosti spontánní a vytvářely i vztahy spolupráce a podpory širokému spektru sdružení dětí a mládeže.

- Východiska i praxe zařízení volného času dětí a mládeže obou částí rozdělené Evropy se začaly sblížovat. Tomu napomáhaly zesilující mezinárodní kontakty dětí, mladých lidí i nebyvalé možnosti výměny informací a zkušeností mezi pracovníky této oblasti na bilaterálních, regionálních i celoevropských setkání. Jednotlivé země včetně naší si byly vědomy nutnosti vyvarovat se mechanického přebírání a aplikace jakéhokoliv modelu, který by neodpovídal podmínkám a potřebám přejímající země. Byla proto uplatněna zásada učit se soustavně od druhých, přitom však vycházet z vlastních podmínek a potřeb a současně vlastní zkušenost dávat k dispozici ostatním.
- Sdružení a zařízení dětí a mládeže střední a východní Evropy se začala vyrovnávat s novými společenskými i vnitřními podmínkami své existence a činnosti: reagovat na pluralitní, soutěžní a někdy i konkurenční prostředí pronikající ze společnosti i do volného času mladé generace, otevírat se novým obsahům (ekologie, počítače, mezinárodní aktivity), brát v úvahu další cílové skupiny (děti předškolního věku, zdravotně postižené, sociálně handicapované, z jiných etnik), částečně samofinancovat svoji činnost, uplatňovat nové přístupy v organizaci práce. Přes shodu celkové orientace se stav v jednotlivých zemích od sebe stále dosti odlišuje a odpovídá jejich historickým tradicím i stupni celospolečenské přeměny, výrazné rozdíly existují například mezi Českou republikou, Polskem nebo pobaltskými republikami na jedné straně a mezi ostatními státy bývalého Sovětského svazu na straně druhé.
- Současný vývoj západoevropské mladé generace nepřinesl pro zařízení jejich volného času pouze pozitivní výsledky, nýbrž také zátěž nových, vážných problémů. Zařízení musí reagovat na vyostřování rozporů uvnitř mladé generace (chronická nezaměstnanost, negativní závislosti, k nimž se řadí také závislost počítačová, jednostranně konzumně zaměřené chování). Zařízení se snaží rozvíjet mnohotvárnost a zvyšovat účinnost nabídek, zesilují výchovu dětí a mladých lidí k demokratickému občanství a poskytují nové možnosti k jejich participaci na vlastních aktivitách i ži-



votě své školy nebo obce, omezují faktory způsobující marginalizaci a sociální vylučování dětí a mládeže. Pro sdružení a zařízení volného času různých regionů Evropy tak vzniká významná, společensky potřebná a výchovně náročná inspirace dalšího postupu: možnost a nutnost řešit společné problémy ve vzájemném mezinárodním kontaktu a spolupráci.

(Pávková, 2002)

### 3.3.2 Vlastenecké tendence po roce 1989

Rok 1989 nebyl poslední příležitostí k ověření charakteru českého nacionalismu. Další zlomové údobí nastalo hned na počátku 90. let, kdy se Československo začalo rozpadat pod slovenským tlakem touhy po svrchovanosti. I za podmínek krize identity se ale podařilo Čechoslovákům a Čechům uchovat harmonii mezi nacionalismem a demokratičností. Za podmínek, kdy jiné země sahají k násilnému nátlaku či dokonce imperialistické či občanské válce, byla nejdříve trpělivě vyzkoušena diplomatická jednání. Na české straně také vznikla populární akce za referendum. Teprve po neúspěchu těchto iniciativ byla zvolena parlamentní cesta nenásilného rozdělení státu. Udržení jednání na racionální úrovni vládních diskuzí ostře kontrastovalo s tehdejšími bratrovražednými bitkami v rozpadající se, jen pár kilometrů vzdálené Jugoslávii.

Největší vzepětí českého nacionalismu v době rozpadu státu by bylo nejspíš možné klasifikovat jako již zmíněný nacionalismus sebeobranný. Zdá se, že většina Čechů se s rozpadem státu smířila v momentě, kdy si uvědomila, že rozdělení bude zárukou udržení jeho občanského charakteru, resp. zachování rychlého transformačního tempa na cestě k demokracii a tržní ekonomice, propagované tehdy populárním V. Klausem, a že díky tomu bude moci zůstat ve funkci oblíbený prezident V. Havel. Sebeobranou nacionalistickou emoci mnozí zažili, když se Slovensko snažilo prosadit znemožnění dalšího používání československé vlajky Čechy. (Klicperová-Baker, 2007)

Odloučení Slovenska a vznik nové České republiky „sametovým rozvodem“ nebyly Čechy nijak zvlášť oslavovány. Vedle úlevy od nekonečných jednání totiž mnozí Češi, kteří se zároveň cítili Čechoslováky, pocítili určitou krizi národní identity, se kterou se bylo třeba vyrovnat. Mnozí zažívali i díl hanby za to, že se nepodařilo dostát Masarykovým ideálům. Slavnosti tak měly spíše formální ráz a připomínaly návaznost nově vzniklé České republi-

ky na dřívější české státní útvary. I nadále je 28. říjen, pokud vůbec, slaven převážně formálně a také trochu s rozpaky.

Se vznikem České republiky dochází k oficiálním pokusům pozvedat národní hrdost. Politici deklarativně budí národní povědomí nacionální rétorikou, ale přitom zpravidla upřednostňují cizí limuzíny a kontrakty pro zahraniční firmy. Národní element je posilován i v populární kultuře a vědě – jsou vyhlašována národní filmová, divadelní a hudební ocenění, byly založeny nadace na podporu vědecké a technické inteligence. K vlasteneckému nadšení přispívá i úspěchy českých sportovců. Vedle kulturní a etnické dimenze se přitom rozvíjí i dimenze občanská. Rozpadem Československa nezmizel slovenský prvek, Slováci zůstali nejvýznamnější etnickou menšinou a do Čech také emigrovala významná část slovenské inteligence. Zároveň se mocně posílil obecný vliv evropský a to i prostřednictvím hledání evropských kořenů ve vlastní historii. Evropanství lze nalézt v odkazu Masaryka stejně jako Patočky, Jiřího z Poděbrad, sv. Vojtěcha a dalších. (Klicperová-Baker, 2007)

Jak republika pokračuje v transformačních úspěších a politicky i ekonomicky se začleňuje zpět do Evropy a do světa, začíná se, jaksi přirozeně, pozdvihovat také národní sebevědomí. Česká republika má na světě dobrý zvuk, hodnota konvertibilní koruny stoupá, Češi mají možnost svobodně cestovat a už se necítí jako chudí příbuzní. Zahraniční firmy se při prorážení na český trh mnohdy obrňují českou symbolikou a tak trochu učí našince mávat vlastní vlajkou. Zboží z dovozu už není vzácné a nebývá hodnotnější. České výrobky a produkty jsou hrdě nabízeny. I když si Češi uchovávají sebeironii, pozdvihují se z hyponacionalismu, který byl patrný během komunistického režimu. To s sebou přináší novou výzvu, zkoušku životaschopnosti občanské dimenze vlastenectví a schopností tolerantního soužití ve společnosti, která byla dosud převážně homogenní. Republika se totiž stává nejen tranzitní zemí migrantů z ciziny, ale také cílem statisíců přistěhovalců. Pnutí také vyvolávají zřejmé obtíže romské menšiny obstát v nových ekonomických podmínkách. Zatímco v porevolučním Československu se nacionalističtí republikáni dr. Sládka dostali přes pětiprocentní práh do parlamentu, v české republice se to pravicovým extremistům nedaří. Ve zvýšeném národním sebevědomí, v udržení rovnováhy mezi kulturní a občanskou složkou nacionalismu a v absenci významných šovinistických tendencí lze spatřovat příznaky dalšího národního zrání. (Klicperová-Baker, 2007)

## **II. PRAKTICKÁ ČÁST**

## 4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkumná část je postavena na základě historického výzkumu a analýzy dokumentů. Výzkumník popisuje události, jejich propojení a význam odhalený pomocí analýzy a interpretace zkoumaných dokumentů. Úkolem historického výzkumu je odhalit poznatky, souvislosti, přinést nové informace pomocí dostupných dat. Práce se bude snažit přinést nové poznatky o zatím neprobádané oblasti. Před samotnou analýzou dokumentů, prošli data syntézou.

Syntéza v historickém výzkumu znamená proces výběru, organizace a analýzy dokumentů. Výběr organizací volného času, byl prováděn na základě potenciálu a jejich spojení s pojmy vlastenectví a vlastenecká výchova. Práce je tvořena studiem dokumentů zachycujících vývoj a práci organizací volného času od roku 1918 až do současnosti, analýzou těchto dokumentů a identifikací aspektů vlastenecké výchovy, vyskytujících se v těchto dokumentech. Získané informace jsou podrobeny komparaci a následně, jsou získané poznatky interpretovány v závěru.

### 4.1 Výzkumný problém

Pokud si zvolíme téma, které se zabývá zkoumáním a popisem fenoménu v minulosti, je potřeba zkoumat relevantní historická data již ve fázi, když začínáme formulovat výzkumnou otázku. Po studiu dokumentů vztahujících se k vlastenecké výchově a organizacím volného času jsem dospěl k následující formulaci výzkumného problému, který v sobě obsahuje spojení těchto dvou oblastí v minulosti a přítomnosti: **Aspekty vlastenectví, osvěty, mravní a branné výchovy v programových idejích organizací volného času napříč 20. stoletím.**

### 4.2 Cíle výzkumu

K lepšímu formulování závěru a hodnocení, jsem si stanovil dílčí výzkumné cíle:

- Pokusit se přinést ucelený přehled o výskytu vlastenecké výchovy v organizacích volného času.
- Identifikovat aspekty mravní výchovy v organizacích volného času.
- Identifikovat aspekty branné výchovy v organizacích volného času.

- Zjistit jakými změnami prošla vlastenecká výchova v organizacích volného času v průběhu 20. století
- Identifikovat aspekty osvěty v organizacích volného času.
- Zjistit jakými změnami prošly organizace volného času v průběhu 20. století
- Srovnat přístupy a využití vlastenecké výchovy v organizacích volného času.

### 4.3 Druh výzkumu

Pro účely práce jsem zvolil **kvalitativní výzkum**. Kvalitativní výzkum se zabývá popisem a zkoumáním fenoménů ať již v přítomnosti nebo prostřednictvím historického výzkumu v minulosti. Ve výzkumu se zabývám fenoménem vlastenecké výchovy, jejíž aspekty, formy, metody a neznámé souvislosti se pokusím prostřednictvím kvalitativních metod výzkumu interpretovat. K tomu využiji historický výzkum, jenž je typem kvalitativního výzkumu.

Nejde pouze o shromažďování a evidování údajů, ale i o jejich interpretaci. Historický výzkum je interpretativní, protože jeho záměrem je odhalit a přiblížit komplexní nuance, osobnosti, kulturu, názory, jež ovlivňovaly minulost a mají vliv na současnost. Historik využívá, vyhledává a ověřuje fakta, aby rekonstruoval události. Všímá si individuálních pohledů různých účastníků historických událostí. V tom se neliší od interpretativního kvalitativního výzkumu. Proto jsem zvolil kvalitativní výzkum.

### 4.4 Typ kvalitativního výzkumu

**Historický výzkum** - historická metoda může být použita k získání informací, které jinak nejsou pro výzkumníky dostupné. Nabízí prostředky pro zodpovězení otázek a získání řešení, jež často zůstanou nepovšimnuty. Síla historického výzkumu spočívá v jeho aplikovatelnosti v nejrůznějších oblastech a v množství informací a poznatků, které jím lze získat. (Hendl, 2005)

Historický výzkum je proces systematického popisu a přezkoumávání minulých událostí nebo kombinací událostí s cílem podat zprávu o tom, co se v minulosti stalo. Upřesnil bych, že jsem zvolil komparativní historický výzkum více časových období, jelikož cílem mé práce je pokusit se interpretovat místo a úlohu vlastenecké výchovy napříč 20. stoletím.

Komparativní historický výzkum více časových období porovnává data o procesech v delším časovém období na více místech. Neexistuje jasné pravidlo pro určení toho, jak daleko v minulosti musí být studovaná událost, abychom byli oprávněni mluvit o historii. Historici dále kontextualizují jednotlivé události - určují kdy, a kde se staly. Kontextualizace je důležitá, protože dovoluje určit následnost událostí a dává podklady pro zpracování materiálu jako vyprávění. Pro účely výzkumu jsem si zvolil tři časová období. První časové období, kterému budu věnovat největší pozornost z důvodu nejčastějšího výskytu vlastenecké výchovy, jelikož je spjato se vznikem československé republiky ohraničené léty 1918 – 1938. Druhé období od roku 1945 – 1989, a poslední období mapuje porevoluční vývoj od roku 1989 až do současnosti. Zvolená období nejsou vybrány náhodně, ale souvisí s politickým vývojem na našem území.

#### 4.5 Výzkumné metody

Jako vhodnou metodu jsem zvolil **analýzu dokumentů**. Analýza dokumentů je důležitá zvláště tehdy, když se jedná o časově vzdálené, historické události. Upřednostnil jsem ji před metodou obsahové analýzy a to především z důvodu lepší využitelnosti zkoumaných dokumentů. Obsahová analýza by byla vhodnější, pokud bych se při zkoumání fenoménu vlastenecké výchovy zaměřoval na jeden typ dokumentu, např. jedno periodikum. Vzhledem k tomu, že při výzkumu vycházím ze studia různých nesourodých typů dokumentů, z různých časových období a týkající se různých volnočasových organizací, jevila se mi jako vhodnější metoda analýzy dokumentů. Při analýze dokumentů se obvykle postupuje podobně jako při analýze rozhovorů nebo záznamů pozorování. Například se navrhne kategorizační systém a postupně se vyhledávají výskyty představitelů (instancí) dané kategorie.

Pro vyhledávání aspektů vlastenecké výchovy objevující se v dokumentech jsem si tedy zvolil čtyři hlavní oblasti. První a to hlavní a zastřešující oblastí jsou aspekty vlastnictví, nacionalismu, patriotismu, tedy základy vlastenecké výchovy, jelikož při identifikaci vlastenecké výchovy jde spíše o to zaměřit se na její teoretické části, jelikož vlastenecká výchova jako samostatná část výchovy v praxi nikdy nebyla využita, ale fungovala, jako přidružená část výchovy mládeže. Další tři oblasti vycházejí z teoretické části a jsou nedílnou součástí vlastenecké výchovy. Jsou to mravní výchova, jež je základní ideou vlastenecké výchovy, dále branná výchova a osvěta. Při volbě těchto oblastí jsem vycházel z četnosti informací, vztahujících se k těmto oblastem, v prostudovaných dokumentech a

jejich důležitosti v procesu vlastenecké výchovy. Analýza dokumentů se skoro vždy zařazuje do větších výzkumných projektů. Používá se také tehdy, jestliže není přístup k informacím pomocí pozorování, dotazování nebo měření, což v tomto případě zabývající se událostmi i sto let nazpět není. Analýza dokumentů jsem zvolil jako jedinou výzkumnou metodu vzhledem k tomu, že se jedná o čistě o objevnou práci v oblasti, jež nebyla zatím prozkoumána a jde do hloubky zkoumaného tématu. Výzkum pomocí více výzkumných metod znemožňuje především délka zkoumaného období a dostupnost zkoumaného vzorku. Validita dat je zajištěna různorodostí zkoumaných dokumentů. (Hendl, 2005)

#### 4.6 Technika zpracování dat

**Konstantní komparace** - v průběhu analýzy, jsou prováděna neustálá porovnávání, hledají se podobnosti a rozdíly, a to na všech rovinách práce s daty. Ve svém výzkumu provádím komparaci na třech rovinách. Komparace v rovině tří časových období. Komparace mezi jednotlivými volnočasovými organizacemi a komparace ve čtyřech zvolených oblastech vlastenecké výchovy – 1. aspekty vlastenectví, patriotismus a nacionalismus, 2. mravní výchova, 3. branná výchova, 4. osvěta. Je nutné zmínit, že ne vždy bude např. počet porovnávaných organizací v jednom časovém období stejný jako v dalším, jelikož některé organizace měli v různých časových etapách pozastavenou činnost. Taktéž se nemusí objevit v komparaci zvolených oblastí, z důvodu absence dostatečného množství informací týkající se této oblasti. Konstantní komparace vychází z dostupných dokumentů a informací v těchto dokumentech uvedených. V dokumentech hledáme shody a rozdíly, vztahující se ke zkoumané oblasti. Můžeme pokračovat s porovnáváním různých datových zdrojů vztahovaných k týmž aktérům - např. kroniky, výroční publikace, archivní data, výkazy z činnosti organizace Sokol - a dále porovnávat různé datové zdroje týkající se různých aktérů – Sokol, Skaut, Pionýr atd. Tímto způsobem je jednak zjišťována konzistence jednotlivých případů, jednak jsou případy srovnávány mezi sebou. Při analýze dokumentů provádějí historici jejich srovnání, aby zjistili, jak se liší ve výpovědích o stejné události. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

#### 4.7 Výzkumný vzorek

Volba výzkumného vzorku vychází ze zvolené výzkumné metody, tedy analýzy dokumentů. Výzkumným vzorkem jsou dostupné dokumenty, obsahující informace vztahující

se k tématu výzkumu. Za dokument považujeme jakýkoliv hmotný záznam lidské činnosti, který nevznikl za účelem našeho výzkumu. Ke zvolení výzkumného vzorku jsem zvolil účelový výběr. Účelový výběr je založen pouze na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být zkoumáno a o tom, co je možné zkoumat. (Disman, 2000)

Za dokumenty se považují taková data, která vznikla v minulosti, byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a pro jiný účel, než jaký má aktuální výzkum. Výzkumník se tedy zabývá tím, co je již k dispozici, ale musí to vyhledat. Jelikož neexistují ucelené dokumenty zabývající se čistě vlasteneckou výchovou, natož tak zabývající se vlasteneckou výchovou ve volnočasových organizacích zaměřil jsem se na dokumenty volnočasových organizací, u nichž je předpoklad výskytu informací o vlastenecké výchově. Jedná se především o organizace Sokol a Skaut, jež jsou spjaty se vznikem Československa.

Rozlišujeme osobní dokumenty, úřední dokumenty, archivované údaje, výstupy masových médií a virtuální data.

Ve vztahu k události, kterou dokumenty popisují, můžeme rozlišovat mezi:

- současnými dokumenty, které vznikly v době uvažované události;
- retrospektivními dokumenty, jež vznikly po uvažované události;

Využil jsem jak současné dokumenty - monografie přímých účastníků událostí např. publikace Skauti za ostnatým drátem, dále publikace a časopisy vydané u příležitosti výročí založení volnočasových organizací, archiválie ze Státního okresního archivu Zlín (výkazy ze vzdělavatelské činnosti organizací Sokol a Skaut, zprávy z činnosti okresního vzdělavatele, zprávy o činnosti vzdělávací a branné) – tak retrospektivní dokumenty, především monografie a publikace mapující historii jednotlivých organizací.

Historikové dále rozlišují mezi primárními a sekundárními dokumenty. **Primární dokument** je zdrojem, jehož autor byl přímým účastníkem události nebo měl k ní úzký vztah. Jedná se např. o kroniky, deníky, mapy, písně, přepisy orální historie. Jako **sekundární dokumenty** označujeme zdroje vytvořené pomocí primárních dokumentů. Nejcennější jsou ty, které vytvořili samotní historici. Opět jsem prostudoval jak primární tak sekundární dokumenty.

Dále můžeme dokumenty rozdělit na:



**Osobní dokumenty** zahrnují cokoli, co bylo pořízeno, napsáno nebo fotografováno k soukromým účelům. Může jít o dopisy, zápisníky, deníky, rodinné fotografie nebo videonahrávky. Při analýze dokumentů jsem osobní dokumenty nevyužil a nezkoumal.

**Úřední dokumenty** jsou napsané, fotografované nebo jinak pořízené dokumenty ve firmách nebo úřadech. Může jít o výroční zprávy, zápisy ze schůzí, vyhlášky, dokumentaci práce studenta. Při vlastním výzkumu jsem zkoumal dokumenty typu – úřední dokumenty. Jednalo se především o výroční zprávy a zápisy ze schůzí organizace Sokol a Skaut ze Státního okresního archivu Zlín.

**Archivní data** jsou záznamy nebo množiny záznamů. Některé mohou být psané podobně jako dokumenty, jiné mají kvantitativní statistickou podobu. Jedná se např. o záznamy o počtu zákazníků ve firmě; rozpočty firmy; seznamy zaměstnanců; statistické údaje o firmě, instituci nebo zemi; data z jiných výzkumných akcí. Zkoumal jsem jak obecné – celorepublikové dokumenty jak v podobě monografií tak záznamy o činnosti volnočasových organizací – tak dokumenty regionálního charakteru ze Státního okresního archivu Zlín.

**Výstupy masových médií** tvoří noviny, časopisy, televizní a rozhlasové programy. Pro účely výzkumu jsem prostudoval i výstupy masových médií v podobě časopisů Moravský ilustrovaný zpravodaj z 30. let 20. století, a Mladý svět z 60. let 20. století, avšak v nich jsem nenašel dostatečné množství využitelných informací.

**Virtuální data** se nacházejí na internetu. Tato oblast zatím není dostatečně využita, ačkoli má velký informační potenciál. Patří mezi ně internetové stránky, obsahy internetové pošty a obsahy internetových diskusí. Virtuální data jsem využíval především při studiu a hledání informací týkající se vlastenecké výchovy ve volnočasových organizacích po roce 1989, jedná se tedy především o dokumenty MŠMT, či současných organizací Skautu a Sokola.

Výzkumný vzorek tvoří tedy dokumenty současné a retrospektivní, primárního i sekundárního charakteru. Dokumenty úřední, archivální a virtuální data. (Hendl, 2005)

## 5 VLASTENECKÁ VÝCHOVA V ORGANIZACÍCH VOLNÉHO ČASU NAPŘÍČ 20. STOLETÍM

### 5.1 Období let 1918 – 1938

V důsledku porážky v první světové válce (1914 – 1918) se Rakousko-Uhersko rozpadlo. Na jeho troskách vznikly nové státy: Rakousko, Maďarsko, Polsko, Království SHS a také Československo, které se ustavuje 28. října 1918 jako demokratický stát v čele s prezidentem Tomášem Garrigueem Masarykem. Kromě Čech a Moravy se součástí Československa stává i Slovensko a Podkarpatská Rus. Co do národnostního složení je však čtrnáctimilionové Československo nestabilní stát. Kromě Slováků, kteří od zániku Velkomoravské říše byli součástí Uher, má víc než třímilionovou německou menšinu, téměř třičtvrtěmilionovou maďarskou menšinu na jižním Slovensku, polskou menšinu na severovýchodní Moravě a Rusíny na Podkarpatské Rusi. Ve dvacátých a třicátých letech tohoto století patřilo Československo mezi deset nejvyspělejších států světa, mělo rozvinutý těžký i spotřební průmysl a dobře fungující zemědělství. Mezi jednotlivými oblastmi státu však existovaly rozdíly, což se negativně projevilo zvláště v době celosvětové hospodářské krize po roce 1929. Krize silně postihla zaostalé regiony Slovenska a Podkarpatské Rusi, ale vzhledem k průmyslové struktuře též vyspělé Sudety

#### 5.1.1 Aspekty vlastenectví, nacionalismu, patriotismu a vlastenecké výchovy v programových idejích organizace Sokol

I když vznik první sokolské jednoty datujeme již do roku 1862, kdy docházelo v celé Evropě k obrození národních kultur, a jehož byl Sokol aktivním účastníkem, k národnímu obrození občanskému v našem státě došlo až s příchodem 1. světové války. Možná mnoho lidí neví, že za vznikem první československé republiky stáli právě sokolové. To dokazuje i úcta k této organizaci a členům této organizace chovaná v řadách vysokých politiků tehdejší doby. Dokládá to i projev Dr. Beneše: „*Vzestup našeho národa si nelze představit bez Sokola, bez sokolské myšlenky. Bez Tyrše, bez Fügnera, bez sokoloven, bez sokolské písně a nádherných sokolských sletů si nelze představit náš stát.*“ (100 let Zlínského Sokola 1898 – 1998)

Abychom našli kořeny vztahu této organizace k vlasti, vlastenectví a českému národu je potřeba podívat se na teoretické a filozofické základy organizace Sokol a na filozofická a názorová východiska jejího zakladatele Miroslava Tyrše. Úkolem organizace ve vztahu k národu bylo zajistit zdravý rozvoj občanů českého národa a rozvoj schopností jedince i po stránce mravní, aby ten poté mohl vložit své schopnosti k rozvoji národa.

Novodobé dějiny našeho národa vycházely z národního obrození a jím byl posilován také Sokol, jehož jeho zakladatelé Tyrš a Fügner dali do vínku důležité poslání: vychovávat národ dle zásad řecké „Kalokagathie“, to značí úměrnosti krásy a dobra, vlastností tělesných a duševních se vším, co z toho bylo odvozováno. To znamená vychovávat národ nejen k tělesné zdatnosti, ale také čestnosti a pravdivosti, které se snoubí se statečnou věrností a láskou k národu, jehož byl Sokol vždy neoddělitelnou součástí.

*„Ani vzdělanost, ani bohatství, ani politická moc neudržely národ samy o sobě při životě. To všechno již národové měli a opět ztratili, poněvadž byli nezdraví a mravně zvrhlí. Jen zdravost a mravnost jest zárukou života.“*

*Zdraví a síla tělesná a mravní, jak ji Sokol pěstuje, udrží národ při životě. Proto dlouho toužili jsme po tom stánku, kdež bychom mohli v tomto směru pracovati – až jsme přešli k přesvědčení, že člověka spasí jen velký čin. Jsme rozhodnutí. Víme, že přidali jsme si nových starostí. Ale neklesneme na mysli. Neboť žádná pýcha, žádný slavomam nežene nás do této stavby, ale láska k národu, jemuž chceme věnovati své schopnosti a síly. (100 let Zlínského Sokola 1898 – 1998)*

To může vést některé lidi k názoru, že cílem Sokola bylo ovládat masy a výchova k vlastenectví vedla ke kolektivismu. Z následujícího vysvětlení však zjistíme, že tomu bylo jinak.

*Jeho heslo „Co Čech, to sokol“ se citovalo často, ale většinou ve zjednodušeném významu. Cílem sokolského úsilí měl být člověk harmonicky rozvinutý po stránce fyzické, duševní a mravní. Předobraz toho našel Tyrš v starořecké kalokagathii (harmonie sil tělesných i duševních). V jiném smyslu usiloval o renesanci českého člověka. Přál si, aby se tyto kvality v českém člověku vypěstovaly a trvale udržely. Čím víc bude takových jedinců, tím se zkvalitní národ jako celek. Zjednodušené pojmání této představy však způsobilo, že heslo „Co Čech, to sokol“ bylo občas chápáno jen jako kvantitativní narůstání členské sokolské základny. Této zjednodušené interpretace bylo v polovině dvacátého století zneužito za*

*komunistické totality. Po únoru 1948 měla být veškerá tělovýchova sjednocena pod hlavičkou Sokola a komunisti tvrdili, že až teprve nyní se naplní Tyršova výzva „Co Čech, to sokol“. Jenomže to nemělo nic společného se snahou pracovat na každém jednotlivci s cílem, aby národ jako celek byl hodnotnější. Byla to typická komunistická metoda, jak prostřednictvím takto dosažené jednoty všechny ovládat. Zkvalitnění jednoho každého a tím zkvalitnění celku – to byl jediný a skutečný sokolský cíl. Tyrš byl přesvědčen, že každý národ, jehož postihla záhuba, byl strůjcem svého osudu pro nedostatek vnitřní síly. Stalo se tak pro jeho fyzickou a mravní ochablost. Zastával názor, že dějiny lidstva jsou věčným bojem o bytí a trvání, v němž ob stojí jediné ten, kdo neustále jde kupředu a dokáže reagovat na nové podněty světa a doby. Tyrš pravil: „...žádná, ani ta nejskvělejší minulost, nýbrž jen zdravá a činná přítomnost zaručuje národům budoucnost, že národové zpátky jdou, když nejdou dál, že z nitra odumírají...“ Proto národ, který ztratí vnitřní sílu, nedokáže obhájit svou existenci vůči nárazům vnějších nepříznivých okolností. (Dvořáková, 2001)*

Sokolský program výchovy byl klíčem k přežití obrozeného českého národu a rozvoji nově budované republiky. Jedním ze zásadních bodů v tomto programu bylo vlastenectví.

*Už v šedesátých letech 19. století – ještě za Fügnerova života – se v sokolském programu objevily zásady, na nichž nebylo nutné po další desetiletí nic měnit. Svými ideovými a mravními principy přešly i do základů občanského a politického života samostatného československého státu.*

*Byla to zásada vlastenectví, které bylo v souladu s duchem pravého evropanství a skutečné humanity. Zdůrazňovala, že se na cizí práva nesmí sáhnout, avšak, že se vždy musí hájit právo vlastní. Požadovala systematickou a účinnou práci ve prospěch našeho národa.*

*Druhou zásadou bylo bratrství, které bylo chápáno jako idea společenské a sociální spravedlnosti. Třetí zásada obsahovala pojem demokracie jako důsledek bratrství. Šlo o správu lidu lidem a pro lid. A konečně to byla myšlenka pokroku jako ideového a mravního základu sokolské výchovy a činnosti, která se rozpínala i na oblast občanskou a politickou. (Dvořáková, 2001)*

Vlastenectví v duchu evropanství, nejednalo se tedy o slepý nacionalismus a etnocentrismus. Naopak Tyrš vnímal vlastenectví a vlasteneckou výchovu jako prostředek k prosazení českého národa a zaujmutí čestného místa v Evropě.

*Tyrš posuzoval český národ ve vztahu k ostatnímu světu. Porovnával stav naší společnosti s úrovní západních států, a viděl, v čem se opožďujeme. Proto burcoval k neustálému pohybu, k neustálé nespokojenosti. Upozorňoval, že ten, kdo třeba jen nakrátko vyhoví své pohodlnosti a svému sebeuspokojení, sám se vyřadí z progresivního vývojového proudu. Razil myšlenku, že kdo chvíli stál, už stojí opodál. Jestliže však spatřoval nebezpečí ve vývojovém ustrnutí, obdobně varoval před zhlédnutím se v tom, co je jinde. To nás sice může inspirovat, ale ani to nás nemůže uspokojit. Vybízal, abychom zůstali sví a vše se snažili mít lepší, než je tomu v cizině. Tuto svou úvahu doplňoval varováním, že pokroku se nedosáhne, jestliže každý bude myslet jen sám na sebe. (Dvořáková, 2001)*

Stejného názoru byl i náš první československý prezident T. G. Masaryk. Nezabýval se jenom tím, jak může každý přispět k rozvoji národa, ale také jak může sám národ přispět k rozvoji lidstva. Za to byl také kritizován, jak se můžeme dočíst níže.

*Když Masaryk uvažoval o českém národu, posuzoval ho z hlediska jeho zařazení mezi národy ostatní. Kládl si otázku, jaký je jeho podíl mezi evropskými národy v boji o ideály ducha, svědomí a pravdy. Účastníme se tohoto boje, nebo jen přihlížíme a přejímáme, co vykonali jiní. Dokonce se nebál otázky, zda se jen nepřiživujeme na plodech práce jiných. V České otázce praví: „ Mně otázka česká jest otázkou po osudech člověčenstva, je mně otázkou svědomí.“ Touto myšlenkovou cestou se propracoval k názoru, že skutečný český vklad do duchovní pokladnice světa je třeba hledat v české reformaci. Jí jsme bojovali o nejvyšší ideály lidské. Jí jsme se zařadili do rodiny ostatních národů. V reformaci nalézáme náboženskou opravdovost, v ní byla pravda uznána za nejvyšší postulát, jenž předznamenával veškerý život. V reformaci jsme se osvobodili od vnějšího tlaku autority. Přijali jsme zákon lásky, zákon humanity jako nejvyšší zákon lidský, který jsme chtěli naplňovat. Faktem je, že Masaryk vyvodil z takto zhodnocené reformace základní ideu pro budoucnost českého národa. Jeho hledání smyslu českých dějin bylo hledáním a nalézáním toho, čím se český národ měl dát v budoucnosti vést. A to byl ideál humanitní. Ačkoli Masaryk byl po léta českým národem nepochopen, obviňován, že svými výtkami a kritikami ho úmyslně snižuje, že je dokonce nevlastencem, který vše české zesměšňuje a napadá, ve skutečnosti po léta usiloval o jeho zdokonalení. Stavět před něho ideál nejvyšší – ideál humanitní. Masaryk skutečně napadal prázdné vlastenčení, napadal povrchnost v českém životě, kritizoval jeho malost a zaostalost. Tytéž náhledy a postoje nalézáme u Tyrše. V rámci sokolské*

*organizace bojoval proti prázdným nebo nabubřelým frázím, zesměšňoval „parádníky“, ty, kteří chtěli, aby i sokolský kroj byl nazdobený bez ohledu po účelnosti. (Dvořáková, 2001)*

Můžeme vidět, že Masaryk se v mnohém s Tyršem shodovali. Masaryk byl sám členem sokola a často se vyjadřoval k otázce vlastenectví. Oba vnímali vlastenectví jako zásadu, o které by se nemělo jen mluvit a dávat ji ostentativně najevo, ale spíše se podle této zásady chovat a poctivě pracovat ve prospěch národa. To m mohli členové sokola prokázat záhy. Vždyť to byl právě Masaryk, který s pomocí sokolů stál za vznikem první republiky.

*Profesor Albert Pražák v roce 1930 napsal: „Je tedy samozřejmo, že v sokolské myšlence a v Tyršovi jest hledati jeden z hlavních klíčů k našemu národnímu osvobození a že proto jest i Tyršovi a všem jeho podobencům děkovati za to, že jsme svobodní. Tyrš se sám vždy bude objevovati na počátku našich zástupů, ženoucích národ k svobodě, jako vůdčí ukazatel nejjistější a vítězné cesty!“*

*Za dramatických válečných okolností Masarykovi mnohokrát vytanulo v mysli Komenského modlitba: „Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věcí tvých k tobě zase se navrátí, ó lide český...“*

*Avšak boj, který bylo třeba podstoupit, aby se tak stalo, byl nejen těžký, ale také nemyslitelný bez vojska prostoupeného sokolskou ideou.*

*Sokol v době svého vzniku završoval naše národní obrozenecké snahy. Nebylo však možné staromilsky ulpívat na tom, co odvál další vývoj. Sokol musel být moderní tělovýchovná organizace pohotově reagující na svou dobu. I nad tím se Masaryk zamýšlel a konstatoval: „Jako všenárodní organizace usilující o harmonický vývoj ducha i těla, Sokol bude pokračovat v duchu doby. Půjde ovšem o pochopení doby a pokroku pravého. Tylovo heslo bylo: „Vpřed!“ Pokrok neznamena stálé chronické napětí a rozčilení, neznamena chytat se všeho, co různí lidé za pokrok vydávají, Sokol má stejný problém jako vedoucí, myslící inteligentce. Tedy: Co je pokrok pravý? Bude se ptát každý rozmyslný inteligent. Je to problém nejen Sokola, ale celého národa. Sokol je v praxi bratrstvím, bratr k bratrovi bude tolerantním.“ (Dvořáková, 2001)*

Po vzniku československé republiky se tedy zamýšlel nad tím, kam má dále Sokol směřovat. Spíše než zásada vlastenectví se začala do popředí dostávat zásada bratrství a s ní spojená mravní výchova a osvěta. Vlastenectví se opět hlavním tématem a bodem sokolského programu stává až v době hrozby 2. světové války. Stále, ale zůstává důležitým bodem a

společně s další součástí vlastenecké výchovy – brannou výchovou - jej můžeme nalézt i v seznamu významů sokolské výchovy a cvičení.

*Vedle významu zdravotního má pravidelné cvičení ještě význam:*

*a) Výchovný*

*Pravidelná cvičení vychovávají. Opakováním četných cvičení docílíme maximální ekonomiky v pohybech, provádíme je přesněji, lehčeji, s minimální námahou. Současně se zdokonalujeme v obratnosti, síle, rychlosti, vytrvalosti, orientaci v prostoru, duchapřítomnosti, odvaze, rozhodnosti, sebeovládání a zdravé ctižádosti. Tím posilujeme vůli po úspěchu a žádoucím sebevědomí.*

*b) Branný*

*Zvyšováním tělesné zdatnosti a mravní výchovou vytváříme podmínky pro brannou zdatnost každého cvičícího a tím i pro brannost národa.*

*c) Národní*

*Vhodná tělovýchovná prostředí a v nich pravidelně prováděná cvičení, při nichž u cvičících nerozhoduje ani stav, povolání, majetek, ani politická nebo náboženská příslušnost, nýbrž pouze jeho schopnosti a snaha po osobním zdokonalování, jsou nejlepším prostředím ke snášenlivosti, rovnosti, důvěře, vzájemné úctě a porozumění. Lze říci, že tělocvična a v ní sokolský duch je nejlepší školou občanů státu.*

*d) Estetický*

*Sokolský tělocvik dbá o vypěstování všestranně krásného těla i ducha. Má estetický význam tím, že vychovává ke kráse, učí cvičící krásu chápat, milovat a rozumět jí.*

*e) Národohospodářský*

*Zlepšování tělesné a duševní dokonalosti příslušníků našich národů roste i jejich pracovní výkonnost, která má pro stát velký význam ekonomický.*

(Stanovy Sokola – Valašské Klobouky 1899-1922)

**Shrnutí:**

Organizace Sokol vznikla na základě formování a obrození českého národa. Bylo by tedy překvapivé, kdybychom v idejích a výchovném programu nenašli aspekty vlastenectví a vlastenecké výchovy. Počátky Sokola jsou postaveny na kulturním nacionalismu, jsou spo-

jeny se společnými dějinami, předky, jazykem, literaturou, uměním a hudbou. Postupem času a historického vývoje, přešla organizace od kulturně-nacionálního, k občanko-nacionálnímu programu především ve spojení se vznikem samostatné československé republiky. Po vznik první republiky dosahuje organizace Sokol svého největšího rozvoje jak v počtu členů tak oblíbenosti, a můžeme ji označit za organizaci vlasteneckou. Svůj vliv prokázala i tím, že mnoho předních osobností a čelních představitelů politiky bylo členy Sokola.

### 5.1.2 Aspekty vlastenectví, nacionalismu, patriotismu a vlastenecké výchovy v programových idejích organizace Skaut

Historie českého skautingu předcházela také vzniku první československé republiky. Již od počátku skautské organizace je patrný důraz kladený na výchovu mládeže k vlasteneckému cítění.

*Po prvních informačních člancích v novinách vychází u nás hned 1. února 1912 první skautská brožura „Český skaut“, kterou napsal A.B. Svojsík. V záhlaví této publikace uvádí motto: Zdravá, ušlechtilá a snaživá mládež je nejdůležitějším problémem českého národa.“*

*1. světová válka zastavila rozvoj skautingu. A. B. Svojsík musel odolávat nátlakům vojenských kruhů, které chtěly skautské hnutí militaristicky využít. Stejný nátlak vyvíjely i promonarchistické kruhy rakouské. A. B. naopak řídil pouze charitativní činnost skautů ve prospěch raněných a rodin, jejichž otcové byli odvedeni na frontu a dbal také na národní uvědomění všech členů skautského hnutí. (Lom, Šebek, 1990)*

Po skončení první světové války, dali skauti své schopnosti a vlastnosti ve prospěch rodícího se státu.

*28. října 1918 začíná nová epocha národních dějin i dějin skautingu, V ten den naplnilo se skautské heslo „Bud' připraven!“ a 300 skautů se dalo plně do služeb Národního výboru v Praze, kde vykonávali ve prospěch rodící se republiky kurýrní, spojařské, pořadatelské a doručovatelské služby. Tuto pohotovost dokazují vydané skautské známky „Pošta českých skautů ve službách národní vlády“.*

*7. června 1919 byl založen Svaz junáků – skautů RČJ a náčelníkem byl zvolen A. B. Svojsík. Začalo se pracovat znovu, ve svobodné vlasti. Těžká válečná léta dlouho zanechávala stopy na zdraví dětí a dospělých. Pomalu, ale poctivě a solidně byly stavěny základy obno-*



*vené skautské organizace mládeže a každý výsledek byl doslova vydřen jen opravdovou láskou k práci, bez podpory a subvencí a proto z každé vykonané práce jsme měli velkou radost. Co bylo radosti mezi chlapci, když si mohli ze svých nastřádaných dvacetihaléřových příspěvků zakoupit kotlík, míč, dokonce stan. (Lom, Šebek, 1990)*

Od prvních okamžiků existence nové republiky se tak skauti zapojují do obnovy a budování vlasti. Touto prací se zároveň buduje vztah mládeže k národu a posiluje se vlastenectví. Této záslužné práce si všímá i T. G. Masaryk a ve svém projevu k československým skautům z roku 1931, připomíná jejich úloha ve vztahu k národu.

*Akceptuji plně váš program a program národnosti a lidskosti. Lidskost, lidstvo není abstraktem. Není lidstvo bez národů, není nad národy, lidstvo je živá a bude živá organizace všech národů a států. A proto účinná láska k svému lidu je zárukou lidskosti. Vaše metoda skautská a vaše jméno vám praví, jak postupovat i v budoucnosti. Vy se snažíte žít v přírodě. Příroda je prostá a učí vás zdravému oprostění: V přírodě se naučíme být praktickými a čestnými. Vám, skautům československým, především připomínám, že v naší historii máme řadu mužů, kteří ve své době svým způsobem hleděli uskutečňovat vaše ideály. Aspoň jednoho bych vám měl připomenouti: lidového našeho krále Jiříka, který držel ideál věčného míru. (Lom, Šebek, 1990)*

Zároveň se mnozí skautští vedoucí snaží v době vlasteneckého nadšení udržet určitý odstup.

*Charakteristické pro Svaz je i to, že jeho přední činitelé prohlašují, že jejich organizace je nepolitická. Např. profesor Svojsík ve svém projevu na slavnostním sjezdu Svazu k prvnímu desetiletí československého skautingu dne 30. 6. 1922 řekl:*

*„Jdeme přímo k cíli, neohlížeje se ani napravo, ani nalevo, nikoho neohrožujem, každému dobrému a poctivému chceme být přáteli, ale od cesty nastoupené, o které jsme se přesvědčili stokrát, že je dobrá, neustoupíme ani o píd'. Proto jsme také organizací i institucí nepolitickou, nesloužíme žádné straně zvlášť, ale stranám všem, tj. celému národu. Pěstujeme naprostou svornost, vychováváme mládež v zásadách pravé demokracie, ale pro žádnou srtanu zvlášť. Své politické přesvědčení mládeži nevnucujeme, učíme ji hleděti dále a výše než je okamžitý politický prospěch, často na pochybném základě položený.“ (Svoboda, 1994)*

Uvedené citáty dokazují, že ve skutečnosti nešlo o výchovu nepolitickou, ale pouze nestranickou ve smyslu tehdejších politických stran. Dnes je již všeobecně známé, že organizace mládeže obdobně jako škola není a nemůže být nepolitická v absolutním slova smyslu, neboť předává určitý ideový obsah při nejmenším v podobě vztahu je státu, společnosti, náboženství apod.

Dokladem o tom, že zmíněná nepolitičnost skautingu není míněna absolutně je i článek Antonína Svobody otištěný ve Vůdci. Autor v tomto článku mimo jiné praví: „*V našem skautském hnutí se ujal názor, že skauting jako způsob výchovy mládeže musí být zcela nepolitický. V důsledku toho se leckde vůdcové snaží, aby ni slůvkem nezavádili o politiku, neboť „politika“ je ve skautingu tabu. Souhlasím s tímto jen částečně. Je jisto, že mládež, která patří celému národu, musí být také pro celý národ vychovávána. Není možné připustit, aby čistá dětská duše byla pokálena častým bahnem a špínou politických intrik. Nesmí tedy skauting stát ve službách žádné politické strany, musí se jako takový vyhýbat politice aktivní. Ale nelze zase schvalovati dnešní stanovisko většiny skautských vůdců, že politika má být skautingu neznámou veličinou. Skauting má vychovávat hochy tak, aby jednou mohli vstoupiti do života, aby mohli být zdatnými občany a nebyli později v životě ničím překvapeni. Dnešní veřejný život je nerozlučně spjatý s politikou. Je tedy nutné poučiti hochy o hlavních formách politického života, aby mohli být zdatnými občany, uvědomovati si hlavní práva a přihlídnout také k současným událostem politickým.*“ Také tento článek potvrzuje názor, že pokud se ve skautingu hovořilo o nepolitické výchově, byla tím míněna jen výchova nestranická ve smyslu občanské výchovy, vymezená určitým typem státního uspořádání. (Svoboda, 1994)

Skauting tedy vznikl jako výraz společenských a ideologických potřeb společnosti a nutnosti zesílit výchovu dětí podle jejich požadavků. Byl projevem snahy překonat tradiční pedagogiku 19. století a v nových podmínkách najít takový systém mimoškolní výchovy, který by zajistil intenzivnější, časově rozsáhlejší a účinnější vliv na mladou generaci.

*Posláním organizace bylo vychovat vlastnosti vzorného občana Československé republiky. Svojsík vybízel přejít od slov k činům a školu nenapodoboval, nýbrž doplňoval. Tak prý bude možno dosáhnout toho, že „...skauting vychová našemu národu vynikající vlastnosti, jimiž anglosaská rasa dovedla ovládnouti svět.“* (Svoboda, 1994)

Skautské organizace tak můžeme označit za organizace s orientací na výchovu obsahující mimo jiné i aspekty vlastenecké výchovy. Přesto je Skaut organizací dětí nejenom české národnosti, bez rozdílu náboženské víry a politického vyznání. I když si organizace skaut zakládal na tom, že je organizací nestrannou, politický vývoj v zemi, měl za následek odštěpení a utváření nových skautských organizací i na základě politických stran. Výše uvedené dokazuje výčet skautských organizací, vzniklých na našem území v letech 1918 – 1938.

**Rozdělení organizace:**

Svaz junáků – skautů RČS

Svaz junáků – skautů a skautek RČS

Junák, ústředí skautské výchovy

**Skautské organizace při politických stranách:**

Spartakovi skauti práce/komunistická strana

Skauti D. T. J./soc. demokratická strana

Junáci Volnosti/národně socialistická strana

Švehlovi junáci/agrární strana

Sdružení československých skautů socialistů

**Skautské organizace při náboženských církvích:**

Římsko-katolická církev/oddíly české, slovenské, německé/

Evangelická církev augšpurského vyznání/na Slovensku

Česko-bratrská církev

Československá církev

**Skautské organizace židovské:**

Techelet – Savan/Čechy

Hašomer – Hacair/ na Moravě a Slovensku

Ben Akiba/Slovensko

Brit – Trupeldor/ v celé Republice

Hašomer – Kadimah/Podkarpatská Rus

**Skautské organizace národnostních skupin:**

Polská, německá, maďarská, ukrajinská, ruská

**Skautské organizace jiné:**

Obec Psohlavců a Horních Chlapců

Čsl.Obec Baden –Powellových skautů

Legie Lesní Moudrosti

(Lom, Šebek, 1990)

**Shrnutí:**

Skautská myšlenka pochází z Anglie, přesto si u nás našla mnoho příznivců. Vychází spíše z občanského nacionalismu. Stejně jako občanský nacionalismus tak i program skautského hnutí je spjat se svobodou, demokracií, lidskými právy a rovností. I ve skautském slibu slibovali skauti věrnost republice. Byli tak kdykoliv připraveni vložit své schopnosti ve prospěch vlasti. Skautská výchova je zároveň výchovou lásky k vlasti i pomocí poznávání svého okolí, bydliště, regionu. Díky narůstající základně a schopnostem skautů byli skauti považováni za důležitou organizaci v oblasti výchovy občanů československé republiky. A Skaut vychovával mládež, mravně a vlastenecky založenou, připravenou pomoci s obranou i budováním nové republiky.

**Komparace organizace Sokol a Skaut v oblasti vlastenecké výchovy**

Obě organizace mají velice podobné ideje v oblasti vlastenecké výchovy a vlasti. Sokol je přeci jenom starší organizací a je více spjat s českým národem a jeho obrozením. Obě organizace stáli v prvních dnech nové československé republiky u všeho důležitého a potřebného co bylo potřeba udělat k jejímu rozvoji a ochraně. Přece jenom větší zásluhu na jejím vzniku měli sokolové, kteří se v řadách československých legií účastnili bojů za samostatnost českého státu. V sokolských jednotách byl důraz kladený na vlastenectví větší než ve skautských oddílech. Skaut spatřoval vlastenectví jako jeden z mnoha principů harmonické výchovy a rozvoje mládeže, zato vlastenectví v organizaci Sokol bylo jednou z hlavních zásad této organizace a její ideje. Pokud se podíváme na kvantitu aspektů vlastenectví a

vlastenecké výchovy ve zkoumaných dokumentech, nalezneme jich více v dokumentech zabývajících se organizací Sokol. Nemůžeme říci, že by vlastenecké uvědomění bylo větší u členů Sokola než u členů Skauta.

### 5.1.3 Sokol a branná výchova

Brannou výchovu a schopnosti jí nabitě mohli sokolové prokázat v 1. světové válce a v nově vzniklých československých legiích. Drtivá většina československých legionářů byla zároveň členy sokola. Tuto skutečnost ocenil i prezident Masaryk, jenž legie formoval. *V roce 1917 Masaryk odjel na Rus a téměř celý rok se tu zabýval formováním Československých legií. V České demokracii o tom napsal: „ Když jsem na Rusku tvořil legionáře, jejichž zásluhy vy všichni uznáváte, byla pro nás sokolská myšlenka jednou z těch složek, ze kterých jsme vybudovali svou první československou armádu. Vedle tradic husitských a táborských byla to idea sokolská, která nás vedla, a disciplína i řád sokolský, které jednotlivci znali a jimž se podrobovali a které se jim staly druhou přirozeností. Toto sokolství se vlilo v naši vítěznou armádu.“* (Dvořáková, 2001)

Československé legie by však nedosáhli svých skvělých výsledků, kdyby většina jejich členů neprošla brannou výchovou v sokolských jednotách. Tento fakt opět ocenil a připomenul prezident Masaryk.

*Když v zahraničním odboji začal na Rusi budovat Československé legie, již zcela spoléhal na sokoly a to nejen pro jejich fyzickou zdatnost, pro jejich vlastenectví a mravní kvality, ale také proto, že prošli sokolskou výchovou k demokracii. Nyní rovněž zhodnotil, že měli za sebou výchovu k brannosti. Tylovo úsilí učinit národ branným nesmí být chápáno zjednodušeně jako jakási militarizace českého národa. Zbraň se dá vždy opatřit, ale je bezcenným předmětem v rukou toho, kdo vnitřně není přesvědčen o potřebě obrany proti násilí a o boji za svobodu. Tyršova brannost obsahovala hmotnou, duševní a mravní přípravu na osudový okamžik, který Tyrš v dějinách našeho národa očekával. V takovém případě však měl český národ třítat ve své ruce tolika „břítý meč práva“. Bylo zbytečné a marné zachraňovat národ mečem „železným“, kdyby zevnitř byl prohlodán netečností a celkovým úpadkem. Tyrš dokonce prohlašoval, že „na bojištích se nerozhoduje osud národů, že je již rozhodnutý před bojem. Ne jeden národ, co jich na světě bylo, četný nebo nečetný, nezhybnul ve své jarosti a hodnotě, každý sklesl sešlý, netečný a povrhlý.“ Masaryk zpočátku přijímal Tylovu koncepci brannosti s rezervou. Představa sokolů jako jakéhosi vojska brání-*

*cího národ proti násilí a bojujícího za jeho svobodu mu připadala romantická a nepravděpodobná. (Dvořáková, 2001)*

Sokolská branná výchova spočívala především v pěstování tělocvičných cvičení a tím zvyšování fyzických schopností jejich členu. Byla tu ale i zásada bratrství, přizpůsobení se těžkým podmínkám a podřízení se většině. Úkolem organizace v oblasti branné výchovy v době míru připravovat jedince na případnou obranu vlasti

*Ptáme se prostě, jak naše činnost přispívá, jak má a může přispívat ke skutečnému zdokonalování brannosti. Je patrné, že má-li být naše odpověď věcná, musí tuto otázku předcházet jiná otázka, totiž na čem se zakládá veškerá národní brannost.*

*Myslíme, v tom,*

- *že předně národ má veškeré válečné prostředky, a to především zbraně nejlepší jakosti, a že jich též dovede užívat*
- *za druhé v jistém zřízení válečném, jež v nejkratší době při co možná nejmenším nákladu poskytuje co možná nejvíce branného mužstva, a to mužstva sestaveného ve vhodné oddíly, jakož i vycvičeného v rozličném sešikování těchto oddílů*
- *za třetí v určitých tělesných vlastnostech téhož národa*
- *za čtvrté v jisté duševní a mravní národní povaze*

(Reitmayer, 1989)

### **Shrnutí:**

Branná výchova, byla v organizaci Sokol podporována tělovýchovnými metodami, čímž se dosáhlo fyzické připravenosti členů Sokola k obrně vlasti. Idea branné výchovy v programu Sokola zahrnovala především schopnost národa se bránit případným nepřítelům. Sokolové byli jakousi první československou armádou a své schopnosti získané cvičením, prokázali v československých legiích, jelikož organizace sokolských jednot a jejich členů se podobala organizaci armádní. Sokol byl v podstatě paramilitární organizací což dokazuje práce sokolů v prvních dnech vzniku republiky, když nahrazovali četnictvo a armádu než byli oficiálně zformováni. Je třeba zdůraznit, že branná výchova probíhala bez výcviku v ovládnutí zbraní, ale v zdokonalování fyzických a morálních vlastností.

#### 5.1.4 Skaut a branná výchova

Brannou výchovu chápeme jako přípravu obyvatelstva k obraně vlasti. Je tedy významnou složkou vlastenecké výchovy. Spojení skautingu a branné výchovy vychází ze samé podstaty slova skauting. Slovem skaut pocházejícím z angličtiny se označovali průzkumníci v anglické armádě. Organizaci Skaut založil anglický důstojník a učil v ní mladé hochy umění průzkumu. Branná výchova je tedy základem skautské výchovy, a jako takovou se ji snažili zavést čelní představitelé českého skautingu i pro občany první republiky. Obzvláště v době silícího ohrožení československé republiky.

*Tuto skutečnost opětovně dokazuje zejména období let 1932 – 38, kdy v sousedním Německu nástupem nacismu a Hitlera se začalo schylovat k druhé světové válce. Čteme-li v časopise Skaut – Junák z této doby Svojsíkovy články, cítíme z nich hluboký nesouhlas se vším co se v této době v Německu dělo. Znovu, stejně jako v období po vzniku republiky profesor Svojsík důrazně volá po zavedení povinné branné výchovy pro všechny občany republiky. Téměř ve všech číslech tohoto časopisu je zdůrazňována láska k vlasti, povinnost junáků bránit svoji vlast v nebezpečí a za ni bojovat. Na téma branné výchovy, o kterém se v tomto období tolik diskutovalo, píše prof. Svojsík v roce 1935: „Skauting je dokonalou brannou výchovou přirozenou, nenásilnou, otužováním, cvičením a zvykem žití soběstačně v přírodě, tábořením, řemeslnými pracemi, zejména však výchovou mravní, zvykem konati službu obětavé lásky k vlasti, smyslem pro povinnost, výchovou všech občanských ctností.“ (Svoboda, 1994)*

Po naléhavém volání pokrokových osobností a organizací našeho národního i politického života, mezi které patřil i Svaz v čele s prof. Svojsíkem, je v roce 1937 konečně schválen zákon o branné výchově občanů. *Profesor Svojsík vítá jeho schválení na Valném sjezdu Svazu těmito slovy: „ Šli jsme jen svou cestou a často proti proudu. Šli jsme odhodlaně a důsledně se svou mládeží za pevným cílem a neslevili jsme ani v nejmenším. Dnes máme zadostiučinění. Zásluhu o to, že jsme v intencích Tyršových my první dali našemu státu svobodnému, úplnou a moderní brannou výchovu mládeže, nedejte si vzít nikdy a od nikoho.“ (Svoboda, 1994)*

O pravdivosti tohoto projevu svědčí mimo jiné i to, že Svaz je jednou z mála organizací, která na svém systému výchovy mládeže nemusí nic měnit, neboť brannou výchovu mládeže používal prakticky od svého založení.

*Čas dává nám zapravdu – zákonem požadovanou výchovu k brannosti konáme v celém rozsahu již od převratu a vychováváme při tom hochy a dívky v dobré a zdatné občany republiky. (Zlín Skautům)*

Co bylo obsahem skautské branné výchovy ať již z hlediska teoretické či praktické přípravy, se dočteme níže.

*Skauting je přípravou hochů k řádnému občanu a obránci vlasti a výchovou dívek na tělesně a charakterně zdatné matky a vychovatelky naší budoucí generace.*

*Skauting byl první institucí v našem státě, která pochopila nejen důležitost otázky branné výchovy národa, ale která dovedla též tuto otázku správně realizovat. Ideovou a tělovýchovnou složkou branné výchovy doplňuje složkou odbornou: naši hoši učí se číst mapy, střílí, signalizují a cvičí se v ochraně bezbranného obyvatelstva proti útokům nepřátelského letectva, skautky pak ve službě samaritské a organizaci evakuace. (Zlín Skautům)*

Praktickou ukázkou branné výchovna účasti skautů můžeme vidět v následující ukázce z branného cvičení zlínských skautů.

*Státu hrozí nebezpečí války – mobilizace! Do města přinesou zprávu dva skauti – motocyklisté, pohotoví skautíci ihned vylepují vyhlášky. V městě je vzrušení, obyvatelstvo je si vědomo vážnosti doby, muži odchází pod své prapory a opouštějí své rodiny. Naše mládež, věrna svému heslu „Bud' připraven!“ nastupují a hlásí se veliteli města ke službám. Ti mají jasnou úlohu, aby vybudovali na kopci, ležící ve směru pravděpodobného náletu, telefonní vedení, zařídili se tam jako hlásná hlídka, pozorovali oblohu a naslouchali, aby mohli město včas varovati před blížícím se nebezpečím. Několik skautů je zařazeno do bezpečnostní a poplachové služby, první směna ihned nastupuje na svá místa, na kterých musí vytrvati i tehdy, když nepřítel je nad městem a ostatní se kryjí, druhá směna upravuje kryty pro hotovosti, ochranná stání pro hlídky a zařizuje nouzové osvětlení. Asanační skupina je připravena k úpravě oněch částí města, které nepřítel zamořil plynem, hasiči k zákroku, aby zabránili šíření požárů, vzniklých zápalnými pumami, odklízecí skupina je pohotova, aby uklízela trosky domů, zbořených výbušnými pumami. I naše skautky jsou vojáky zázemí: Některé jsou zařazeny při ochraně města jako samaritánky, ostatní jsou pověřeny, aby evakovaly město. (Zlín Skautům)*



S eskalujícím napětím a nejistotou, především ze strany nacistického Německa, se začal mobilizovat celý národ a skauti nebyli výjimkou. Naopak jejich úloha i díky jejich organizaci a schopnostem sílila.

22. ledna 1939 se koná 1. sněm, na kterém se spojily skautské organizace a založily Junák, ústředí skautské výchovy. Skautská organizace byla natolik silná, že se s ní počítalo při přípravách k obraně Republiky. Skauti pomáhali při organizaci uprchlíků z pohraničních oblastí, cvičili se k požití při civilní obraně, k první pomoci a dokonce byly zesíleny i některé branné prvky ve výchovném programu.

*Vlast je v nebezpečí! Je nás málo, nepřítel mnoho, my se nelekáme, na počet nehledíme, musíme zvítězit! Každý z nás, ať malý, či velký, ať muž či žena, stojí svědomitě na svém místě, veškeré své síly, svůj um, celé své Já věnují na obranu své milované vlasti, jsme jeden celek, který ví, že se bije za věc spravedlivou a který je prodchnut nezlomnou vůlí „Zvítězit“!, vůlí, která je tak silnou, že zdolá každého nepřítele. Proto neznáme bázně a jsme připraveni! (Zlín Skautům)*

Vše dopadlo jinak, a skauti neměli možnost prokázat své schopnosti při obraně vlasti. Přesto spousta skautů bojovala za osvobození republiky v řadách zahraničních armád a v domácím odboji.

### **Shrnutí:**

Jak můžeme vidět výše, branná výchova byla přítomna v programu Skauta od jeho založení. Je to pochopitelné, jelikož v anglosaských zemích byli skauty nazýváni průzkumníci v armádě. Úlohu průzkumníků měli skauti zaujmout i v případě ohrožení naší vlasti. Skauti byli cvičeni v průzkumnictví, v nepozorovaném pohybu krajinou a signalizaci. Byli to Skauti, kteří prosadili brannou výchovu pro všechny občany.

### **Komparace organizace Sokola a Skaut v oblasti branné výchovy**

Branná výchova měla v obou organizacích čestné místo. K zavedení branné výchovy nebylo potřeba zavádět speciální metody, jelikož prvky branné výchovy byly natrvalo zabudovány do programu organizací. Rozdíly můžeme vidět v úloze členů jednotlivých organizací v případě válečného konfliktu. Zatímco sokolové by se zbraní v ruce hájili svobodu vlasti, úlohou skautů byl spíše průzkum a pomoc civilnímu obyvatelstvu, v této činnosti pořádali skauti pravidelná cvičení.

### 5.1.5 Sokol a mravní výchova

Na základech mravní výchovy je postavena vlastenecká výchova a navzájem se ovlivňují. Cílem mravní výchovy je formovat čestné lidi, bezvýhradně oddané humanizmu, lidi stojící důsledně na morálních zásadách, nesmiřitelných vůči nespravedlnosti.

Mravní výchova v ideji sokolství Miroslava Tyrše hrála důležitou roli i ve vztahu k národu a jeho mravnosti.

*Podle jeho přesvědčení vnitřní síla národa spočívá ve vyznávání pravdy, dobra a pokroku. A také upevňování mravních zásad, které se mnohmluvně neproklamují, ale přirozenou výchovou přejdou lidem do krve. Domníval se, že český národ má dvě možnosti – buď podlelehne své pohodlnosti, samolibosti, netečnosti, ochablosti – a v tom případě nebude mít před sebou žádnou perspektivu. Nebo se vzmužlí a usilovnou činností vynikne nad ostatní. Opět se octne v popředí vzdělanosti, osvěty a prosperity. Tyrš se dokázal kriticky podívat jak na český národ, tak na dobu, kterou prožíval. Byl však přesvědčen, že důslednou výchovou lze překonat to, co v českém národě je nezdravé a co ho podlamuje. Prostřednictvím sokolského tělocviku si měl vypěstovat tyto vlastnosti: pevnou vůli, aby dokázal slova měnit v činy. Měl si osvojit sebevládu, sebekázeň, vytrvalost, systematicčnost, spolehlivost, přesnost, zodpovědnost a také střídmost. Sokolský tělocvik měl člověku dopomoci k tělesnému, duševnímu a mravnímu zdraví. Mravní stránka lidské osobnosti měla v Tyršově programu dominantní postavení. Bratrství a obětavost byly vlastnosti, které určovaly sokolská rozhodnutí a motivovaly sokolskou činnost. Všechny tyto momenty měly složit obraz národa mravně pevného a rozumově i citově vyspělého, v němž každý jedinec vlastníma očima, rozumem a srdcem rozpozná, co je dobré a co je špatné. Považoval za nezbytné říci, že v samostatném státě se Sokol již nemusí starat o další záležitosti, jako je například osvěta a kultura. Tím více se může soustředit na tělovýchovu, která však musí být pěstována z hlediska kulturního. Sokol jak v minulosti, tak i v nové době musí dbát o výchovu charakteru. Masaryk o tom poznamenal: „... být přímým, nelhat, být čestným a slušným, být tolerantním atd., to všechno lze vštěpovat jako příkaz lidskosti, lásky k bližnímu.“ (Dvořáková, 2001)*

Prezident Masaryk se v otázce mravní výchovy s Tyršem opět shodoval. V mravnosti spolu s osvětou viděl budoucí rozvoj českého národa.

*Podle jeho nejhlubšího přesvědčení je strůjcem budoucnosti českého národa vedle vzdělanosti mravnost. Na vzdělanosti a mravnosti spočívá demokracie vnitřní a je to základ demokracie vnější. Masaryk, který zastává názor, že každá změna k lepšímu neděje se cestou násilí, ale cestou evoluční, hovořival o revoluci hlav a srdcí. I pro někoho byly pilíře české budoucnosti – vzdělanost a mravnost – osvěta a láska. Všichni tři (Masaryk, Tyrš, Havlíček) zastávali názor, že vzdělanost a mravnost jsou předpokladem vnitřní národní síly a jedině odtud se může odvíjet cesta kupředu. Jestliže Karel Havlíček vybízel český národ, aby mu „vlastenčení ráčilo z úst vjíti do rukou“, Tyrš i Masaryk hovořili o jediné možnosti, která nás vyvede ze stagnace a ochablosti – a tou je každodenní, systematická drobná práce. Na nic jiného se nelze spoléhat. Jakákoliv pomoc z venku nepřinese očekávaný výsledek, jestliže my sami nenapneme síly, nebudeme pravidelně a usilovně pracovat. Jedině tak se přiblížíme ostatnímu vyspělejšímu světu. Masaryk o tom říká: „My světovosti nedosáhneme cizí pomocí, nýbrž musíme si jí dobýt prací vlastní, právě ze svých poměrů musíme udělat poměry světové.“ (Dvořáková, 2001)*

#### **Shrnutí:**

Mravní výchova byla další zásadou sokolské výchovy. Mravnost měla být zárukou silného národa a mravný národ tak mohl snadněji dosáhnout svého místa na mapě světa. Je třeba vidět, že čelní představitelé Sokola a československého státu spatřovali v otázce mravnosti občanů republiky značný deficit. Mravní výchova se tak odehrávala v ruku v ruce s prací na rozvoji nového demokratického státu. K budování mravnosti v organizaci přispívaly bratrské vztahy členů organizace a cvičení, jež zlepšovalo morální vlastnosti.

#### **5.1.6 Skaut a mravní výchova**

Skaut spatřoval hlavní úlohu mravní výchovy především ve výchově mládeže a tím i utváření celé společnosti.

*Lidstvo na své cestě za lepšími zítřky poznalo již před dávnými časy důležitost výchovy mládeže, neboť jen dobrá výchova má naději, že vytvoří člověka mravně uvědomělého, a jen mravně uvědomělý jedinec se může stát nositelem a uskutečňovatelem všech vznešených myšlenek, které pomohou lidstvu dosáhnout ušlechtilého poslání na této zemi. (25 let skautingu ve Zlíně)*

Důležitost skautingu v procesu mravního formování mládeže vyjádřil i zakladatel československého skautingu A. B. Svojsík ve své projevu:

*„Vláda Republiky Československé je si vědoma jakou mravní oporou je skauting mládeži dorůstající v nejtěžších hodinách mladosti i pro celý život, vyhlásila skauting na instituci všeobecně prospěšnou a přála by si, aby všechna mládež pobyla jistou dobu v družinách skautských, které jsou zřízeny v našem státě pro příslušníky všech jazyků, národností a ras. Skautská výchova dokonalejšího člověka, vyznávajícího všechny ctnosti, rozumové a mravní a vytváří mohutnou ligu mládeže všech kulturních národů, jejichž vrcholnou snahou je všelidské bratrství a světový mír. Skauting osvědčil se za války a až prodchne pravým skautským duchem mládež všech národů, může vykonat velké dílo lidskosti též v dobách míru a sklánět napřáhnutá kopí ještě vždy ohrožující mír. Přejeme mezinárodnímu sjezdu skautů plného zdaru a mladému skautskému hnutí další mohutný vývoj v budoucnosti, aby dále prohluboval a upevňoval základnu světového míru v srdcích budoucích mužů a žen všech národů.“ (Lom, Šebek, 1990)*

Mravní výchova je samotnou podstatou skautského zákona. Podle tohoto zákona, jenž je jakousi obdobou desatera, probíhá výchova a členové se snaží tento zákon dodržovat i v civilním životě.

*Jestliže ovšem kladně oceňujeme metody skautingu, pak na druhé straně je nutné mít na mysli i jeho ideovou základnu. Skautské organizace jsou součástí společnosti, ve které vznikly. Toto je možné dokumentovat na junáckém zákonu z tehdejší doby:*

- 1.) *Skautovi jest slovo svaté*
- 2.) *Skaut jest v pravém smyslu loajální*
- 3.) *Skaut má svoje povinnosti býti užitečným a pomáhat bližnímu*
- 4.) *Skaut jest přítelem každého člověka dobré vůle a bratrem každého skauta*
- 5.) *Skaut jest vždy ochotný a úslušný*
- 6.) *Skaut je přítelem zvířat*
- 7.) *Skaut jest poslušný*
- 8.) *Skaut jest vlídný a usměvavý*

9.) *Skaut jest hospodárný a šetrný*

10.) *Skaut jest čistý v myšlení, ve slovech a ve skutcích*

*Většina z těchto bodů zákona je obecně humánního charakteru a některé z nich mají i určitý politický charakter, který ještě zřetelněji vynikne ze Svojsíkovy formulace 2. a 7. bodu junáckého zákona. 2.) Junák jest v pravém smyslu loajální, je věrně dbalý povinnosti k svým rodičům, své vlasti, nadřízeným i zaměstnavateli. Stojí při nich v dobrém i zlém a proti každému, kdo jest jejich nepřitelem.*

*7.) Junák je poslušen rozkazů svých rodičů, vůdců a rádců družin a vůbec každého představeného bez výhrad. Nelíbí-li se skautovi rozkaz mu udělený, jedná jako voják nebo námořník. Provede jej za všech okolností, jak nejlépe dovede, potom teprve pronese námítky proti němu. Rozkaz však vykoná ihned. To je kázeň. (Svoboda, 1994)*

Takto formulované zákony jsou ovšem prospěšné každé společnosti. Na druhé straně je však třeba vidět, že junácké hnutí patří rozhodně mezi tzv. reformní proudy tehdejší společnosti. Svým humanitním obsahem zákona usiluje o nastolení lepších vztahů mezi lidmi a tím i zmírňování rozporů ve společnosti.

### **Shrnutí:**

Kategorie mravní výchovy můžeme najít ve skautském zákoně. Skautský zákon je návod, podle jehož bodů by se měli členové Skautu chovat a tím prospívat společnosti i sobě. Objevily se hlasy, že Skauti dodržováním svého zákona, především pak druhého sedmého bodu tohoto zákona jsou vychováváni k autoritě, nesmíme ovšem zapomenout, že členství v této organizaci je dobrovolné a skautský zákon je kodex tedy doporučení, která jsou také dobrovolně přijaty.

### **Komparace organizace Sokol a Skaut v oblasti mravní výchovy**

Sokol v otázce mravní výchovy pohlížel spíše na celek, tedy mravnost celého národa, jehož zdokonalení mělo být dosaženo pomocí výchovy a cvičení v jednotách. Mravní výchova tak není přímo zahrnuta ve stanovách organizace, ale provádí se skrytě prostřednictvím činností ať již individuálních či kolektivních. V organizaci Skaut je naopak mravní výchova deklarována skautským zákonem, a začíná u každého jednotlivce. Markantnější rozdíly v přístupu a vlastenecké výchově v těchto organizacích nenajdeme, u obou je součástí komplexního rozvoje mládeže.

### 5.1.7 Sokol a osvěta

Sokol nebyl jen tělovýchovnou organizací jak si mnozí myslí. Společně s brannou a mravní výchovou, hrál důležitou roli i v osvětě občanů první československé republiky a před jejím vznikem.

*Tyrš vybízel k přemýšlení, k analýze dosavadních názorů, ke kritice, k úsilí rozum zdokonalovat. Zdůrazňoval potřebu vzdělání všeobecného. Na jiném místě konstatuje: „Učením náš duch se bystří a sílí, jím teprve se rozvinují veškeré schopnosti jeho.“ V osvětě spatřoval trvalou podmínku národního a státního života. Vzletně až pateticky zdůrazňoval: „ Osvěta je mečem, jenž přetíná šalbu a blud všeliký. Osvěta je onen kouzelný prut, objevující nám ukryté poklady hmotné a duševní. Osvěta je oním kamenem mudrců, jenž zachrání nás veškeré choroby na mysli i na těle. Osvěta je velebnou kněžkyní a věstitelkou všeho, na čem založen zdar a rozkvět, svoboda a sláva národů a států veškerých. Osvěta stanoví jak jednotlivci, tak národu místo na stupnici ceny a hodnoty lidské.“*

*Už Karel Havlíček alarmoval naše svědomí a vědomí, protože poznal, jak našemu národu chybí vzdělanost a mravnost. Tyrš k těmto dvěma stránkám lidské bytosti zdůrazněně Havlíčkem připojil péči o stránku tělesnou. Tyrš nikdy nepatřil mezi ty vzdělance 19. století, kteří povyšovali rozum nad vše. Jeho cílem byl člověk harmonicky rozvinutý, proto neopomíjel ani stránku citovou, proto hovořil o „lásce a osvětě“. Věřil, že „pod praporem budoucnosti octnou se mužové celí, jimž i cit, i rozum, i obraznost zároveň v úděl dány“.*

(Dvořáková, 2001)

Sokol se tak snažil jak o fyzické zdokonalování pomocí tělovýchovných metod, tak i o duševní a intelektové zdokonalení svých členů a povznesení celého národa. Abychom si udělali přesnější představu o prostředcích, jimiž chtěl tohoto povznesení dosáhnout, stačí nahlédnout do stanov organizace Sokol z Valašských Klobouk z roku 1921.

*Účelem spolku jest povznesení tělesných a mravních sil v lidu českém.*

*Prostředky*

*a) pěstuje pravidelná tělesná cvičení mužů, žen i mládeže, mládež přijímá do cvičení jen s písemným svolením rodičů nebo jejich zástupců*

*b) koná výlety, vycházky, veřejná cvičení, závody a podobná veřejná vystoupení tělocvičná*

- c) pořádá přednášky, rozpravy, členské a veřejné schůze a vydává i širší spisy, sloužící účelům spolku
- d) zřizuje a udržuje spolkovou knihovnu a čítárnu
- e) pěstuje společný zpěv a hudbu
- f) pořádá příležitostně zábavy, divadelní i světelná představení, slavnosti a podobné podniky zábavné a vzdělávací
- g) zřizuje pobočky se svolením župy
- h) sdružuje se s jinými sokolskými jednotami ve svazek župní a podřizuje se řádům a pokynům vyšších svazků sokolských
- i) udržuje styk s jinými spolky nepolitickými a podporují záslužné podniky národní
- j) užívá všech jiných prostředků vhodných k dosažení spolkového účelu

(Zpráva o činnosti vzdělávací 1933 –1936)

Dalším důkazem o rozsáhlé osvětové činnosti organizace Sokol můžeme najít ve výkazech o vzdělávací činnosti, jež si vedla každá sokolská jednota.

Ve výkazu vzdělávací činnosti za měsíc březen 1921 ze sokolské jednoty ve Valašských Kloboukách můžeme najít tyto činnosti

<i>Přednášky</i>	<i>J. A. Komenský/Jan Hus/Bílá Hora/Jiří z Poděbrad</i>
<i>Proslov</i>	<i>Několik myšlenek Masarykových</i>
<i>Zpěvy</i>	<i>Kdož jste boží Bojovníci</i>
<i>Recitace</i>	<i>Machar/Husova matka</i>

*Divadlo, Vycházky, Ideová škola*

(Činnost okrskového vzdělavatele 1935 – 1937)

Můžeme si všimnout, že většina témat vzdělávací činnosti je zaměřena na vlastenectví v historii české země. Opět tu je tedy propojenost vlastenecké výchovy a osvěty.

### **Shrnutí:**

Jednoty Sokol nebyly jenom tělovýchovnou organizací, ale v oblasti volného času poskytovali komplexní nabídku vyžití. Příčinou je i inspirace v řecké kalokagathii, neusilovali tedy

jenom o rozvoj těla, ale i ducha. Před vznikem československé republiky tak působily sokolské jednoty také jako kulturní a osvětové střediska a to především v duchu obrozenec-kých snah. Po vzniku republiky, přebírají tuto úlohu nově vzniklé kulturní a osvětové insti-tuce, přesto stále v činnosti sokolských spolků najdeme přednášky, recitaci, zpěvy a diva-dlo.

### 5.1.8 Komparace organizací Sokol a Skaut a jejich vzájemný vztah

U obou organizací můžeme pozorovat mnoho podobností. Obě organizace u nás působily již před vznikem československé republiky. Zatímco myšlenka sokolství je ryze česká, i když za ní stál Miroslav Tyrš, který byl původem Němec, jméno organizace si vzal z pojmenování jihoslovanských hrdinů v boji s Tureckem, myšlenka skautingu pochází z Anglie. Z počátku měl Sokol v počtu členů značnou převahu nad Skautem. Postupem doby však tento rozdíl začal klesat a o skautskou výchovu mládeže začaly se zajímat tělo-výchovné organizace, politické strany i jednotlivci a tak záhy vznikají u nás malé i větší samostatné organizace spíše ku škodě, než k užitku dobré práce.

*Naše největší tělocvičná organizace Sokol dívala se na vzrůstající skautské hnutí s určitými obavami a viděla v něm určitou konkurenci. Byly činěny přípravy, jak tyto dva výchovné směry spojit v jeden. V některých sokolských jednotách začali cvičit vedoucí skautských družin se svými chlapci jako samostatná družstva a zdálo se, že ke splynutí opravdu dojde. Jasným dokladem toho je, že ČOS již roku 1920 vydalo vlastním nákladem stěžejní dílo zakladatele českého skautingu A. B. Svojsíka a jeho spolupracovníka Jana Nováka „Základové skautingu“ o 609 stranách, které autoři věnovali sokolskému dorostu. S konečnou platností rozhodla však schůze župních náčelníků ČOS, která nedoporučila zavést skauting do Sokola v plném rozsahu s odůvodněním, že skauting je „něco cizího, co nevzniklo v lůně české země“. Tímto rozhodnutím ČOS dokázala, jak pomalu do tělovýchovných metod pro-nikaly nové a moderní prvky – ač v tomto směru byly průbojnější a pokrokovější F. D. T. J a D. T. J., které pro svoji mládež skautskou výchovu zavedly, a D. T. J. dokonce ještě po roce 1945 obnovily. Tímto rozhodnutím obě organizace pracovaly vedle sebe, první s početnými dobře zavedenými cvičitelskými sbory pro káňata až starou gardu, s velkou většinou dospělého členstva, věrně oddaného po celé generace myšlenke sokolské, tělo-cvičnami, hřišti, světlem a teplem v zimě, velkou možností finančních výdělků, nutných pro tak rozsáhlou výchovnou činnost, druhá jen s nadšenými a nesmírně obětavými vedoucími,*



*kteří tu stáli bez kluboven, herního náradí, s nedostačujícím stanovým materiálem – pozůstávajícím většinou ze starých stanových pláten čas od času vyřazovaných armádou, které zůstaly po c. k. armádě rakouské.* (Lom, Šebek, 1990)

Sokol tak přes svůj kladný přístup k pokroku a neustálému zlepšování, nezachytil nástup nových metod ve výchově mládeže. Teprve časový odstup několika roků dokázal, že to bylo pouze přílišné sebevědomí představitelů ČOS, které zmařilo dohodu se skautskou organizací a teprve tehdy až nastal velký početní úbytek sokolského dorostu, musela ČOS sáhnout k tomu, co kdysi odmítla, k rozšiřování programu pro svůj dorost přebíráním skautských výchovných prvků/táboření v sokolských osadách, zkoušky zdatnosti apod.

Přes počáteční rivalitu, která plynula z cizorodosti skautské myšlenky, což kritizoval Sokol, a na druhé straně bohatství a podpora Sokola státem, jež vadila skautům, nakonec organizace dokázaly koexistovat, vzájemně se doplňovali a ovlivňovali na poli nabídky aktivit volného času pro mládež. Pokud srovnáme finanční možnosti obou organizací tak měli skauti pravdu. Sokol hospodařil s částkami pohybujícími se v desítkách miliónů korun, což byl na tu dobu ohromný kapitál a o takových částkách se skautům mohlo jenom zdát.

Další příčinou rozšiřování skautingu byla i jeho důsledná orientace na mimoškolní výchovu. Byla to oblast výchovného působení ponechávána dosud vcelku živelnému vývoji a stojící na okraji pozornosti výchovné teorie a praxe. Zde se každý pokus o její uspořádání stával organizujícím činitelem a v rámci současné výchovy novým, příznivě přijímaným řešením. To mělo značné přednosti zejména před Sokolem, který těžiště svého působení mezi mládeží kladl především do tělocvičny nebo na cvičiště a jehož tradičně pojetí tělovýchovného procesu bylo pro mládež, ve srovnání se skautingem mnohem méně přitažlivé.

Celkový důraz skautingu na výchovu potvrdil v oficiálním materiálu i Bohuslav Řehák: *„Je (skauting) typem dokonalé výchovy. Slučuje vhodně tělovýchovu s výchovou mravní. Neprocvičuje jenom svaly, zbystřuje schopnosti pozorovací a soudnost. Vede k sebevýchově a zvláště zdůrazňuje vědomí odpovědnosti. Je výchovou charakteru. Rozvíjí plně vlohy jednotlivce a usměrňuje je k práci pro dobro celku.“* (Svoboda, 1994)

Nakonec je potřeba zmínit, že skaut celkově pokrokovějším hnutím i v oblasti tenderu, především v přístupu k ženskému pohlaví. Ovšem Sokol je především tělovýchovnou organizací, tudíž nemůže nabídnout takovou variabilitu v oblasti vyžití volného času, také působí mnohem svazaněji a přísnějšími pravidly.

## 5.2 Období let 1945 – 1989

1. září 1939 vypukla 2. světová válka. V květnu 1945, kdy válka skončila vítězstvím spojenců, bylo Československo obnoveno, i když Podkarpatská Rus byla přičleněna k Sovětskému svazu, který tak dosáhl toho, že měl s Československem společnou hranici. Dochází k hromadnému odsunu Němců z pohraničních oblastí - Sudet. V únoru 1948 se pak díky puči v Československu chápou moci komunisté; země se stává totalitním státem a součástí sovětského bloku.

Liberalizační hnutí roku 1968 známé jako Pražské jaro bylo poraženo díky sovětské invazi v srpnu téhož roku. Poměry v zemi změnila až sametová revoluce v listopadu 1989.

### 5.2.1 Sokol po roce 1945

Po druhé světové válce, běhemž které bylo mnoho sokolů pronásledováno, se sokolské jednoty snažily navázat na svou předválečnou práci. Ovšem po třech letech a politických událostech v naší zemi, byla tato snaha přerušena a s nástupem komunistické strany k moci došlo k postupné likvidaci organizace a s tím i jejich vlasteneckých a mravních idejí. Za vzor v oblasti tělovýchovy a volného času byl považován Sovětský svaz.

*V Sovětském svazu je veškerá tělovýchova v rukou státu – a tak tomu bude i u nás. Páteří tělovýchovy se stanou pracující namísto dosavadního převažujícího živlu buržoazního. Československá komunistická strana konečně dosáhla sjednocení tělovýchovy a sportu, o něž usilovala již v druhé polovině roku 1945. Ale teprve až po únoru 1948 uskutečnila „osvědčenými“ praktikami takzvané obrození Sokola, na jehož základě byly sloučeny všechny československé tělovýchovné a sportovní organizace. (Dvořáková, 2001)*

V roce 1952 došlo k další reorganizaci československé tělovýchovy a tehdy byla Československá obec sokolská zrušena. Komunisté si však přivlastnili jméno Sokol pro jednoty, které při této reorganizaci byly pověřeny organizováním tělovýchovy a sportu na vesnici. Veškerý majetek Československé obce sokolské byl zestátněn a v mnoha případech přešel do rukou Československého svazu tělesné výchovy a sportu, který jako jediná monopolní tělovýchovná a sportovní organizace vznikl v roce 1957. Organizace tak prakticky přestala existovat a svoji činnost obnovila až po roce 1989. Mnoho členů organizace Sokol bylo během tohoto období pronásledováno a perzekuováno. Přesto zůstali cíle Sokola v oblasti

vlastenecké a mravní výchovy nezměněny, i když se postupem času stával organizací čistě tělovýchovnou.

### 5.2.2 Skaut po roce 1945

Podobný osud, jenž zasáhl sokolské jednoty, čekal i na skauty. Ze zahraničí se vracejí skautští pracovníci v uniformách našich nebo i zahraničních armád. Junák se v osvobozené vlasti rychle organizuje a stává se platnou silou společnosti. Do oddílů se hlásí nebývalé množství mládeže, která je po letech vynucené nečinnosti plná energie a romantiky. Celkový počet členů dosahuje 250 000.

Poválečný Junák představuje svým způsobem sjednocení skautského hnutí v Československé republice. Ponechal si svůj tradiční obsah práce, tradiční zákony platné před válkou ve Svojsíkově Svazu junáků – skautů republiky Československé i svůj slib. I když se podstatně změnila společenské podmínky ve smyslu politickém i ekonomickém, je možné hovořit ve schématu o loajalitě Junáka k tehdejší společnosti. O tom také svědčí úryvek ze stanov Junáka, které byly přijaty v červnu 1946: *„Účelem spolku je povznášeti mravní, ideovou a tělesnou zdatnost veškeré mládeže v duchu lidově demokratické republiky a slovanské vzájemnosti, v duchu světového bratrství demokratické mládeže a po junáckém způsobu udržovati tuto zdatnost u osob dospělých na žádoucím stupni a zaměřovati ji ke službě národu a států i k zajištění světového míru. Jako další svědectví je možné použít řady témat, se kterými se setkáváme v základních příručkách poválečného Junáka, které se týkají národně-osvobozeneckého boje, vztahu k SSSR jako vítězné velmoci, vztahu k dalším lidově demokratickým státům, budování nové republiky a jiné.“* (Svoboda, 1994)

Můžeme tak sledovat ústupky v přístupu skautů k původním idejím československého skautingu. Do popředí se začínají dostávat pojmy jako slovanská vzájemnost, vztah k SSSR a budování nové republiky, zatímco vzpomínky na první republiku a činnost skautů v rozvoji republiky a národa byly pomalu vytěšňovány. Možná že mnoho skautů doufalo v nerušenou práci a činnost s mládeží, ovšem zanedlouho se přesvědčily, že to byly marné naděje.

Junácká myšlenka si zanedlouho dobu své existence získala svou činností a svými výsledky značnou oblibu a to nejen u mládeže, ale i u široké veřejnosti. *„V tomto období lidé měli příliš v živé paměti junáky, kteří svůj slib věrnosti republice a úkol „sloužiti jí v každé do-*

*bě“ zpečetili vlastní krví nebo svými mozoly. Junácké kroje bylo v této době vidět velmi často. A to při nejružnějších budovatelských akcích na pomoc republice.“ (Svoboda, 1994)*

I přes značnou podporu v řadách obyvatel, byl zahájen postupný proces, likvidace skautských organizací a jejich nahrazení jednotnou mládežnickou organizací Pionýr.

*10. února 1946 se schází 2. junácký sněm, na kterém je rozhodnuto, že se Junák stane kolektivním členem SČM, nové to poválečné organizace české mládeže. My starší pracovníci s mládeží, měli jsme příliš trpké zkušenosti, jak těžce se pracovalo s mládeží za první republiky a proto jsme považovali za nutné, sjednotit v první řadě všechnu mládež v jednu organizaci a v tomto organizačním poměru jsme zůstali i v době, kdy SČM opouštěly velké mládežnické organizace. Po únoru 1948 byla tělovýchova sjednocena a mimoškolní výchova mládeže svěřena SČM, jako jediné plnoprávné organizaci, pečující o veškerou českou mládež. Ve změněné politické situaci vznikl i v Junáku Akční výbor, který měl řídit výchovu junáků do 15 let dle platných dohod, od kterých bylo poznenáhlu ustupováno. (Lom, Šebek, 1990)*

Junáckým pracovníkům bylo často připomínáno, že jsou příliš staří, a že dnešní mládeží vůbec nerozumí, později byla skautská organizace označována, že je buržoazní a ve službách podněcovatelů nové války, že členové SČM jsou pouze do 28 let, až došlo k úplné likvidaci Junáka. Došlo k velkému ideovému tažení proti skautingu, doprovázeném zatýkáním a mnoha soudními procesy a rozsudky se skautskými činovníky. To bylo v letech padesátých.

### **5.2.3 Postupní likvidace skautských organizací a nástup Pion**

Přesto nebyla likvidace skauta tak snadná, proto se komunistická strana snažila tuto organizaci rozložit i zevnitř. Příležitost k tomu dostala poté, co část vedení skautských organizací došla trpělivost s kroky KSČ, jež podnikala vůči jejich organizaci a požadovala zrušení kolektivního členství v SČM. KSČ naopak chtěla vytvořit novou organizaci v rámci SČM. Což se jim nakonec podařilo, v podobě jednotné mládežnické organizace Pionýr. Při této příležitosti vydala manifest, jenž zcela změnil skautský zákon.

Původní junácký zákon:

- 1.) *Junák je pravdomluvný*
- 2.) *Junák je věrný a oddaný*

- 3.) *Junák je prospěšný a pomáhá lidem*
- 4.) *Junák je přítelem všech lidí dobré vůle a bratrem každého junáka*
- 5.) *Junák je zdvořilý*
- 6.) *Junák je ochráncem přírody a cenných lidských výtvorů*
- 7.) *Junák je poslušný rodičů, představených i junáckých činovníků*
- 8.) *Junák je veselý myslí*
- 9.) *Junák je sporivý*
- 10.) *Junák je čistý v myšlení, slovech i skutcích*

*Manifest junáckého zákona:*

- 1.) *Junák slouží věrně své demokratické republice*
- 2.) *Junák je vlastencem svou prací*
- 3.) *Junák se účastní socialistického budování*
- 4.) *Junák je oddaný myšlence slovanské vzájemnosti*
- 5.) *Junák se účastní veřejného života*
- 6.) *Junák zná nebezpečí fašismu a nacismu a dovede mu čelit*
- 7.) *Junák je strážcem demokratických svobod*
- 8.) *Junák je pokrokový v myšlení, metodách i skutcích*
- 9.) *Junák zná smysl svého slibu, zákona i hesla.*
- 10.) *Junák zná cenu jednoty mládeže pro světové zbratření a mír*

(Svoboda, 1994)

I když byl manifest podroben drtivé kritice v řadách skautských vedoucích a byl jimi odmítnut, nebylo to nic platné a skautské organizace začaly být postupně rušeny.

1. 1. 1951 vydává ÚV ČSM rozhodnutí, na jehož základě Junák, který je v té době již reprezentován pouze několika oddíly a činovníky, končí svoji činnost neboť „jeho úkoly převzalo nově vzniklá organizace mládeže ČSM nazvaná Pionýr“. Tímto rozhodnutím se výchovy české a slovenské mládeže ujala nově vytvořená monopolní pionýrská organizace

ČSM. Aby prestiž nově vzniklé organizace mládeže byla co nejvíce zdůrazněna, volila se cesta odsouzení Junáka a jeho odpovědných činovníků.

Takto rušení skautských organizací popisuje jeden z jejich vedoucích:

*V září jsem obdržel „závazný pokyn k zastavení činnosti oddílu ke dni 30. 9. 1949“. Právě v době, kdy byla klubovna téměř denně obležena maminkami s prosbou, abychom přijali jejich ratolesti k vlčatům. Téměř 100 % Junáků se nechtělo s rozpuštěním oddílu smířit. Ve snaze využít legální cestu jsme byli nuceni přistoupit na „pochodovou hru“ a navštěvovali jsme ty oddíly, kterým byla existence dosud povolena. Kostky byly vrženy. Ted' už zbývala jenom nelegální práce. Průhledný trik se komunistům zdařil: zastavovali činnost postupně, po okresech. Lidé ani nezaregistrovali, že skauty „ruší“ násilně. Naopak to vytvářelo dojem, že se skauti samovolně rozpadají a ruší postupně své oddíly. (Rottenborn, Bobek, 1993)*

V následujících letech nastává u nás vakuum v mimoškolní výchově mládeže, nastává postupná stagnace výchovy mládeže, doprovázená stoupající tendencí zločinnosti, kriminality mladých, kterou se nedaří zastavit. Ve veřejnosti se diskutuje o těchto zjevech a hledají se cesty a východiska. Sem tam padne zmínka o skautingu a nesměle se vypočítávají jeho klady, přestože literatura zaměřená proti skautingu není dosud zapomenuta. Diskuse se dostává na stránky časopisů, do televize a veřejnost se dovídá, že některé kolektivy ať už pod hlavičkou pionýrů, turistů, Svazarmovců, ochránců přírody apod. pracují metodami podobnými skautingu a může se říci, že dobře.

Krátkodobá renesance v roce 1968, dala skautům naději k obnově skautských oddílů a navázání tradic skautské práce.

*V dubnu 1968 se obnovila činnost ve všech okrscích a oblastech Junáka, do kterých se přihlásila většina středisek, ve kterých byla násilně přerušena činnost v r. 1949. Za měsíc se aktivizovaly junácké oddíly, byly využity zásoby zelených košil, připravených jako pracovní košile pro pionýrské oddíly. Tak se poprvé ve většině okresních měst představily tisíce dětí v prvomájových průvodech v provizorních krojích s hnědými a žlutými šátky v ukázněných jednotkách, které byly srdečně a nadšeně pozdravovány desetitisíci a statisíci občany, u kterých dostalo „zelenou“ a po celou dobu existence Junáka od dubna 1968 do září 1970 bylo junácké hnutí podporováno širokou veřejností, podniky a lidosprávou. Junák se stal jedinou dětskou a mládežnickou organizací, která se skutečně s nejmenším placeným*

*aparátem, dobrovolnou prací zapojila v letech 1968 až 1970 do výchovy dětí a mládeže. I při této dobré práci s dětmi jsme se dočkali toho, že k 15. 9. 1970 byla činnost Junáka ukončena. Mnoho oddílů přesto dál neslo ideu skautingu. Pod hlavičkami turistických oddílů, Svazarmu, PO, či jen tak, jako volná sdružení nebo zájmové útvary se pořádaly schůzky oddílů, družin. (Lom, Šebek, 1990)*

Ve své práci s mládeží mohly skautské organizace pokračovat, až po roce 1989.

#### **5.2.4 Aspekty vlastenectví, nacionalismu, patriotismu a vlastenecké výchovy v programových idejích organizace Pionýr**

V tomto období došlo k obnovení Československé republiky na lidově demokratických a později socialistických základech, což znamenalo i nové přístupy k vlastenecké výchově. Vytvořil se víceméně jednotný model vlastenecké výchovy v zemích budujících socialismus, který byl úzce spojený s výchovou k proletářskému a socialistickému internacionálistu. Tento vztah byl však dost nevyvážený, protože národní zájmy a cítění se musely podřídit internacionálnímu. Takový stav byl deklarován i v Morálním kodexu budovatele komunismu, který akcentoval oddanost člověka ke komunismu, socialistickým zemím, soudružské vzájemné pomoci, nesmiřitelnosti vůči nepřátelům komunismu a bratrskou solidaritu.

*Doporučovali lásku k Sovětskému svazu, doporučovali Nezvala, Kohouta, Fučíka a jiné podobné. Nemělo se zbytečně hovořit o Masarykovi a Benešovi. Zakazovali Jarla Čapka a písně Karla Hašlerka. Proto docházelo i k paradoxům. Hašlerka „Ta naše písnička česká“ byla považována za krajně nevhodnou, zatímco častuška „Nikde vodky nenašol a v Rusi je charašo“ celkem prošla. Potom vysvětlili některé zvyky sovětských pionýrů. Rudý šátek představoval symbol prolítí krve za věc dělnické třídy. Slib se nekonal nikdy v přírodě ani u táborového ohně. Konal se naopak na kterémkoliv náměstí, u kterékoliv „vyhovující“ sochy, nebo v nějakém dělnickém muzeu. (Rottenborn, Bobek, 1993)*

### 5.2.5 Pionýr a osvěta

Přestože, pionýr převzal výchovnou činnost po skautských organizacích, z počátku na jeho program výchovy mládeže moc úspěšně nenavázal. Důvody tohoto neúspěchu popisuje jeden z mladých lidí.

*Asi půl roku jsme se scházeli dále a čekali na ustavení nové organizace, o které jsme již věděli, že se bude jmenovat pionýr. Této jsme se dočkali někdy v závěru roku 1949 a vůbec nám nevadilo, že se již nejmenuje Junák a že má jiný kroj. Trochu nám vadilo, že se družiny sestavují ze školní třídy a že klubovnou je školní třída. Vstupoval jsem do nové organizace s vědomím, že bude obdobná jako zrušený Junák. Několik měsíců však stačilo k tomu, abych ze svých ideálů vystřízlivěl. Nezábavné schůze, sběr, brigády, častušky, závazky učení, škola – to byla oficiální náplň činnosti Pionýra let 1949-1950, kdy jsem byl jeho členem. Žádné tábory, žádné výpravy za dobrodružstvím do lesů a skal, žádné lovení bobříků a plnění odborek, žádné hry a podobná náplň, kterou jsme znali z činnosti Junáka. Společně s několika kamarády jsme na to reagovali tak, že jsme do Pionýra přestali chodit, čímž jsme se ovšem stali „živly“, které narušují 100% organizovanost v Pionýru ve své třídě i škole, případně na okrese, kraji a p. (Svoboda, 1994)*

Vzdělávací program byl podřízen socialistické výchově a není se tedy čemu divit, že nebyl pro děti příliš přitažlivý. Bohužel Pionýr postrádal princip dobrovolnosti, na kterém je postavena pedagogika volného času a volnočasové aktivity. Jeden z bývalých vedoucích skautské organizace program Pionýra popisuje takto:

*Dal jsem si za cíl poznat podrobně program pionýrské organizace. Podařilo se mi zúčastnit se jednoho z prvních internátních školení, od 22. 5. 1949. Konalo se v malých chatičkách u řeky Sázavy, v Soběšíně u Kácova. Náplň přednášek a hrůzostrašná propaganda předčily všechna má očekávání a úplně mě ohromily. Program tehdejšího „Pionýra“ se skládal ze čtyř základních bodů. Z marx – leninských kroužků, z tzv. Mičurinských kroužků, kde se pěstoval „bourec morušový“, což byl tenkrát šlágr, dále existovaly tzv. „budovatelské kroužky“, spočívající v různých brigádách, a konečně se jako houby po dešti rodily „pěvecké agitky“, nejlépe vybavené harmonikou, které zpestřovaly odborové a stranické schůze dospělých. Poučili nás, že schůzky Pionýra budou konat ve školních třídách a vysvětlili nám, jak to šikovně podchytili, že děti budou stále na očích. V duchu jsem si říkal:*



*to budou mít děti radost – ráno sedět ve třídě při vyučování a odpoledne v téže třídě sedět při „pionýrské schůzce“, kterou dost často vedla i stejná učitelka.*

*Potom jsem se osmělil a pozeptal se instruktora s rudým šátkem kolem krku: „Jak to bude s výlety do přírody?“ Ale to jsem asi neměl dělat. „Neradi vidíme, jak se naše děti toulají po lesích a spí pod stany,“ říká přednášející. „To nám odvádí mládež od skutečnosti a my máme zájem na kolektivní a budovatelské výchově k socialismu. Do divoké přírody, pokud vím,“ řekl dále instruktor, „jezdili pouze skautsky zatížení jednotlivci a divocí trampové.“ A tak jsem se na nic neptal a pouze si zapisoval. (Rottenborn, Bobek, 1993)*

Postupem času si nezábavnost a nudnost pionýrského programu začali uvědomovat i jeho vedoucí, kteří většinou vedli také skautské oddíly nebo byli v mládí členy skautských oddílů. Také veřejnost začala vnímat rozdíly mezi skautským a pionýrským programem a metodami práce s mládeží těchto organizací.

Na příklad Jaroslav Hrych v Mladé frontě ze dne 16. 9. 1956 píše: „Po zralé úvaze musí dát člověk v mnohém za pravdu těm přečteným dopisům, které upozorňují, že by bylo účelné při dnešní výchově mládeže více využívat toho dobrého, co bylo dříve... i z toho co se objevovalo v tehdejších časopisech Mladý hlasatel a Vpřed, z nich nejedna cenná myšlenka či forma práce by mohla prospět i našemu dnešnímu mládežnickému či pionýrskému hnutí.“ (Svoboda, 1994)

Mladý učitel a vedoucí Pionýra, si stěžuje obdobným způsobem: „Když jsem chtěl udělat práci dětem v Pionýru zajímavou a přitažlivou – sáhl jsem po svých dětských časopisech Junák a Vpřed. Litoval jsem jako učitel děti, že si neumějí hrát, že nedokáží samostatně něco udělat, že jejich pionýrské schůzky jsou nudné – samá beseda, čtení z knihy, básničky apod. A ani jsem se nedivil, že je to také nebaví. Vždyť sami nic neudělaly, na výlet dostaly peníze od rodičů, stále jen „organizovaná zábava“ a vlastní zájmy, vlastní tvůrčí práce nikde.“ (Svoboda, 1994)

Postupně tak došlo k uvolňování poměrů i pionýrské organizaci a pionýrství vedoucí hledají inspiraci k práci s mládeží ze starých skautských časopisů. Tak dochází k ovlivnění pionýrské organizace v oblasti metod ne však idejí. Pionýr stále zůstává mládežnickou organizací postavenou na socialistickém základě a ideologii.

### 5.2.6 Komparace organizace Skaut a Pionýr a jejich vzájemný vztah

Vztah těchto dvou organizací za přátelský rozhodně nemůžeme považovat. Přestože vedle sebe dlouho nepůsobily, jenom v krátkém období po druhé světové válce než Pionýr zcela nahradil Skaut a v období let 1968 – 70, kdy došlo na krátkou dobu k uvolnění poměrů, především ze strany Pionýra panovala velká nenávisť mezi těmito organizacemi. Nenávisť ke všemu skautskému byla především politicky motivována.

Je známo, že vznik pionýrských oddílů v padesátých letech byl spojen s tragédiemi skautských oddílů a jejich činovníků. Direktivní postup při zakládání prosovětské organizace brzy pochopili svazáčtí nohsledové. Zjistili, že mají neomezenou státní a především stranickou podporu v akcích namířených proti skautům. Dokonce byli podpořeni finanční odměnou pro pionýrské vedoucí. Další pobídkou pro svazáky bylo i právo na skautskou kořist, na skautský majetek. Zatímco skautští činovníci museli předávat finanční hotovosti do haléře, stačili je svazáčtí funkcionáři v krátké době postupně rozkrádat. Jejich „agitpropčiči“ bezhlavě likvidovali vše, co bylo skautské – a s čím si nevěděli rady. Před očima dětí zničili každou vlajku, každý totem, který si dětské ruce zhotovily. I když zručnost jejich prvních programových plánů nepřežila mnoho let, je nutné připomenout, kam až fanatismus v naší zemi skutečně došel.

*Skauty a především skautskou symboliku z duše nenáviděli, ale než se sešel rok s rokem, neměli knížečku „Junácká stezka“, ale „Pionýrská stezka“. Jejich heslo nebylo to „ošklivé“ skautské Bud' připraven!, ale Vždy připraven! Neměli už tu „ošklivou“ skautskou večerku, ale měli svoji pionýrskou. Posuďte sami rozdíl:*

*Skauti*

*Pionýr*

*Zapad den, slunka svit*

*Zapad den, slunka svit*

*Vymizel z údolí, s temen hor,*

*Vymizel z údolí, s temen skal,*

*Odpočiň každý, kdos Boží tvor.*

*Odpočiň každý, kdos pracoval.*

*Již tenkrát jsem si stejně nedovedl představit v lese propagační panáčky komunismu s bílou košilí a červeným šátkem. To všechno později muselo padnout. S prvními pionýry pod stany a v lese se změnila i jejich kroje a řada dalších věcí. I u nás se lidé vraceli k zákonům přírody a přirozenosti. (Rottenborn, Bobek, 1993)*

Stalo se tak paradoxem, že Pionýr vše co nenáviděl na Skautu nakonec, sice ve změněné podobě, přijal za své. Pionýr je vystaven na základech skautského hnutí, ale poplatný a přizpůsobený socialistické ideologii. To je patrné i ve snaze změnit organizaci Skaut v době, kdy ještě volně působila.

*V létě roku 1949 se konaly poslední – a bohužel z velké části již polosvobodné skautské tábory. Byly již organizovány tzv. „štáby ČSM“. Svazácký štáb měl na starost stravování a organizaci. Skautské tábory byly rozloženy v okolí „štábu“. Svazáčtí „agitpropčící“ se snažili změnit osvědčený skautský program po svém. Vnucovali oddílům názvy tehdejších států s tzv. „národně osvobozeným bojem“, jako např. Řecko, Čína, Indonésie apod. Skautské oddíly tyto názvy nikdy nepřijaly a členové oddílů na tyto zrudnosti zásadně nereagovali. Snažili se vnutit místo osvědčených Vlků a Jelenů názvy po pokrokových lidech a po bojovnících za komunismus (družina Olega Košového, Čapajevci apod). (Rottenborn, Bobek, 1993)*

### 5.2.7 Svazarm

Organizace Svazarm je jiným typem organizace než Skaut či Pionýr. Byla zastřešující organizací pro organizace nabízející vyžití volného času v různých zájmových oblastech – motorismu, letectví, radioamaterismu, modelářství atd. Hlavní důraz v činnosti těchto organizací byl kladen na zvyšování brannosti členů jednotlivých oddílů. Zjednodušeně řečeno sloužili tyto organizace pro přípravu a posilování obranyschopnosti země.

V roce 1952 došlo k celkové reorganizaci Svazarmu. O této reorganizaci můžeme získat informace z časopisu Amatérské rádio, jež vydávala organizace Českoslovenští radioamatéři, která byla taktéž členem Svazarmu.

*Ústřední výbor Svazarmu rozšířený o zástupce všech kolektivních členů jednal 11. října po podnětném referátu ministra národní obrany armádního generála s. Dr A. Čepičky o tom, jak odstranit nedostatky, které se projevovaly nejen u radioamatérů, nýbrž i u jiných kolektivních členů Svazarmu o tom, jak organizovat SVAZARM, aby se z něho stala celonárodní, masová, vlastenecká organizace, jednotně vedená a sloužící po vzoru sovětského Dosaafu plnou měrou ke zvyšování brannosti našeho lidu. Výsledkem jednání tohoto zasedání ÚV Svazarmu bylo jednomyslně schválené usnesení, aby se přešlo k reorganizaci celého Svazarmu na zásadě individuálního členství. Podle toho usnesení se dosavadní členové pěti organizací: Dosletu, Dobrovolného svazu lidového motorismu, Kynologické jednoty, ČRA*

*a Svazu chovatelů poštovních holubů stanou individuálními členy Svazarmu. Při tom spolupráce na poli zvyšování brannosti s jinými masovými organizacemi jako ROH, ČSM, Sokolem, Čs. Červeným křížem, Svazem čs. hasičů zůstane nejen zachována, ale bude dále prohlubována. (55. let ve Svazarmu, 2006)*

Cíle této reorganizace a organizační rozdělení a působení členu Svazarmu můžeme vidět na příkladu organizace ČRA.

*Touto reorganizací budou odstraněny hlavní nedostatky v činnosti jak Svazarmu jako celku, tak i dosavadních jeho kolektivních členů. Budou vytvořeny jednotné základní organizace Svazarmu, jehož členy budou z počátku všichni členové pěti dosavadních kolektivních členů. Základní organizace budou zakládány v závodech, na vesnicích, ve městech, v úřadech a na základě dobrovolnosti bude prováděn masový nábor nových členů. Organizace budou v rámci okresů vedeny okresními výbory Svazarmu, v rámci krajů výbory krajskými. Ústřední výbor bude jeden. Příslušníci radioamatérského hnutí budou pak v rámci základních organizací Svazarmu vytvářet odbornou sekci radia. U okresních, krajských a ústředního výborů Svazarmu budou vytvořeny poradní orgány pro práci jednotlivých sekcí Svazarmu. V našem případě to budou tedy okresní, krajské a ústřední orgány radia. (55. let ve Svazarmu, 2006)*

Organizace sdružené pod organizaci Svazarm tak vzbuzovaly dojem částečné autonomie, ve skutečnosti zůstávaly pod silnou kontrolou státu.

### **5.2.8 Branná výchova a aspekty vlastenectví, nacionalismu, patriotismu a vlastenecké výchovy v programových idejích organizace Svazarm**

Svazarm můžeme označit za brannou a vlasteneckou organizaci ovšem to vše v intenci socialismu. Z reorganizací Svazarmu, byly organizaci přiděleny nové úkoly v oblasti branné a vlastenecké výchovy.

*Na této nové organizační základně bude SVAZARM provádět skutečně masovou brannou výchovu nejširších lidových vrstev a napomáhat tak ještě účinněji než dosud posílení obranyschopnosti naší země, přispívat k upevňování bojové síly naší armády a všech jejích složek. Na tomto organizačním základě vznikne po vzoru slavného Dosaafu i z našeho Svazarmu celonárodní masová vlastenecká organizace, která za spolupráce celé Národní fronty bude podle směrnic strany a vlády provádět přípravu širokých lidových mas k obraně soci-*

*alistické vlasti. SVAZARM a ani my, radioamatéři, bychom nemohli plnit velké a čestné úkoly, které máme při upevňování obranyschopnosti republiky, kdyby naše činnost nebyla prodchnuta duchem socialistického vlastenectví, národní hrdosti, osobní statečnosti, bezmezné oddanosti k lidově-demokratické vlasti a odhodlanosti vlast bránit a ubránit. (55. let ve Svazarmu, 2006)*

Vše bylo podpořeno propagandou v duchu masovosti, budování vlasti a vzorem v Sovětském svazu.

*Tyto úkoly bychom nemohli řádně plnit, kdybychom svou činnost nepodřídili uvědomělé kázni a kdybychom jí nedali výraz vysokého politického uvědomění v duchu proletářského internacionalismu. Prohlubování a zlepšení činnosti Svazarmu a tím i naší práce v něm by ustrnulo, kdyby celá organizace Svazarmu a formy naší práce nebyly určovány zásadami demokratického centralismu a zásadami široké kritiky a sebekritiky nejen shora, ale i zdola. A na této cestě za zlepšení naší práce, za vybudování vsutku masového radioamatérského hnutí, na cestě za jeho lidovostí, jeho nejvyšší odbornou vyspělostí nám musí být vzorem sovětsí amatéři Dosaafovci. Musíme potírat lhostejnost a nerozhodnost, být zanícenými a obětavými pracovníky, rozhodnými ve svém počínání a k této zanícenosti, obětavosti a rozhodnosti vést a vychovávat naše mladší členy, náš radioamatérský dorost.*

(55. let ve Svazarmu, 2006)

### **5.3 Období let 1989 – současnost**

Jako státní útvar přestalo Československo existovat 1. ledna 1993, kdy se mírovou cestou rozdělilo na Česko a Slovensko. Probíhá živelná a nepřehledná transformace ekonomiky na tržní hospodářství, Česká republika se stává členem mnoha mezinárodních a organizací a vstupuje do Evropské unie.

#### **5.3.1 Sokol po roce 1989**

Po téměř čtyřiceti letech nečinnosti způsobené politickým režim v naší zemi, Sokol obnovuje své jednoty po revoluci. Zákaz činnosti a zestátnění majetku vnímají jako křivdu, ale s o to větším záplem přistupují k budoucnosti své organizace.

*Úcta k spravedlnosti, k pravdě, úcta k druhému člověku, respektování lidské důstojnosti, vědomí, že je třeba druhému pomáhat, že je nutné dodržovat dané slovo, být zodpovědný a*

*usilovně pracovat – všechna mravní hlediska, na nichž svět stál a stojí, vzala u nás zaslavé. Napravit tuto mravní devastaci, která se projevuje sobectvím, chamtivostí, přetrvávající snahou nepoctivě se obohacovat (kdo neokrádá stát, okrádá rodinu), pohrdáním mravními zásadami jako něčím zpozdilým a zpátečnickým – to vše, a leccos dalšího si vyžádá namáhavou a dlouhodobou výchovu. Ona obrovská práce, která předešlými sokolskými generacemi byla vykonávána, přišla vniveč. Je to skutečnost otřesná, uvážíme-li, kde jsme mohli být, kdyby nedošlo k násilnému přerušení dosavadního přirozeného vývoje. Jenomže k základním sokolským vlastnostem patřila a dosud patří, nikdy zápas nevzdat. S touto devizou dnes Sokol začíná svou práci. Chce se podílet na mravní výchově zejména vaší mládeže. Bude tak činit prostřednictvím tělovýchovy. Chce opět usilovat o výchovu člověka harmonického, jehož osobnost je tvořena rovnoměrně rozvinutou stránkou fyzickou, duševní a mravní.*

Slávy, popularity a početnosti členské základny jako za první republiky už nedosahují. I ideová orientace se odchyluje od té prvorepublikové, zásady vlastenectví, bratrství, mravní a branné výchovy ustupují a organizace se orientuje na poskytování služeb spojených čistě s tělovýchovou a sportem. Ve velké konkurenci v oblasti volného času nabízí nové druhy sportů a tím přitahuje nové členy z řad dnešní mládeže. Přes problémy se snižujícími se příspěvky od státu na činnost organizace, nezapomínají sokolští vedoucí na původní ideu organizace, o čemž svědčí i příspěvek Jaroslav Bernarda, starosty ČOS v časopise Sokol.

*Nepropadejme však pesimismu. Všechno zlé může být i pro něco dobré. Věřím, že řada lidí si uvědomí, že současným, ryze spotřebním způsobem, se trvale žít nedá. A vrátíme se k tradičním hodnotám, rodině, přátelství, přírodě. Také sokolové se budou muset vrátit ke kořenům, oprostít se od socialistických zvyklostí i ve sportu. Jistě si nikdo nemyslí, že rakousko-uherská monarchie podporovala vznik sokolských jednot. A jak vzkvétaly, kolik sokoloven dokázali naši předchůdci postavit a provozovat. Musíme to dokázat i nyní.*

*Sokolské hnutí od svého počátku upřednostňuje harmonický rozvoj člověka zaměřený na fyzické i duševní zdraví svých členů všech věkových kategorií. Velmi důležitá je výchova k hrdosti na rodnou zemi a k čestnému jednání ve sportu i v životě. Od těchto základních principů sokolství nesmíme ustupovat ani v dnešní, obtížné době. Pohled na obézní děti s ochablými svaly a chybným držetím těla by měl být alarmující. Tato mravenčí, ale velmi záslužná práce i s méně talentovanými dětmi není možná bez práce mnoha nadšenců. Dob-*

*rovolným cvičitelům, jejichž nezištná práce je společností nedoceňována, patří náš dík především.* (Bernard, 2009)

### 5.3.2 Branná a mravní výchova v současnosti

**Branná výchova** se v dnešní době dostává pomalu zase do škol, ale z organizací volného času zcela vymizela. Je to v důsledku politické situace ve světě, členství našeho státu v NATO a profesionalizace armády, přesto v dnešní době existují hrozby, kterým je potřeba se věnovat. Se změnou těchto hrozeb se změnil i obsah branné výchovy.

Tradiční branná výchova byla po roce 1989 jako předmět zrušena a několik let ji ve školách vůbec neučili. Postupem času učitelé usoudili, že se děti bez některých dovedností neobejdou a tak sami začali v tělesné výchově či v biologii s dětmi probírat například jak mají předcházet úrazům či jak poskytovat umělé dýchání.

Co mají dělat, když najdou podezřelý předmět, jak si sbalit evakuační zavazadlo anebo jak dát první pomoc zraněnému člověku, to se učí od září roku 2003 žáci povinně. Ministerstvo školství schválilo pokyn, podle kterého musí ředitelé základních, středních, speciálních a vyšších odborných škol do výuky zařadit speciální 6tihodinový kurs. (Látková, 2003)

To je branná výchova ve školství. Brannou výchovu v organizacích volného času bychom ovšem hledali marně, pokud nepočítáme obecný základ zvyšování fyzických schopností ve sportovních organizacích či kurzech pořádaných armádou nebo kluby vojenské historie.

**Mravní výchova** se stejně jako branná výchova přesunuje spíše do oblasti školství. V oblasti mravní výchovy dochází k renesanci v podobě zavedení etické výchovy do předmětů na základních školách. U této příležitosti se v dubnu minulého roku konala konference na téma etické výchovy a její zavádění do školního vyučování. Na této konferenci představili tvůrci koncepce zavádění etické výchovy do vyučování, vizi a pojetí etické výchovy.

*Matematika, český jazyk, dějepis, angličtina a jako poslední hodina etická výchova. Tak by mohl v budoucnu vypadat rozvrh dětí například na základní škole. Ministerstvo školství totiž zahájilo diskusi, jestli by neměla být etická výchova samostatným plnohodnotným vyučovacím předmětem jako například matematika. Tak je tomu již sedmnáct let na Slovensku. U nás se od září příštího roku stane pouze doplňujícím předmětem na základních ško-*

*lách. Později by se měla rozšířit i na střední školy Nepůjde ale o samostatný předmět, bude jen na školách, jakým způsobem ho do výuky zapojí*

*Etická výchova přichází s jasnou vizí, kterou je: snaha formovat morálně vyzrálého člověka, který se vyznačuje empatií, kreativitou, zdravým sebevědomím, pozitivním hodnocením jiných a prosociálními formami chování. Existuje několik obecných koncepcí etické výchovy. V ČR jsme zvolili životně-hermeneutický přístup. Základním principem tohoto pojetí je proces, při kterém žákovi pomáháme najít jeho identitu skrze zkušenosti a osobní zážitky. Žák svoji zkušenost reflektuje a hledá to, co mu může napomoci v jeho seberozvoji. Etický rozměr tohoto konceptu spočívá v reflexi, při které žák společně s ostatními hledá základní životní hodnoty a normy a formuje tak svoje postoje a způsoby jednání. Etickou výchovu v ČR bychom tedy mohli zařadit především do oblasti aplikované etiky. (Látková, 2010)*

Objevují se tedy hlasy po naléhavé potřebě zavést etickou výchovu v důsledku větší morální ohroženosti. Obě výchovy jak mravní tak branná výchova zažívají malou renesanci na poli školství, bohužel na v organizacích volného času tomu tak není.

### 5.3.3 Vlastenecká výchova a vlastenectví v organizacích volného času v současnosti

Aspekty vlastenecké výchovy samozřejmě najdeme ve vyučovacích předmětech na školách. V rámcových vzdělávacích programech bychom našli vlasteneckou výchovu, ve vzdělávací oblasti pojmenované Člověk ve společnosti. Očekávanými výstupy této oblasti na straně žáka v oblasti vlastenectví jsou:

- objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání
- rozlišuje projevy vlastenectví od projevů nacionalismu

V probíraném učivu jsou to témata:

- **naše obec, region, kraj** – důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice; ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku
- **naše vlast** – pojem vlasti a vlastenectví; zajímavá a památná místa, co nás proslavilo, významné osobnosti; státní symboly, státní svátky, významné dny

Jak je to s vlasteneckou výchovou v organizacích volného času dnes? Na to nalezneme odpovědi v anketě časopisu Archa, jež vydává Česká rada dětí a mládeže.



Naším sdružením jsme položili tři otázky:

**1) Co rozumíte „vlastenectvím“?**

**2) Považujete ve svém sdružení výchovu k vlastenectví za něco důležitého?**

**Prémiová otázka pro ty, kteří na tu předchozí odpověděli kladně:**

**3) Jakým konkrétním způsobem rozvíjíte smysl pro vlastenectví ve svém sdružení?**

Na první pohled možná otázky působí jednoduše, většina odpovědí má však k jednoduchosti dost daleko a určitě stojí za přečtení.

*1) Určitá hrdost na svůj národ a stát, ale i na svůj kraj, město a např. oddíl, že se dokážeme prosadit (na daných nebo z daných úrovní). Dokážeme něco, co ostatní ne, že jsme v něčem odlišní a snad i lepší. Vlastenectví by však také mělo být reprezentováno určitou slušností a morálním kreditem, se kterým vystupují za danou skupinu.*

*2) Ano, v určité míře a vhodném pojetí a podání. Je důležité pěstovat vlastenectví a hrdost na svůj stát, město, oddíl, sebe. Myslím si, že by to mělo být nedílnou součástí výchovy morálky a společenských pravidel i sloužit k získání většího sebevědomí (za danou skupinu i za sebe).*

*3) Asi je to celkovým přístupem k dětem a lidem okolo nás. Viditelně to pak je samozřejmě rozhovorem o státních symbolech a jejich významu, oddílových a pionýrských znacích, tradicích a rituálech.*

Pavel Buchta, 86. PS Vlast, Pionýr Brno

*1) Pojem vlastenectví se bohužel v současné době nenesí. Měla by to být láska k rodné zemi, k svému jazyku, kraji, městu, historii. Dnes bohužel převládá jiný trend a je to vidět i v Armádě ČR. Je to trend dolaru. Za dolar půjdu kamkoliv, kvůli vlasti – NIKAM??*

*2) Vlastenectví považují za důležité a výchova k němu, která je v současné době na bodu mrazu, je nutná. Bez vlastenectví není národ.*

*3) Přiblížit našim členům historii a slávu českého národa se snažíme v některých oddílech. Úspěchem naší 1. PTS Táborník bylo odhalení památníku letců (rodáků Mladé Boleslavi) padlých za II. světové války. Pomník byl za pomoci města Mladá Boleslav a Obce legionářské v ČR umístěn přímo v areálu kluboven.*

Ing. Tomáš Suchý, 1. PTS Táborník, Pionýr Mladá Boleslav

1) *Hrdost na příslušenství k vlastnímu národu. Láska ke krajině, lidem, co v ní žijí, úcta k osobnostem naší vlasti a k její historii. A aby to neznělo tak pateticky, tak i radost z našeho smyslu pro humor.*

2) *Ano, ale včetně rozlišování pojmů vlastenectví, šovinismus a nacionalismus. Proto „hrdost“ ano, ale se schopností sebereflexe; v historii nalezneme jistě mnoho vykřičníků, kdy jsme se jako národ (nebo alespoň velká část jeho obyvatel) chovali ostudně. Je to ten typ vykřičníků, který by nás měl vždy vracet zpátky na zem a nepovyšovat vlastenectví kamsi jinam.*

3) *Různě: poznáváním krásy krajiny, kulturních a historických památek, poznáváním významných osobností naší historie a současnosti ze všech možných oblastí – vědy, sportu, kultury..., poznáváním územních tradic – keltských, slovanských, českých, zpíváním písní, seznamováním se s legendami, pověstmi, historií, hraním loutkového divadla, výrobou keramiky, ale to už bych mohl skoro říct vším.*

Ing. Lee Louda, 147. PS Galaxie, Pionýr Praha

1) *Každý, kdo žije, se musí nějakým způsobem identifikovat s okolním prostředím. Toto prostředí mu vytváří podmínky pro jeho vlastní existenci a on vytváří podmínky pro existenci tohoto prostředí. Pocit sounáležitosti k určitému celku (území, národnost) je příslušným společenstvím chápán jako vlastenectví. Proto jsou vlastenci na obou válčících stranách, proto proti sobě vlastenci bojují. Je nutné vymezovat okruhy vlastenectví tak, aby se odstraňovala nebo alespoň utlumovala jeho protivenství.*

2) *Vést děti k hrdosti a pocitu sounáležitosti je dle mého názoru i úloha Pionýra. Kdo se identifikuje s prostředím, je schopen a ochoten jej chránit nebo ničit, chránit nebo ničit prostředí těch druhých, a my bychom je měli vést k ochraně – k něčemu lepšímu. Musíme jim dát poznání okolního světa, vymýtit z jejich hlav nadřazenost určitých barev, filozofií a náboženství. Musíme je učit poznávat a chápat okolí. Cílem by měla být určitá forma od-poutání se od dogmat, která nám vnucují zvyklosti a sdělovací prostředky.*

3) *Tím, že dětem ukazují život v okolí jejich obce, historii netendenční co nejvíce se blížící souboru faktů. I za minulého režimu jsem s dětmi chodil pokládat kytičku na hrob skutečně prvního dělnického prezidenta (podle prvotního zaměstnání i původu) profesora Masaryka do Lán. I dřív i dnes jim ukazují významné stavby v našem státě a poukazují na podíl zahraničních architektů a dělníků, kteří je spolu s našimi budovali, ukazují jim různá gheta a vysvětlují důvod, proč je kdo založil. Učím žít děti z Prahy s dětmi z ostatních, i malých obcí. Učím je žít s těmi, co jsou tělesně i mentálně slabší než majoritní skupina, učím je spolupráci a obraně proti těm, co ničí, ať to, co nepoznali, nebo to, co jim někdo jako věc, rasu, národ k ničení označil. Chci, aby slepě nepřebíraly to, co jim jiný označí za nepřítele. Vím, že je tím poškozují, (společnost bohužel ctí něco jiného) ale věřím, že tím přispívám společnosti a chápání a prosazování všelidských hodnot.*

Bohuslav Kühnel, PS Osmička, Pionýr Maršovice

1) *Vědět, v čem jsme lepší a v čem horší než ostatní – na to lepší být přiměřeně hrdí a s tím horším chtít něco dělat. Zapomenout na termín „malý český člověk“. Cítit knedlík v krku vždycky, když hrají hymnu. Cítit se trapně, když při vztyčování vlajky na nástupu někdo žvaní a dělá opičky. Využívat každé příležitosti k tomu, abychom našim palouskům dostali do hlaviček informace, které podpoří vědomí, že vlastenectví není jen prázdná fráze.*

2) *Určitě. Po kolenou do Evropy nemůžeme.*

3) *Těžko jmenovat konkrétní činy, každý dělá, co umí. Hlavní je dělat to kdykoli a kdekoli.*

Milena Kořínková, 211. PS, Pionýr Praha

(Vlastenectví? To znamená něco vlastnit?, 2003)

Pracovníci organizací volného času se shodují v důležitosti vlastenectví a vlastenecké výchovy, zároveň však konstatují, že je v dnešní době odsunuta na vedlejší kolej. V jejich odpovědích můžeme nalézt pár příkladů jak v dnešní době integrovat vlasteneckou výchovu do činnosti organizací volného času. Vždy bude ale záležet taky na pracovnících těchto organizací a v neposlední řadě na vnitřním uvědomění mládeže.

## ZÁVĚR

Charakter a projevy vlastenectví jako přirozeného lidského projevu lásky k vlasti, národa jsou podmíněny existujícími formami společenského života a vztahů jednotlivců k nim. Pod vlivem vnějších okolností, na základě daných společenských podmínek se modifikuje a konkretizuje i představa vlastenectví. V některých obdobích výrazněji vystupuje do popředí jedna, jindy druhá stránka. Například v období, kdy byla bezprostředně ohrožena samostatnost existence naší vlasti, představa vlastenectví znamenala věnovat všechny síly a schopnosti na skončení vítězného boje, bez ohledu na osobní útrapy.

Vývoj v oblasti vlastenecké výchovy, do značné míry kopíruje historický vývoj a události v naší zemi. Je to logické, neboť vlastenectví a vlastenecká výchova vychází z podstaty našeho bytí a příslušnosti k národu, vlasti, kraji, městu či obci. A tak se vlastenecká výchova začíná vyvíjet se vznikem první Československé republiky. Prvky vlastenecké výchovy najdeme samozřejmě už v dílech J. A. Komenského, komplexní spojení s pedagogikou volného času se u nás objevuje prvně v organizaci Sokol.

V období let 1918 –1938 zažívá vlastenecká výchova největší rozmach, částečně je to způsobeno mladostí nového státu a nadšením lidí ze svobody a demokracie po dlouhé době vlády habsburské monarchie. Takového rozvoje vlastenecká výchova nikdy jindy již nedosáhla, i díky následujícím událostem. S příchodem druhé světové války, po dvacetileté existenci Československo opět ztrácí svoji svobodu a tím je přerušena i činnost organizací volného času, obzvláště těch, které mají v programu výchovy zařazeny prvky vlastenecké výchovy. Dostává se však příležitosti přenést výchovu k vlastenectví v praxi i za cenu obětí. Po skončení druhé světové války následuje krátké období charakterizované snahou navrátit se k předválečné práci a výchově mládeže. Ovšem tato snaha je opět přerušena politickým vývojem naší země a následuje téměř čtyřicetileté období zákazu činnosti tradičních organizací volného času, výchova mládeže v jednotné mládežnické organizaci a přechod od výchovy lásky k vlasti, k výchově lásky k Sovětskému svazu. Prvorepublikovou vlasteneckou výchovu tedy nahradila vlastenecká výchova socialistická s absolutní absencí mravní výchovy, nepočítaje mravní výchovu v rámci budování vlasti, socialismu a proletariátu. Ale s větším důrazem na brannou výchovu, která sloužila jako příprava na válečný konflikt se západními státy. Vlastenecká výchova zažívá v tomto období útlum a nahrazuje ji internacionální výchova. Po roce 1989 dostaly organizace volného času a s nimi i vlastenecká výchova šanci k rozvoji, spolu s větší nabídkou a také konkurencí v oblasti volného času.

V tomto období dochází k zásadním změnám i ve vlastenecké výchově. Vlastenecká výchova téměř přestala existovat. Je silně ovlivňována politickými vlivy, které souvisejí nejen s integrací zemí východní a střední Evropy do Evropské unie, ale i se silící globalizací.

Dnes je potřeba činnost vlasteneckého projevu posuzovat z hlediska každodenní konkrétní práce pro společnost, jejíž výsledky uspokojují i osobní tužby každého jedince

Cílem této práce nebylo přinést ucelený přehled volnočasových organizací v historii Československa a České republiky, ani poskytnout návod jak implementovat vlasteneckou výchovu do volnočasových aktivit či organizací dnešní doby.

Může posloužit jako podklad pro disertační práci a další zkoumání tohoto tématu. Dále může sloužit jako podklad pro navázání prvorepublikových tradic v oblasti pedagogiky volného času a vlastenecké výchovy. V prvorepublikovém modelu vlastenecké výchovy spatřuji příklad jak skloubit vlasteneckou a multikulturní výchovu. Právě prvorepubliková vlastenecká výchova probíhala v duchu multikulturalismu. O tom svědčí i mnohonárodnost členů organizací Sokol a Skaut a přístup těchto organizací k ostatním národům. Vlastenecká výchova v těchto organizacích nikdy neprobíhala v intencích vyhraněného nacionalismu, ale vždy s respektem k ostatním kulturám a národnostem. Je to ukázka, že i v dnešní době, kdy je multikulturní výchova upřednostňována, se můžou tyto dvě výchovy vhodně doplňovat. Možná by se tak omezil i nárost nacionalistických tendencí v dnešní době.

Práce tak přináší nové informace o vzniku organizací volného času, jež stály za vznikem Československa a kladli velký důraz na vlastenecké cítění a výchovu členů těchto organizací. Objasňuje také roli těchto organizací a jejich členů, jež sehráli důležitou roli v důležitých historických událostech naší země – vznik Československa, vývoj po druhé světové válce, porevoluční vývoj. Také mnoho slavných a důležitých postav naší historie bylo členy těchto organizací a převzali nad nimi záštitu, namátkou můžeme jmenovat našeho prvního československého prezidenta T. G. Masaryka – člena organizace Sokol, patrona československého skautingu a v neposlední řadě pedagoga.

Předkládaná práce a výzkum mají zcela objektivní charakter. Výzkum vychází z dlouhodobé práce, hledání a studia dostupných dokumentů a archiválií o organizacích volného času a z identifikace aspektů vlastenecké, mravní, branné výchovy a osvěty v těchto dokumentech. Může tak posloužit jako podklad pro disertační práci a další zkoumání tohoto tématu.

**SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY**

- [1] BIENIK, J. *Vstávejte vlastenci: Úvod do vlastenecké výchovy*. Bratislava: Eko – konzult, 2009. 192 s. ISBN 978-80-8079-117-9
- [2] ČESKOSLOVENSKÁ vlastivěda. Praha: Sfinx, 1931. 649 s
- [3] DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 2000. 374 s. ISBN 802-46-0139-7
- [4] DVOŘÁKOVÁ, Z. T. G. *Masaryk, Sokol a dnešek*. Praha: Josef Hříbal, 1991. ISBN 80-900132-3-6
- [5] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha : Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2
- [6] KAČÁNI, V. *Výchova vlasteneckých a internacionálních citov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1966. 144 s.
- [7] KOTOČ, J., KAČÁNI, V. *Výchova vlasteneckých a internacionalistických citov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972. 128 s.
- [8] KLICPEROVÁ-BAKER, M. *Demokratická kultura v České republice: občanská kultura, étos a vlastenectví ze srovnávacího pohledu*. Praha: Academia, 2007. 285 s. ISBN 978-80-200-1433-7.
- [9] LOM, M.; ŠEBEK, J. *Historie českého skautingu slovem a obrazem*. Mladá Boleslav: Soukromé nakladatelství Šebek-Pospíšil, 1990. ISBN 80-85210-01-0
- [10] NOVÁK, M. *Junák a pionýr*. Praha: VLK Oikos, 2000.
- [11] PŘADKA, M. *Kapitoly z dějin pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 93 s. ISBN 80-210-2033-4.
- [12] PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. 3., aktualit. vyd. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 807-17-8711-6
- [13] REITMAYER, L. *Miroslav Tyrš a jeho místo v dějinách české pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 154 s. ISBN 800-42-3206-X
- [14] ROTTENBORN, O., BOBEK, F. *Skauti za ostnatým drátem*. Praha: Ostříž, 1993.

- [15] SVOBODA, M. *Hledání zaváté stezky – Z historie českého skautingu*. Praha: Leprez, 1994. ISBN 80-900821-8-1
- [16] ŠVARÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0
- [17] *25 let skautingu ve Zlíně*. Státní okresní archiv Zlín – pracoviště Klečůvka. Pořadové číslo 22528. Signatura A 2885
- [18] *50 let Zlínského Sokola 1898-1948*. Státní okresní archiv Zlín – pracoviště Klečůvka. Pořadové číslo 22529, Signatura A2886
- [19] *100 let Zlínského Sokola 1898 – 1998*. Státní okresní archiv Zlín – pracoviště Klečůvka. Pořadové číslo 24053, Signatura B5046a
- [20] *Činnost okrskového vzdělavatele 1935 – 1937*. Státní okresní archiv Zlín – pracoviště Klečůvka. Identifikační číslo 46
- [21] *Stanovy Sokola – Valašské Klobouky 1899-1922*. Státní okresní archiv Zlín – pracoviště Klečůvka. Identifikační číslo 29
- [22] *Výroční zpráva Sokola Zlín*. Státní okresní archiv Zlín – pracoviště Klečůvka. Pořadové číslo 17652, Signatura B2003/47
- [23] *Zpráva o činnosti vzdělávací 1933 – 1936*. Státní okresní archiv Zlín – pracoviště Klečůvka. Identifikační číslo 45
- [24] *Zlín Skautům*. Státní okresní archiv Zlín – pracoviště Klečůvka. Pořadové číslo 7775, Signatura B2003
- [25] *55. let ve Svazarmu* [online]. 2006 [cit. 2011-04-28]. Dostupný z WWW:  
<<http://www.ok2kkw.com/next/svazarm1952.htm>>
- [26] BERNARD, J. *Čeká nás zřejmě jeden z nejtěžších a nejnáročnějších roků v novodobé historii Sokola* [online]. 2009 [cit. 2011-04-28]. Dostupný z WWW:  
<<http://www.sokol.cz/sokol/index.php?action=zobrazdokument&typdok=1&iddok=2245>>
- [27] LÁTKOVÁ, Z. *V září se do škol vrátí branná výchova*. [online]. 2003 [cit. 2011-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/3540-v-zari-se-do-skol-vrati-branna-vychova.html>>

- [28] KUBALKOVÁ, P. *Školy budou nově učit děti etice*. [online]. 2010 [cit. 2011-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/ministerstvo/lidove-noviny-skoly-budou-nove-ucit-deti-etice?highlightWords=etika>>
- [29] *Sto let zkušeností* [online]. 1999 [cit. 2011-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://verejnost.skaut.cz/cz/skauting/historie/>>
- [30] TINTĚRA, J. *Svaz pro spolupráci s armádou* [online]. 1999 [cit. 2011-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/919>>
- [31] *Vlastenectví? To znamená něco vlastnit?* [online]. 2003 [cit. 2011-04-28]. Dostupný z WWW: <[http://www.crdm.cz/download/archa/2003/Archa\\_1\\_03.pdf](http://www.crdm.cz/download/archa/2003/Archa_1_03.pdf)>